

T.C.

BATMAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

II-IV. DÖNEM CEBELİBEREKET (OSMANİYE)

MİLLETVEKİLLERİ VE MECLİS ÇALIŞMALARI

HAZIRLAYAN

Mehmet ALTUN

DANIŞMAN

Dr.Öğr. Üyesi Tekin İDEM

BATMAN-2019

Her Hakkı Saklıdır

T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL VE ONAYI

Dr. Öğr. Üyesi Tekin İDEM danışmanlığında, Mehmet ALTUN tarafından hazırlanan “**II-IV. Dönem Cebelibereket (Osmaniye) Milletvekilleri ve Meclis Çalışmaları**” adlı tez çalışması 22/11/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Tarih Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Mustafa Nuri TÜRKMEN

İmza:

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Tekin İDEM

İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Efe DURMUŞ

İmza:

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Doç. Dr. Fehat KORKMAZ
Enstitü Müdürü

*Bu tez çalışması ..... tarafından ..... nolu proje ile desteklenmiştir.

* Bu ifade tez çalışması yapılırken bir destek alındıysa yazılmalı aksi taktirde silinmedir.

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

İmza

Mehmet ALTUN

.../.../2019

ÖNSÖZ

Tarihi, kalkolitik çağlara ve ilk tunç çağına kadar inen Osmaniye, Akdeniz bölgesinin doğu kesiminde, Amanos (Nur) dağlarının batı eteklerinde şehirle aynı adı taşıyan ovanın başladığı düzlük alanda yer alır.

14. Yüzyılın başlarından itibaren Memlük Devleti'nin uç beyi olarak faaliyet sürdüren Ramazanoğulları Beyliği tarafından idare edilen bölge, Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi sonrasında yine aynı beylik tarafından Osmanlı Devleti'ne tabi biçimde yönetilmiştir. Mısır Meselesi esnasında kısa bir dönem Kavalalı Mehmet Ali Paşa idaresinde yönetilen Osmaniye, 1840 yılından itibaren yeniden Osmanlı Devleti idaresi altına girmiştir. Çukurova bölgesindeki aşiretlerin denetim altına alınması amacıyla Fırka-i Islahiye'nin kurulması üzerine bölgedeki aşiretlerin bir kısmı Hacıosman Köyü merkez olmak üzere bölgede Osmaniye adı ile yeni bir kaza kurulmuştur.

Bir süre Payas ve Adana sancaklarına bağlı kalan Osmaniye kazası 1908 yılında Cebelibereket Sancağı'nın merkezi haline gelmiştir. I. TBMM'nin kurulduğu 1920 seçimlerinde sancak statüsünde TBMM'ye 3 milletvekili gönderen Cebelibereket; 1924 Anayasası ile Bahçe, Dört Yol, Hassa, Islahiye ve Ceyhan kazaları kendine bağlı olarak sancak statüsünden vilayet statüsüne dönüştürülmüştür. Cebelibereket vilayeti, 1923, 1927 ve 1931 seçimlerinde müstakil bir vilayet TBMM'ye milletvekili göndermiştir. 20 Mayıs 1933 Tarih ve 2197 Sayılı "Bazı Vilâyetlerin İlgası ve Bazılarının Birleştirilmesi Hakkındaki Kanun" ile Cebelibereket vilâyeti ilga edilmiş, vilâyete bağlı Osmaniye, Bahçe, Ceyhan ve Dört Yol kazaları Adana'ya, Islahiye kazası ise Gaziantep'e bağlanmıştır.

Cebelibereket (Osmaniye) milletvekilleri hakkında Hamza Kılıç tarafından "*Birinci Büyük Millet Meclisi'nde Cebelibereket (Osmaniye) Mebusları ve Siyasi Faaliyetleri*" adlı bir çalışma yapılmışsa da V. TBMM dönemine kadar meclise bağımsız bir vilayet olarak milletvekili göndermiş olan Cebelibereket'in diğer dönemlerde görev yapan milletvekillerinin de ortaya çıkarılması milletvekillerinin bölge ve ülke adına ne gibi değerler ürettiğinin açığa çıkarılmak istenmesi bu çalışmayı yapmamızda etkili olmuştur.

Cumhuriyetin ilanı başta olmak üzere “*Devrimci Meclis*” vazifesi üstlenen II. TBMM döneminde Cebelibereket milletvekillerinin ne gibi çalışmalar yaptığının ortaya konulmak istenmesi; Cumhuriyet tarihinin ilk Bahriye Nazırı olan İhsan Bey’in (Eryavuz) Cebelibereket’ten milletvekili seçilmesi, yien aynı şahsın Cumhuriyet tarihinin ilk Yüce Divan Davası olan *Havvuz-Yavuz Davası* olarak bilinen dava sürecinde Cebelibereket milletvekili olması çalışmamızın tarihin önemli bir dönemini aydınlatmayı hedeflediğini ortaya koymaktadır.

Ayrıca Mustafa Kemal Paşa’nın Harp Okulu’ndan öğretmeni olan Mustafa Kemal Paşa’nın büyük saygı ve sevgi beslediği Naci Paşa’nın (Abdullatif Naci Eldeniz) III. Dönem TBMM’ye Cebelibereket milletvekili, III. İnönü Hükümeti Ziraat Vekili Sabri Bey’in (Toprak) IV. Dönem TBMM’ye Cebelibereket milletvekili olarak seçilmişlerdir. Şehirden sadece yöre halkı tarafından bilinen insanların değil, aynı zamanda ülke siyasetine yön veren insanların da milletvekili seçilerek TBMM’ye gönderilmeleri II-IV. Dönem Cebelibereket milletvekillerinin kim oldukları ve meclis çalışmalarını ortaya çıkarma gerekliliğine neden olmuştur.

Tez süresi içerisinde desteklerini benden esirgemeyen aileme ve eşime teşekkür ederim. Çalışmam sırasında değerli görüşlerini, vaktini benden esirgemeyen tez danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Tekin İDEM’e teşekkür ederim.

Mehmet ALTUN

BATMAN-2019

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

II-IV. DÖNEM CEBELİBEREKET (OSMANİYE)

MİLLETVEKİLLERİ VE MECLİS ÇALIŞMALARI

Mehmet ALTUN

BATMAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Tekin İDEM

2019, 172 Sayfa

Bu çalışmanın amacı; II-IV. Dönem TBMM’de Cebelibereket (Osmaniye) milletvekilleri ve meclis çalışmalarını ortaya koymaktır.

Cebelibereket, II. Dönem TBMM’de Avni Paşa (Hüseyin Avni Zaimler) ve İhsan Bey (Mehmet İhsan Eryavuz) vasıtasıyla temsil edilmişlerdir. III. Dönem de ise Ali Rıza Bey (Bebe), Avni Paşa (Hüseyin Avni Zaimler) ve İhsan Bey Cebelibereket’ten milletvekili seçilmişlerdir. Bu milletvekillerinden Avni Paşa’nın vefat etmesi üzerine yerine Sabri Bey (Toprak) ve İhsan Bey’in Havuz-Yavuz Davası’nda suçlu bulunup Meclis tarafından milletvekilliğinin düşürülmesi üzerine ise yerine Naci Paşa (Abdullatif Naci Eldeniz) milletvekili seçilmiştir. IV. Dönem TBMM’de ise Hasan Basri Bey (Demir), İbrahim Bey (İbrahim Hakkı Mete) ve Naci Paşa Cebelibereket milletvekili olarak TBMM’de görev yapmışlardır.

İncelenilen dönemler itibariyle İhsan Bey’in aynı zamanda Bahriye Nazırı olarak görev yapması, Naci Paşa’nın Mustafa Kemal Paşa’nın Harp Okulu’ndan öğretmeni olması ve ona karşı derin bir sevgi ve saygı besliyor olması sebebiyle Cebelibereket milletvekilleri sadece yöre halkı tarafından bilinen kişilerden değil ülke gündeminde bilinen şahıslardan seçilmiştir. Milletvekilleri görev yaptıkları dönemlerde ülke ve bölge sorunlarına çözüm üretecek bir meclis performansı sergilemişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Cebelibereket, Osmaniye, İhsan Bey, Naci Paşa, Havuz-Yavuz Davası

ABSTRACT

Master's Thesis

**DEPUTIES OF CEBELİBEREKET (OSMANİYE) AND PARLIAMENTARY
STUDIES IN THE 2ND - 4TH PERIODS**

Mehmet ALTUN

**THE GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCE OF
BATMAN UNIVERSITY**

Advisor: Asist Prof. Dr. Tekin İDEM

2019,172 page

The purpose of this study was to put forth Cebelibereket (Osmaniye) deputies and the parliament studies in the 2nd- 4th periods.

The Cebelibereket was represented in the 2nd period of the GNAT (Grand National Assembly of Turkey) by Avni Pasha (Hüseyin Avni Zaimler) and Mr. İhsan (Mehmet İhsan Eryavuz). In the 3rd period, Mr. Ali Rıza (Ali Rıza Bebe), Avni Pasha, and Mr. Ihsan were selected from Cebelibereket.

Due to death of Avni Pasha from these deputies, Mr. Sabri (Sabri Toprak) was elected instead of him, also instead of Mr. Ihsan, the dismissal of his deputy by the Parliament due to Mr. Ihsan was found guilty in the Havuz-Yavuz Case, Naci Pasha (Abdullatif Naci Eldeniz) was elected as the deputy. In the 4th period of the GNAT, Mr. Hasan Basri (Hasan Basri Demir), Mr. İbrahim (İbrahim Hakkı Mete) ve Naci Pasha served in the parliament as Cebelibereket deputies.

As of the examined periods, Cebelibereket deputies were selected not only from the people known to the local people but from the known people on the agenda of the country due to Mr. İhsan, also serving as Minister of the Navy, Naci Pasha, being a teacher from Mustafa Kemal Pasha's Military Academy, because of his deep love and respect for him, In the periods of their deputies, they performed good parliamentary performances that would produce solutions to the problems of the country and the region.

Key words: Cebelibereket, Osmaniye, Mr. Ihsan, Naci Pasha, Havuz-Yavuz Case

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	10
2. II. YASAMA DÖNEMİ ve II. TBMM'DE CEBELİBEREKET MİLLETVEKİLLERİ	10
2.1. II. TBMM'NİN AÇILMASI ve II. YASAMA DÖNEMİ GELİŞMELERİ ...	10
2.2. II. DÖNEM CEBELİBEREKET MİLLETVEKİLLERİ	17
2.2.1. AVNİ PAŞA (HÜSEYİN AVNİ ZAİMLER).....	17
2.2.1.1. Biyografisi.....	17
2.2.1.2. Mecliste Almış Olduğu Görevler	18
2.2.1.3. Konuşmaları	19
2.2.1.4. Takrir ve Teklifleri.....	20
2.2.1.5. Hakkındaki Diğer Bulgular	29
2.2.1.6. İmzasının Bulunduğu Ortak Takrir ve Teklifleri.....	29
2.2.2. MEHMET İHSAN BEY (ERYAVUZ)	29
2.2.2.1. Biyografisi.....	29
2.2.2.2. Mecliste Almış Olduğu Görevler	31
2.2.2.3. Konuşmaları	32
2.2.2.4. Takrir ve Teklifleri.....	49
2.2.2.5. Hakkındaki Diğer Bulgular	51
2.2.2.6. İmzasının Bulunduğu Ortak Takrir ve Teklifleri.....	51
İKİNCİ BÖLÜM	53
3. III. YASAMA DÖNEMİ ve TBMM'DE CEBELİBEREKET MİLLETVEKİLLERİ	53
3.1. III. TBMM'NİN AÇILMASI ve III. YASAMA DÖNEMİ GELİŞMELERİ .	53
3.2. III. DÖNEM CEBELİBEREKET MİLLETVEKİLLERİ.....	58
3.2.1. ALİ RIZA BEY (BEBE).....	58
3.2.1.1. Biyografisi.....	58
3.2.1.2. Mecliste Almış Olduğu Görevler	60
3.2.1.3. Konuşmaları	60
3.2.2. AVNİ PAŞA (HÜSEYİN AVNİ ZAİMLER).....	65
3.2.2.1. Mecliste Almış Olduğu Görevler	65
3.2.2.2. Hakkındaki Diğer Bulgular	65
3.2.3. MEHMET İHSAN BEY (ERYAVUZ)	67
3.2.3.1. Mecliste Almış Olduğu Görevler	67

3.2.3.2. Konuşmaları	67
3.2.4. NACİ PAŞA (ABDULLATİF NACİ ELDENİZ)	97
3.2.4.1. Biyografisi.....	97
3.2.4.2. Mecliste Almış Olduğu Görevler	99
3.2.4.3. Konuşmaları	99
3.2.4.4. Takrir ve Teklifleri.....	101
3.2.5. SABRİ BEY (MEHMET SABRİ TOPRAK)	103
3.2.5.1. Biyografisi.....	103
3.2.5.2. Mecliste Almış Olduğu Görevler	105
3.2.5.3. Konuşmaları	105
3.2.5.4. Takrir ve Teklifleri.....	107
3.2.5.5. Hakkındaki Diğer Bulgular	108
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	109
4. IV. YASAMA DÖNEMİ ve TBMM'DE CEBELİBEREKET MİLLETVEKİLLERİ	109
4.1. IV. TBMM'NİN AÇILMASI ve IV. YASAMA DÖNEMİ GELİŞMELERİ.....	109
4.2. IV. DÖNEM CEBELİBEREKET MİLLETVEKİLLERİ.....	112
4.2.1. HASAN BASRİ BEY (DEMİR).....	112
4.2.1.1. Biyografisi.....	112
4.2.1.2. Mecliste Almış Olduğu Görevler	113
4.2.1.3. Takrir ve Teklifleri.....	113
4.2.2. İBRAHİM BEY (İBRAHİM HAKKI METE).....	115
4.2.2.1. Biyografisi.....	115
4.2.2.2. Mecliste Almış Olduğu Görevler	117
4.2.2.3. Konuşmaları	117
4.2.3. NACİ PAŞA (ABDÜLLATİF NACİ ELDENİZ)	120
4.2.3.1. Mecliste Almış Olduğu Görevler	120
4.2.3.2. Konuşmaları	120
SONUÇ.....	129
KAYNAKÇA	131
EKLER.....	137
ÖZGEÇMİŞ.....	171

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
ARMHC	: Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
D.	: Devre
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCF	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TİTE	: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü
Yay.	: Yayınları
Z.C.	: Zabıt Cerideleri

GİRİŞ

Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin, Misak-ı Milli kararlarını alması, İstanbul'daki işgal kuvvetlerinde tepkiye neden olmuş ve fiilen işgal altında bulunan başkent İstanbul, 16 Mart 1920'de resmen işgal edilmiştir. İşgal kuvvetlerinin Osmanlı Mebusan Meclisi'ni basması, milletvekillerinden bazılarını tutuklayarak Malta'ya sürgüne göndermesi üzerine, 18 Mart 1920'de son kez toplanan Mebusan Meclisi süresiz olarak tatil edilmiş ve 11 Nisan 1920'de Sultan Vahdettin'in iradesiyle kapatılmıştır¹.

Bu gelişmelerin yaşanacağını önceden tahmin eden ve Mebusan Meclisi'nin İstanbul'dan başka bir şehirde toplanmasını isteyen Mustafa Kemal Paşa'nın, görüşlerinde ne kadar haklı olduğu ortaya çıkmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Meclis-i Mebusan'ın çalışamaz duruma gelmesi üzerine Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (ARMHC) tüzüğü'nün 4. maddesinin uygulamaya geçilmesi ve cemiyetin ülkenin yönetimini üstlenmesi için hiç vakit kaybetmeden çalışmalara başlamıştır².

Mustafa Kemal Paşa, "Temsil Heyeti Başkanı" sıfatıyla, 17 Mart 1920'de askeri ve mülki yetkililere bir genelge göndermiş ve genelgede Osmanlı anayasasının koruması altında bulunan devletin yasama, yürütme ve yargı güçlerinin ortadan kaldırıldığı, her milletin böyle zor zamanlarda başvurduğu yönetime paralel olarak "Meclis-i Müessisan" (Kurucu Meclis) kurulmasının zorunlu olduğunu bildirmiştir³.

Mustafa Kemal Paşa, kurulacak meclisin yasal niteliğe sahip olması için Ayan ve Mebusan Meclislerinin bir arada olması gerektiğini, padişaha bağlı Ayan Meclisi'nin Ankara'ya gelmesinin mümkün olmadığı gerekçesiyle "Meclis-i Müessisan" adını kullandığını dile getirmiştir. Ayrıca "Meclis-i Müessisan" olarak

¹ Yavuz Aslan, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Kuruluşu, Evreleri, Yetki ve Sorumluluğu (23 Nisan 1920-30 Ekim 1923)*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2001, s. 16; Ayşegül Demirden Yüzgeç, *Birinci Büyük Millet Meclisi'nin Yapısı ve Faaliyetleri, (1920-1923)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2006, s. 18; Ali Vehbi Teke, *Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde I-V. Dönem Adana Milletvekilleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, A.Ü. TİTE, Ankara, 2009, s. 32;

² Ahmet Demirel, *İlk Meclis'in Vekilleri Milli Mücadele Döneminde Seçimler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 73.

³ Teke, s. 32.

rejimi değiştirmeyi de dūřünmüřtür⁴. Buna karşılık 3. Kolordu Komutanı Albay Salahattin Bey ve Sivas Valisi Reřit Pařa, kurucu meclis adını halka kabul ettir şansının dūřük olduğunu belirterek meclisin bu simle açılmasına karşı çıkmışlardır. Ayrıca 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Pařa da kurucu meclis ismine karşı çıkmıřtır⁵. Mustafa Kemal Pařa; “Ben yazdığım ilk müsveddede Kurucu Meclis (Meclis-i Müessisan) deyimini kullanmıştım. Fakat bu deyimın kullanılmasındaki maksadı yeterince açıklayamadığım veya açıklamak istemediğim için halkın alışık olmadığı bir deyimdir gerekçesiyle, Erzurum ve Sivas’tan uyarıldım. Bunun üzerine “Olaęanüstü Yetkiye Sahip Bir Meclis” deyimini kullanmakla yetindim” sözleriyle, kurucu meclis ismini neden kullanmadığını ifade etmiřtir⁶.

19 Mart 1920 tarihinde askeri ve mülki makamlara gönderilen ikinci bir genelge ile 15 gün içerisinde tüm seçim bölgelerinde seçimlerin yapılması ve seçilen milletvekillerinin Ankara’ya gelmesi bildirilmiştir. Gönderilen genelgeye göre; iki dereceli seçimlerin ilk aşaması yapılmayacak, milletvekillerini doğrudan ikinci seçmenler belirleyecektir. İkinci seçmenler, sadece son Osmanlı Mebusan Meclisi’ni belirleyen üyelere oluşmayacak, onlarla birlikte vilayetlerle livaların idare ve belediye meclis üyeleri, ARMHC'nin vilayet ve livalardaki idare heyeti üyeleri de seçime katılacaklardır. Milletvekili sayısı, seçim kanununa göre her seçim bölgesinin nüfusuna göre belirlenmeyip, her liva bir seçim bölgesi olarak kabul edilmiş ve 5 milletvekili seçilmesi istenmiřtir⁷. Yeni seçilecek milletvekilleri ile birlikte İstanbul'daki Meclis-i Mebusan üyelerinin de istedikleri takdirde seçime katılabilecekleri bildirilmiştir. Bu nedenle Birinci TBMM, iki seçim neticesinde oluşturulmuş bir meclistir⁸.

Seçimlerle ilgili genelgenin yayınlanmasından sonra, ARMHC’nin gayretleri ile kolordu komutanları ve valilerin gözetiminde seçimler yapılmaya ve milletvekilleri

⁴ İhsan Güneş, *Birinci Dönem TBMM'nin Düşünce Yapısı (1908-1923)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2009, s. 59.

⁵ Demirel, s. 74; Sina Akşın, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011, s. 74; Cengiz şavkılı, *Atatürk Döneminde Parlamento Faaliyetleri (1920-1938)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, A.Ü. TİTE, Ankara, 2011, s. 9.

⁶ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, ATAM Yayınları, Ankara, 2003, s. 288.

⁷ Yüzgeç, s. 29; Rıdvan Akın, *TBMM Devleti (1920-1923) Birinci Meclis Döneminde Devlet Erklere ve İdare, İletişim Yayınları*, İstanbul, 2008, s. 48; Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923, C. I*, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s. 37-39.

⁸ Demirel, s. 75; Ömür Sezgin, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Siyasal Rejim Sorunu*, Birey ve Toplum Yayıncılık, Ankara, 1984, s. 3, 4.

Ankara'ya gelmeye başlamışlardır. Bununla birlikte, Dersim, Malatya, Elazığ, Konya, Diyarbakır ve Trabzon'da yöneticiler, seçimlerin yapılmasında güçlük çıkarmışlardır. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, Trabzon Valisi Hamit Bey, 12. Kolordu Komutanı Fahrettin Bey gibi isimleri de milletvekili seçtirerek, yerel idarecilerin seçimlere engel olmasını önlemeye çalışmıştır⁹.

66 seçim bölgesinde yapılan seçimler neticesinde 337 milletvekili meclise katılmaya hak kazanmıştır¹⁰. Bununla beraber milletvekillerinden bazılarının istifa etmesi, bazılarının meclis çalışmalarına izinsiz katılmadığı için müstafi kabul edilerek milletvekilliğinin meclis tarafından düşürülmesi, 5 Eylül 1920'de kabul edilen Nisab-ı Müzakere Kanunu gereğince devlet memuru milletvekillerinin, vekillikten istifa etmesi, bazılarının vefat etmesi, İstanbul'dan kaçanlar, Malta'dan sürgünden dönenler vb. sebeplerden dolayı milletvekili sayısı konusunda net bir rakam ortaya konulamamış, yazarların çoğu milletvekili rakamlarını birbirinden farklı göstermişlerdir¹¹. Mazhar Müfit Kansu'ya göre meclisteki milletvekili sayısı 437, Tevfik Bıyıklıoğlu'na göre 338 olarak tespit edilmiştir¹². İhsan Güneş bu sayıyı kendisi 391 olarak belirtirken, Yılmaz Altuğ 338, Ahmet Mumcu 390, Falih Rıfkı Atay 381, Ali Fuat Cebesoy 442, Mahmut Goloğlu 390, Fahri Çoker 437 milletvekili olarak tespit etmişlerdir¹³.

Bir başka çalışmada ise TBMM'nin, 92'si Mebusan Meclisi'nden, 1'i Yunanistan'dan, 14'ü Malta'dan ve 232'si de 19 Mart 1920 tarihli genelgeye göre seçilip gelen ve toplam 337 kişiden oluştuğu iddia edilmiştir¹⁴.

Ayşeğül Demirden Yüzgeç ise çalışmasında TBMM'nin 1. yasama yılının 437 kişi ile başladığı, yasama yılı sonunda 331 milletvekilinin aktif olarak mecliste görev yaptığını belirtmiştir. 2. yasama yılının 350 milletvekili ile başlayıp 347 kişi ile tamamlandığını, 3. yasama yılının 347 kişi ile başlayıp 341 kişi ile tamamlandığını ve

⁹ Güneş, s. 3, 4.

¹⁰ Girgin, s. 58.

¹¹ Akın, s. 50; Yüzgeç, s. 35.

¹² Yüzgeç, s. 35.

¹³ Güneş, s. 74.

¹⁴ Aslan, s. 19.

4. yasama yılına 341 kişi ile başlayıp 337 kişi ile 1. yasama döneminin sonlandığını belirtmiştir¹⁵.

Seçimlerin tamamlandığı yerlerde, milletvekilleri 10 Nisan 1920'den itibaren Ankara'ya gelmeye başlamışlardır¹⁶. Meclis binası olarak, Enver Paşa'nın isteği üzerine 1915 yılında Numune- Edeph veya İttihat ve Terakki Fırka Kulübü olarak yapılmaya başlanan fakat tamamlanamayan bina seçilmiştir. Yapılmakta olan bir ilkokul için kullanılacak kiremitler ve Ankara halkının kendi evlerinden sökerek getirdiği kiremitlerle çatısı onarılan bina, meclis binası olarak hazırlanmıştır¹⁷.

Parlamente sistemlerinde, milletvekillerinin yarısından fazlası gelmeden meclisin açılması geciktirilerek bu uygulama bir teamüle bağlanmıştır. TBMM'nin açılabilmesi için de en az 169 milletvekilinin açılış günü hazır olması gerekmektedir. Fakat TBMM'nin açılışı, olağanüstü koşullar ve bir an önce ülkenin yönetimine el koyma zorunluluğundan kaynaklanan aciliyet nedeniyle bu teamüle aykırı olarak açılması kararı alınmıştır. Ankara'ya gelen 115 milletvekili, yaptıkları toplantıda meclisin 22 Nisan 1920'de açılmasını kararlaştırmışlardır¹⁸. Bu durum açıldığı ilk günden beri yürürlükteki kanunlara tam olarak uyulmadığını, zorunluluklara göre hareket eden bir "Kurucu Meclis" gibi hareket edildiğini göstermiştir¹⁹.

Milli Mücadelecilere karşı İstanbul Hükümeti'nin yapmış olduğu dini nitelikli propagandayı etkisiz kılabilmek için, cuma gününün Müslüman toplum üzerindeki etkisi düşünülmüş ve meclisin açılışı 23 Nisan 1920 cuma gününe ertelenmiştir²⁰. 23 Nisan 1920 günü, Hacı Bayram Camii'nde kılınan cuma namazından sonra halkın yoğun katılımı eşliğinde saat 13.45'te okunan dualarla, meclis açılmıştır²¹. Meclisin açılış konuşması 1845 doğumlu olan Sinop milletvekili Şerif Bey tarafından yapılmıştır²². Şerif Bey açılış konuşmasında, "Milletimizin dahili ve harici istiklâl-i tam dahilinde mukadderatını bizzat deruhte etmeye başladığını bütün cihana ilan

¹⁵ Yüzgeç s. 35-37.

¹⁶ İsmail Akbal, "Milli Mücadele Dönemi II (1920-1923)", *Osmanlı'dan İki binli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi İç ve Dış Politika*, Ed. Adem Çaylak, Cihat Göktepe vd., Savaş Yayınevi, Ankara, 2009, s. 167.

¹⁷ Şavkılı, s. 10, 11.

¹⁸ Güneş, s. 69.

¹⁹ Aslan, s. 19.

²⁰ Güneş, s. 65.

²¹ Yüzgeç, s. 38; Güneş, s. 69.

²² Kerem Ozan Girgin, *Türkiye Seçim Tarihi*, Sokak Kitapları Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 58.

ederek Büyük Millet Meclisi'ni küşad ediyorum” sözleriyle meclisin açılmasının nedenini dile getirmiştir²³. Şerif Bey'den sonra söz alan Mustafa Kemal Paşa ise; Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan, meclisin açılmasına kadar geçen zamanda yaşanan olayları değerlendirdiği bir konuşma yapmıştır²⁴. Mustafa Kemal Paşa'nın konuşmasından sonra tutanakların incelenmesi için bir komisyon kurulmasını önermiştir. Geçici Başkanlık Divanı için yapılan oylamada on beşer kişiden oluşan iki komisyon kurularak “Layiha Encümeni” oluşturulmuş ve bu encümen, tutanakların incelenmesi için çalışmalara başlamıştır²⁵.

Meclisin adının ne olacağı konusu da milletvekillerinin Ankara'da yaptığı 11 Nisan 1920 tarihli toplantıdan itibaren tartışılmaya başlanmıştır. İslamcılar açılacak meclise “Meclis-i Kebir” ya da “Meclis-i Kebir-i Milli” derlerken, Türk Ocağı mensupları “Kurultay”, Osmanlıcılar ise “Meclis-i Mebusan” isminin verilmesini istemişlerdir²⁶. Şerif Bey, milletvekilleri arasında yapılan görüşmeler neticesinde yaşanan uzlaşmanın sonucu olsa gerek, meclisin açılış nutkunda “Büyük Millet Meclisi'ni küşad ediyorum” diye meclisi açmış ve meclisi “Büyük Millet Meclisi” olarak tanımlamıştır²⁷. Meclisi; “Meclis-i Ali”, “Meclis-i Fevkalade” olarak tanımlayanlar da olmuştur. Fakat milletvekillerinin verdikleri önergelerde, yaptıkları konuşmalarda “Büyük Millet Meclisi” tabirini benimsedikleri görülmüştür²⁸. Büyük Millet Meclisi'nin başında Türkiye isminin kullanılması ise; Osmanlı Devleti dışında hanedanlar tarafından yönetilen Avrupa'daki devletler, devleti yöneten hanedanın isminin yerine başka bir isim kullanmaktaydı. İngiltere'de devleti yöneten hanedan “Stuart Hanedanı” olmasına karşılık, devletin ismi İngiltere olarak tanımlanmıştır. “Memalik- Osmaniye” adı ise; ülkenin, hanedanın özel mülkü izlenimi vermiştir. Son zamanlarda Avrupalılar, Osmanlı toprakları için “Memalik-i Osmaniye” yerine “Türkiye” tabirini de kullanmışlardır. Yeni bir devletin kuruluş sürecinde milli egemenlik anlayışının hâkim kılınması için “Memalik-i Osmaniye” kavramının yerine “Türkiye” kavramı Büyük Millet Meclisi'ne eklenerek kullanılmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki, “Türkiye” egemen olunan toprakları, “Büyük” kurulan meclisin

²³ TBMM Z.C., D.1, C. 1, s. 2; Aslan, s. 18;

²⁴ TBMM Z.C., D.1, C. 1, s. 8-16; Demirel, s. 103.

²⁵ Yüzgeç, s. 40.

²⁶ Güneş, 71; Yüzgeç, s. 35.

²⁷ TBMM Z.C., D.1, C. 1, s. 2.

²⁸ Güneş, s. 71, 72.

olağanüstülüğünü, “Millet” ise değiştirilmek istenen egemenlik anlayışını temsil etmiştir²⁹.

TBMM, Mustafa Kemal Paşa’ya göre, ARMHC’nin siyasal grubu niteliğindedir. Meclisin benimsediği hedefler ARMHC’nin hedefleriydi. Meclisteki milletvekilleri, vatanın kurtuluşu ve milletin bağımsızlığını sağlamak konusunda ortak hareket ediyor olsalar da, çok farklı inanç ve görüşlere sahiptirler. Bu görüş ayrılıkları kimi zaman meclisi çalışmaz duruma getirmiş ve 1920 yılı sonlarına doğru mecliste gruplaşmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu gurupların başlıcaları; Tesanüt (Uyum) Grubu, İstiklâl Grubu, Müdafaa-i Hukuk Grubu, Halk Grubu ve Islahat Grubu’dur³⁰.

Salahi Sonyel ise 24 Mart 1922 tarihli bir İngiliz istihbarat raporuna dayanarak meclisteki grupları; Dindarlar Grubu, Doğu İlleri Grubu, Sözde Komünist Grubu, İttihat ve Terakki Grubu, Birinci Grupla Yakın Olmayan Doğu İlleri Grubu, Rauf Bey ve Fethi Bey’in kişisel yandaşlarından oluşan Tevhid Grubu olarak sınıflandırmıştır³¹.

Meclis’te ortaya çıkan ve çalışmaların aksamasına neden olan bu gruplaşma üzerine Mustafa Kemal Paşa, “Müdafaa-i Hukuk Grubu” kurulmasına karar vermiştir. 10 Mayıs 1921’de 133 milletvekilinin katılımıyla “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu” adıyla bir grup kurmuştur³². Bu grup “Birinci Grup” olarak da tanımlanmıştır. 15 Mayıs 1921’de grup defteri kayıtlarına göre 351 milletvekilinden 261’i gruba kaydedilmiş, 90’ı ise dışarıda tutulmuştur³³.

Birinci Gruba muhalefet eden İkinci Grubun ne zaman ve hangi saik üzerine kurulduğu ne değildir. İkinci Grup milletvekilleri arasında Saltanatçı-Hilafetçiler, Mustafa Kemal Paşa’nın diktatörleşeceğinden endişe edip onun şahsına muhalefet edenler, İttihat ve Terakki Fırkasını yeniden güçlendirmek isteyen İttihatçılar, Birinci Gruba alınmamaktan kırınlık duyanlar ve Birinci Grup içerisinde rahatsızlık duyarak ayrılan milletvekillerinden oluşmuştur³⁴.

²⁹ Akşin, s. 91.

³⁰ Mehmet Kabasakal, *Türkiye’de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908-1960)*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 92.

³¹ Akın, s. 53.

³² Teke, s. 39, 40.

³³ Ahmet Demirel, *Birinci Meclis’te Muhalefet İkinci Grup*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 223.

³⁴ Demirel, s. 23; Kabasakal, s. 94, 95.

Bu gruplaşmanın dışında Rus Devrimi'nden etkilenerek sosyalizmi savunan Yeşil Ordu Hareketi, Türkiye Komünist Fırkası, Halk İştirakiyyün Fırkası ve Resmî (muvazaalı) Türkiye Komünist Fırkası TBMM'deki sosyalist oluşumlar olarak görülmüştür³⁵.

I. TBMM'de görev yapan milletvekilleri, meclisin misyonunu ve sorumluluğunu kavramış kişilerden oluşmuştur. Bu mecliste görev yapan milletvekillerinin % 0.7'si iptidai, % 20.8'i rüştiye, % 8.7'si idadi, % 2.3'ü sultani, % 1.6'sı meslek okulu, % 6.9'u harbiye, % 4.8'i harp akademisi, % 25.4'ü yükseköğrenim, % 18.8'i medrese, % 7.3'ü özel öğrenim görmüş ve % 14.6'sı ile ilgili de yeterli bilgiye ulaşılamamıştır. Milletvekillerinin % 58.8'i bir yabancı dil bilirlerken, 2 ve daha fazla dil bilen milletvekili sayısı ise % 41.2 olarak tespit edilmiştir³⁶.

Meclis'te görev yapan milletvekillerinin, içlerinde çiftçi, ziraatçi, avukat, gazeteci ve mühendislerin yer aldığı 120 kişinin serbest meslek erbabı, 125 kişinin devlet memuru, 11 kişinin belediye mensubu, 10 tanesi yüksek rütbeli 53 kişinin asker, 5 kişinin aşiret reisi, müftü, müderris, Bektaşî, Mevlevî, Nakşibendi şeyhlerinin de yer aldığı 37 kişinin de ilmiye sınıfı mensubu olduğu tespit edilmiştir³⁷.

I. TBMM'nin yaş olarak ta Osmanlı Mebusan Meclisi'nden son derece genç bir profile sahip olduğu, meclisin yarısından fazlasının 40 yaşının altında olduğu görülmüştür. Mustafa Kemal Paşa milletvekili olduğunda 39, İsmet İnönü ise henüz 36 yaşındaydı³⁸.

TBMM'nin açılmasından bir gün sonra, 24 Nisan 1920'de 120 üyeden 110'unun oyunu alan Mustafa Kemal Paşa Meclis Başkanı, Celaleddin Arif Bey ise İkinci Başkan olarak seçilmiştir. Ayrıca 13 kişiden oluşan bir Başkanlık Divanı teşekkül ettirilmiştir. Büyük Millet Meclisi'nin devlet işlerini yürütmesi için bir hükümet kurması zorunlu olduğundan, 25 Nisan 1920'de "Muvakkat İcra Encümeni" adıyla Mustafa Kemal Paşa başkanlığında bir geçici hükümet oluşturulmuştur. 2 Mayıs 1920 Tarih ve 3 Numaralı "Büyük Millet Meclisi İcra Vekilleri Heyeti'nin Suret-i

³⁵ Akın, s. 54.

³⁶ Demirel, s. 145, 146; Şavklı, 17, 18; Güneş, 83.

³⁷ Yüzgeç, s. 68; Demirel, s. 149, 150; Güneş, s. 85.

³⁸ Yüzgeç, s. 69.

İntihabına Dair Kanun” uyarınca yapılan seçim neticesinde Mustafa Kemal Paşa başkanlığında 3 Mayıs 1920-24 Ocak 1921 tarihleri arasında görev yapacak olan Birinci İcra Vekilleri Heyeti kurulmuştur³⁹. II. İcra Vekilleri Heyeti Fevzi Paşa (Çakmak) başkanlığında 24 Ocak 1921-19 Mayıs 1921 tarihleri arasında, III. İcra Vekilleri Heyeti Fevzi Paşa (Çakmak) başkanlığında 19 Mayıs 1921-9 Temmuz 1922 tarihleri arasında, IV. İcra Vekilleri Hüseyin Rauf Bey (Orbay) başkanlığında 12 Temmuz 1922-4 Ağustos 1923 tarihleri arasında görev yapmıştır⁴⁰.

Bir kurucu meclis misyonu ile hareket eden I. TBMM, milli bağımsızlık ve milli egemenlik mücadelesini başarıya ulaştırabilmek için çok önemli kanunlar çıkarmıştır. TBMM’nin çıkardığı 1 Numaralı Kanun Ağnam Resmî Kanunu olmuştur. Daha sonra, Firariler Hakkındaki Kanun ve İstiklâl Mahkemelerinin Kurulması, Teşkilât-ı Esasiye Kanunu, Başkomutanlık Kanunu, Tekalif-i Milliye Emirleri, İstiklâl Marşının Kabulü, Saltanatın Kaldırılması, İstiklâl Madalyası Kanunu gibi kanunlar bunlar içerisinde en önemlileri olarak dile getirilebilir.

Mustafa Kemal Paşa liderliğinde, Misak-ı Milli sınırları içerisinde tam bağımsız bir Türk devleti kurabilmek için başlatılan Milli Mücadele’de, Doğu Cephesi’nde Ermenilerin, Güney Cephesi’nde Fransız ve Ermenilerin, Batı Cephesi’nde Yunanlıların mağlup edilmesi neticesinde, hedeflere büyük ölçüde ulaşılmıştır. Büyük Taarruz’da, Yunan işgalinin Anadolu’da tamamıyla son bulması üzerine önce Mudanya Ateşkes Antlaşması imzalanmış, ardından barış görüşmeleri için Lozan Barış Konferansı toplanmıştır. TBMM, özellikle Lozan görüşmeleri, saltanat ve hilafet tartışmalarından ötürü oldukça yıpranmıştır. Aynı şekilde muhalif milletvekilleri, Hüseyin Rauf Bey’i (Orbay) Meclis Başkanı seçirtecek kadar güçlenmişlerdir. Muhalif milletvekillerinin tavrı, TBMM’yi çalışamaz duruma getirmiştir⁴¹. Meclis’in içine düştüğü bu durumu da göz önüne alan Mustafa Kemal Paşa, TBMM’nin yenilenmesi gerektiğini düşünmekteydi. 1 Nisan 1923’te Aydın Milletvekili Esat Bey öncülüğünde, 120 milletvekilinin verdiği önerge ile seçimlerin

³⁹ Şavkılı, s. 12, 13.

⁴⁰ İrfan, Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, *Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C. 1, TBMM Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013, s. 3, 37, 49, 55; *TBMM Albümü, 1920-2010 1. Cilt 1920-1950*, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010, s. XVIII.

⁴¹ Teke, s. 32.

yenilenmesi kararı alınmıştır. 16 Nisan 1923 günü “Gazi Meclis” son toplantısını yaparak dağılmıştır⁴².

I. TBMM’deki Cebelibereket Milletvekilleri

19 Mart 1920 tarihli seçim genelgesine göre 5 milletvekili ile temsil edilmesi gereken Cebelibereket’ten, Mehmet İhsan Bey (Eryavuz), Mustafa Faik Bey (Öztrak) ve Rasim Bey (Rasim Celallettin Öztekin) milletvekili seçilmişlerdir. Cebelibereket, TBMM’de 3 milletvekili ile temsil edilirken, 5 Eylül 1920 tarihli “Nisab-ı Müzakere Kanunu” sonrasında, nüfusa göre yapılan hesaplama nedeniyle milletvekili sayısının 5’e tamamlanmasına gerek kalmamıştır⁴³.

---

⁴² Güneş, s. 130.

⁴³ Ahmet Demirel, *İlk Meclis’in Vekilleri*, s. 80.

BİRİNCİ BÖLÜM

2. II. YASAMA DÖNEMİ ve II. TBMM'DE CEBELİBEREKET MİLLETVEKİLLERİ

2.1. II. TBMM'İN AÇILMASI ve II. YASAMA DÖNEMİ GELİŞMELERİ

Birinci TBMM, ilk yıllarında büyük bir kaynaşma ve dayanışma içerisinde önemli başarılarla imza atmıştır. Mudanya Ateşkes Antlaşması ile Milli Mücadele'nin askeri safhası sona ermiş ve TBMM'deki I. Grup ve II. Grup milletvekilleri arasındaki rekabet iyice sertleşmiştir⁴⁴. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, İcra Vekilleri Heyeti'nin görev ve sorumlulukları, Başkomutanlık Kanunu, Saltanatın Kaldırılması, Halife seçimi ve halifelik tartışmaları, Lozan Barış Konferansı gibi konularda yaşanan sert tartışmalar, seçimlerin yenilenmesi düşüncesine neden olmuştur⁴⁵.

Meclis'te kimi zaman, meclisi çalışamaz duruma getiren bu tartışmalar devam ederken, Mustafa Kemal Paşa ilk defa 6 Aralık 1922 tarihinde "Halk Fırkası" adı ile bir parti kuracağını açıklamıştır⁴⁶. Halk Fırkası adı ile bir partinin kurulması fikrine, bazı çevreler sadece alt sınıfı temsil eden bir halk kavramı olarak algılamışlar ve sınıf çatışmasına neden olacağı düşüncesiyle "Halk" ismiyle kurulacak bir partiye karşı çıkmışlardır⁴⁷. Ali Fuat Paşa, Kazım Karabekir Paşa, Rauf Bey gibi isimler ise; meşrutiyet dönemi parti çalışmalarının ülkeye verdiği zarar ve Mustafa Kemal Paşa'nın başkanı olduğu bir partinin demokrasiyi değil tek partiyi yerleştireceği düşüncesiyle yeni parti fikrine karşı çıkmışlardır⁴⁸.

Mecliste, 1. ve 2. Grup arasındaki gerginliği hat safhaya çıkaran olay, 29 Mart 1923'te II. Grup milletvekillerinden Trabzon milletvekili Ali Şükrü Bey'in kaybolması ve daha sonra ölü bulunması olmuştur. Bu olaydan sonra, İcra Vekilleri Heyeti 31 Mart

⁴⁴ Mehmet Emin Dinç, *İkinci Büyük Millet Meclisi Dönemi Türk Siyasi Hayatı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1992, s. 4; Aslan, s. 93.

⁴⁵ Fevzi Kaçer, *Devrimin Kurucu İktidarı: İkinci Meclis (1923-1927)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2010, s. 9.

⁴⁶ Tuncay Dursun, *Tek Parti Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi Büyük Kurultayları*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, s. 7; Sezgin, s. 111.

⁴⁷ Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005, s. 47, 48.

⁴⁸ Sezgin, s. 112.

1923'te Rauf Bey'in konutunda buluşmuşlar ve yaptıkları toplantıda seçime gitme kararı almışlardır. Seçim kararının alınmasından sonra 1 Nisan 1923'te Aydın milletvekili Esat (İleri) Efendi ve 120 milletvekili meclise bir önerge vermişlerdir. Önergede, Birinci Meclisin açılmasına neden olan Milli Mücadele'yi başarıyla tamamladığı, seçimlerin yenilenmesi istenmiştir⁴⁹. Önergenin kabul edilmesi üzerine II. TBMM için seçim yapılması kararı alınmıştır.

Seçim kararı alınmadan önce, Erzurum milletvekili Süleyman Necati, Mersin milletvekili Selahattin ve Canik (Samsun) milletvekili Emin Bey, 25 Kasım 1922'de TBMM'ye verdikleri bir kanun teklifi ile seçim kanununu değiştirmek istemişlerdir⁵⁰. II. Grup milletvekillerinin bu teklifi vermelerinin esas gayesi ikinci dönem adaylık başvurularını sınırlandırmaktı. Seçme ve seçilme hakkını etnik köken ve ikametgâh sayesinde sınırlandıran, hatta Mustafa Kemal Paşa'yı dahi meclis dışı bırakmak isteyen bu teklif, maddelerinin bir kısmı değiştirilmek suretiyle seçim kanununa dönüştürülmüştür⁵¹. 3 Nisan 1923'te kabul edilen seçim kanununa göre; Milletvekili sayısının belirlenmesi Osmanlı Mebusan Meclisi seçimlerindeki gibi, nüfusa bağlanmıştır. Kadınlara henüz oy kullanma hakkı verilmediğinden, milletvekili sayısı erkek seçmen nüfusa göre belirlenmiştir. Osmanlı'da 50.000 erkek nüfus bir milletvekili seçmişken, temsil oranının artmasını sağlamak amacıyla 1923 Seçim Kanunu'nda bu sayı 20.000 seçmen olarak belirlenmiştir. Seçmen sayısı 30.000'e kadar olan illerde 1, 30.000-50.000 seçmen 2, 50.000-70.000 seçmen 3 ve 70.000-90.000 seçmen 4 milletvekili, seçmen sayısı daha fazla olan vilayetlerde ise bu oran artarak devam edecektir. Seçim, daha önceden olduğu gibi 2 dereceli olarak uygulanacak, her 200 seçmen 1 ikinci seçmen seçecektir. On sekiz yaşını bitiren her erkek seçmen olarak kabul edilecek ve seçime katılabilecektir. Birinci ve ikinci seçmen olmak için vergi verme zorunluluğu kalkmıştır. Seçimin etki altında kalmasını önlemek için tüm subay ve memurlar seçimden 1 ay önce istifa edecekler, askerlik şubesi başkanı, jandarma alay, tabur ve bölük komutanları görev yaptığı yerden aday olamayacaktır⁵².

⁴⁹ Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM II. Dönem 1923-1927*, C. I, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1994, s. 3; Akın, s. 398, 399; Güneş, s. 124; Sezgin, s. 130.

⁵⁰ Kenan Olgun, "Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Kadar Genel Seçim Uygulamaları", *ATAM Dergisi*, C. XXVIII, S. 82, Ankara, 2012, s. 111; Akın, s. 399.

⁵¹ Akın, s. 401.

⁵² Ahmet Demirel, *Tek Parti'nin Yükselişi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 168; Hayrullah Cengiz, *II. Dönem TBMM Seçimleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,

Seçim hazırlıkları devam ederken, Mardin milletvekili Necip Bey, Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nda bir değişiklik yapılması için teklifte bulunmuştur. Teklife göre; "1 Teşrinisani 1338 (1 Kasım 1922) tarihli karar hilafında veya Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin meşruiyeti aleyhinde kavlen veya tahriren veya fiilen muhalefet veya ifsadat veya neşriyatta bulunan vatan haini" sayılacaktır⁵³. II. Grup milletvekillerinin karşı çıkmalarına rağmen 15 Nisan 1923'te kabul edilen bu teklif, 1923 seçimleri, siyasal kurumların oluşum biçimi, Şey Sait İsyanı, Halifeliğin kaldırılması gibi birçok olayın sonucunun belirleyici olmuştur⁵⁴.

Seçim kararı alındıktan sonra 8 Nisan 1923'te, Mustafa Kemal Paşa tarafından tarihe "9 Umde" olarak geçen bir bildiri yayınlanmıştır. Amasya Genelgesi ile Milli Mücadele'nin yol haritasının çizildiği gibi, 9 Umde ile de cumhuriyet dönemi devrimlerinin temelleri atılmıştır. Vergi adaletsizliği, kalkınma önlemleri, doğal kaynaklardan yararlanma, mülkiyet güvenliği, vakıflar, bayındırlık çalışmaları, askerlik süresi gibi konulara yer verilen bu bildiri bir anlamda 1923 seçimleri için hazırlanmış seçim beyannamesidir⁵⁵. Mustafa Kemal Paşa, seçimden sonra Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun, Halk Fırkasına dönüştürüleceğini, ARMHC'nin, seçimlere katılım konusunda hassasiyet göstermesini istemiştir⁵⁶.

Mustafa Kemal Paşa, 1923 seçimlerini sadece 1. Grup üyelerinin kazanması için büyük bir çaba harcamıştır⁵⁷. Seçimlerin ilk haftasında yaklaşık 8.000 aday çıkmıştır. Haziran-Temmuz 1923 tarihlerinde yapılan seçimden, 1. Grup başarıyla çıkmış ve 72 seçim bölgesindeki 287 milletvekilliğinin 1 tanesi hariç tamamını kazanmıştır⁵⁸. Seçimi kazanan tek muhalif ise Gümüşhane milletvekili Zeki Kadırbeyoğlu olmuştur⁵⁹. Mustafa Kemal Paşa, hem Ankara'dan, hem de İzmir'den milletvekili seçilmiş ve kendisi Ankara milletvekilliğini tercih etmiştir.

İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1996, s. 23-25; Girgin, s. 66; Tunçay, s. 44; Olgun, s. 11; Güneş, s. 128.

⁵³ Güneş, s. 130.

⁵⁴ Akın, s. 405.

⁵⁵ Ahmet Demirel, *İlk Meclis'in Vekilleri*, s. 155; Akın, s. 404, 405; Dinç, s. 5; Öztürk, s. 6-8.

⁵⁶ Dursun, s. 7.

⁵⁷ Tunçay, s. 46.

⁵⁸ Olgun, s. 13.

⁵⁹ Girgin, s. 67.

2. Yasama dönemi boyunca 18 milletvekili vefat etmiş, 6 milletvekili İzmir Suikastı yargılamaları sonucunda idam edilmiş, 19 milletvekili çeşitli sebeplerle istifaya etmişler ve 2 milletvekili de meclis tarafından müstafi sayılmışlardır. Meclisten ayrılan bu milletvekillerinin yerine ara seçimlerde yeni milletvekilleri seçilmiştir⁶⁰.

II. Dönem milletvekillerinin 210 tanesi yükseköğretim, 105 tanesi rüştiye, idadi, medrese ve bu düzeydeki meslek okullarından oluşan orta öğretim ve 18 tanesi de ilköğretim ve özel öğretim mezunudur. Bu dönem milletvekillerinin mesleklerine baktığımızda; (aynı anda 2 iş yapanlar olmuştur) 76 asker, 72 hukukçu, 20 hekim, 11 mühendis, 34 eğitimci (öğretmen ve öğretim üyesi), 75 yönetici, 26 ilmiye sınıfı mensubu, 17 diplomat, 25 diğer kamu görevlisi, 19 gazeteci, 30 çiftçi ve 30 ticaret erbabı olduğu görülmüştür. II. TBMM'nin, ilk TBMM'ye göre yaş ortalamasının yüksek olduğu görülür. 29-33 yaş arası 30 milletvekili, 34-43 yaş arası 136 milletvekili, 44-53 yaş arası 132 milletvekili, 54-62 yaş arası 31 milletvekili ve 64-70 yaş arası 4 milletvekili tespit edilmiştir⁶¹.

II. TBMM, 11 Ağustos 1923'te toplanmış ve ilk oturuma meclisin en yaşlı üyesi Abdurrahman Şeref Bey başkanlık etmiştir. Abdurrahman Şeref Bey, meclisin açılış konuşmasında; seçilen meclisin vatanın ve milletin hayrına işler yapmasını dilediği, ilk meclisin ülkeyi kurtardığı, yeni meclisin en önemli görevinin memleketin refahını artırmak olduğunu belirtmiştir⁶². Yapılan oylamalarda Ali Fuat Paşa (Cebesoy) oybirliğiyle Geçici Meclis Başkanı seçilmiştir⁶³.

Mustafa Kemal Paşa, ilk defa 6 Aralık 1922'de Halk Fırkası'nın adından söz etmiş ve 9 Umde bildiriyle de, seçimden sonra Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun Halk Fırkası'na dönüşeceğini bildirmişti⁶⁴. 1. Grup, 1923 seçimlerini kazandıktan sonra, milletvekilleri Ankara'da toplanmış ve parti tüzüğünü hazırlamaya başlamışlardır. Mustafa Kemal Paşa, kurulan bu partinin, ARMHC ile bağlantısını sürdürmek, Milli Mücadele'yi sahiplenmek amacıyla Milli Mücadele'nin iki önemli olayını Halk Fırkası ile bütünleştirmiştir. Partinin ilk kurultayı 1927 yılında yapılmasına rağmen, Halk Fırkası'nın ilk kurultayı olarak Sivas Kongresi kabul

⁶⁰ Dinç, s. 13-16.

⁶¹ Öztürk, s. 815-818.

⁶² TBMM Z.C., D.2, C. 1, s. 2.

⁶³ TBMM Z.C., D.2, C. 1, s. 16.

⁶⁴ Hakkı Uyar, *100 Soruda CHP Tarihçesi*, AnkaHa Yayınları, Ankara, 2012, s. 18; Cengiz, s. 46, 47.

edilmiştir. Ayrıca Halk Fırkası'nın resmi kuruluş dilekçesi 23 Ekim 1923'te verilmesine rağmen, İzmir'in düşman işgalinden kurtuluşunun yıldönümünde yapılan toplantı sebebiyle partinin kuruluşu da 9 Eylül 1923 olarak kabul edilmiştir⁶⁵.

9 Eylül'de tüzüğü kabul edilen Halk Fırkası'nda, 11 Eylül 1923'te genel başkan ve yönetim kurulu üyeleri seçilmiştir. 23 Ekim 1923'te Dâhiliye Vekâleti'ne verilen dilekçede Halk Fırkası'nın Genel Başkanı Mustafa Kemal Paşa olarak belirtilmiştir. Fırkanın İdare Heyeti ise; Erzurum milletvekili Sait, İstanbul milletvekili Dr. Refik, İzmir milletvekili Celâl, Erzurum milletvekili Münir Hüsrev, İzmit milletvekili Saffet, Diyarbakır milletvekili Zülfü ve Kütahya milletvekili Recep Beylerden oluşmuştur⁶⁶.

17 Kasım 1924'te kurulacak olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşundan önce partinin adında "Cumhuriyet" ibaresi geçtiğinin duyulması üzerine Halk Fırkası da 10 Kasım 1924'te adını Cumhuriyet Halk Fırkası olarak değiştirmiştir. Dil devrimi sonrasında, "Fırka" kelimesinin karşılığı olarak "Parti" kelimesi kullanılmaya başlanınca Mayıs 1935'teki 4. Büyük Kongre'de partinin ismi Cumhuriyet Halk Partisi olarak değiştirilmiştir⁶⁷.

Cumhuriyetin ilanından sonra, halifeliğin kaldırılması, medreselerin kapatılması, Mustafa Kemal Paşa'nın gittikçe artan otoritesi vb. sebepler CHP içerisinde muhalif hareketlerin başlamasına neden olmuştur. Her ne kadar, TCF kurulana kadar örgütlü bir muhalefet olmasa da CHP içinde parti içi muhalefet hep canlı olmuştur. 17 Kasım 1924 tarihine kadar mecliste 156 oylama yapılmıştır. Bu oylamalardan sadece 17'sinde oybirliği ile karar alınmış, diğer oylamalarda ise ya çekimser ya da aleyhte oy kullanılmıştır⁶⁸.

20 Ekim 1924'te Menteşe (Muğla) milletvekili Esat Bey'in; Mübadele, İmar ve İskân Vekili Refet Bey'e sorduğu sorulara tatminkâr bir cevap alamaması üzerine Refet Bey hakkında bir gensoru verilmiştir⁶⁹. 8 Kasım'da İnönü Hükümeti bu gensoru ile ilgili olarak güvenoyu almış fakat CHP'den istifalar başlamıştır. Kazım Karabekir ve

⁶⁵ Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Yayınları, İstanbul, 2012, s. 74.

⁶⁶ Durdun, s. 8.

⁶⁷ Uyar, s. 74.

⁶⁸ Girgin, s. 73.

⁶⁹ Uyar, s. 115.

Ali Fuat Paşaların askerlikten istifa ederek milletvekilliğine dönmeleri, yeni parti kurma sürecini hızlandırmıştır⁷⁰.

17 Kasım 1924'te Kazım Karabekir'in genel başkan, Ali Fuat Paşa'nın genel sekreter olduğu ve kurucuları arasında Dr. Adnan (Adıvar), Rauf Bey, Refet Paşa'nın (Bele) bulunduğu TCF resmen kurulmuştur. Parti kurucuları, liberalizmin ve demokrasinin partinin öncelikleri olduğunu beyan etmişlerdir. Tek dereceli seçim, devlet görevlerinin asgariye çekilmesi, yerinden yönetim ilkesi ve inançlara karşı saygı partinin savunduğu diğer konular olmuştur⁷¹. TCF ilk şubelerini Urfa'da açmıştır. Özellikle doğu ve güneydoğu illerinde halktan ciddi bir rağbet görmüştür. Fakat 1925 yılında 13 milletvekilliği için yapılan ara seçimde bir başarı elde edememiştir⁷².

TCF örgütlenmesini sürdürürken, 13 Şubat 1925'te başlayan Şeyh Said İsyanı'nın isyan bölgesinde gittikçe yayılması üzerine önce Fethi Bey (Okyar) hükümeti istifa etmiştir. Yerine kurulan III. İnönü Hükümeti, 4 Mart 1925'te Takrir-i Sükun Kanunu'nu çıkarmıştır. Şeyh Said'in ele geçirilmesi, isyanın kontrol altına alınmasını sağlamıştır. Diyarbakır İstiklâl Mahkemesi'nde TCF'nin Urfa sorumlu sekreteri Fethi Bey de yargılanmıştır. Fethi Bey'in isyanı kışkırttığı gerekçesiyle 5 yıl hapis cezasına çarptırılmasına karar verilmiştir. Bu karar üzerine TCF de isyandan sorumlu tutulmaya başlanmıştır. Ankara İstiklâl Mahkemesi'nin hükümetten gereğini yapmasını istemesi üzerine cumhuriyet döneminin ilk muhalefet partisi, 3 Haziran 1925'te hükümet kararıyla kapatılmıştır⁷³.

TCF'nin kapatılmasından sonra, meclisteki muhalefet hareketine bir darbe de İzmir Suikastı Davası sırasında vurulmuştur. Atatürk'e düzenlenmek istenen ve tesadüfen ortaya çıkarılan suikast girişimi ile ilgili soruşturmanın genişletilmesi üzerine sekiz İttihatçılar ve kapatılan TCF'nin yöneticileri de bu davada yargılanmışlardır. İzmir Suikastı Davası'nda mahkeme tarafından 6 milletvekiline idam cezası verilmiştir. Kazım Karabekir, Ali Fuat Paşa, Cafer Tayyar Paşa gibi

⁷⁰ Girgin, s. 74.

⁷¹ Ergun Özbudun, *Türkiye'de Parti ve Seçim Sistemi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 22.

⁷² Kabasakal, s. 114.

⁷³ Uyar, s. 117.

isimler beraat etmişlerse de siyasetten uzaklaşmak zorunda kalmışlardır. İzmir Suikastı Davası, CHP'nin karşısındaki muhalefeti büyük ölçüde tasfiye etmiştir⁷⁴.

II. Yasama dönemi başlangıcında 14 Ağustos 1923-27 Ekim 1923 tarihleri arasında görev yapacak olan Fethi Bey (Okyar) başkanlığında V. İcra Vekilleri Hükümeti kurulmuştur. 27 Ekim 1923'te Fethi Bey'in istifası bir siyasi krize dönüşünce 29 Ekim 1923'te cumhuriyet ilan edilmiş ve "Meclis Hükümeti" sisteminden "Kabine Hükümeti" sistemine geçilmiştir. Cumhuriyetin ilk hükümeti 30 Ekim 1923-6 Mart 1924 tarihleri arasında görev yapan I. İnönü hükümeti olmuştur. Daha sonra sırasıyla 6 Mart 1924-22 Kasım 1924 tarihleri arasında II. İnönü Hükümeti, 22 Kasım 1924-3 Mart 1925 tarihleri arasında Fethi Bey Hükümeti, 3 Mart 1925-1 Kasım 1927 tarihleri arasında III. İnönü Hükümeti görev yapmıştır⁷⁵.

Birinci TBMM, bir kurucu meclis vazifesi görmüşken, İkinci Meclis ise devrimci meclis vazifesi üstlenmiştir. Yeni Türkiye'nin temellerinin atıldığı bu dönemde; Lozan Barış Antlaşması'nın onaylanması, Ankara'nın başkent olması, cumhuriyetin ilanı, halifeliğin kaldırılması, medreselerin kapatılması, Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 1924 Anayasası, Takrir-i Sükun Kanunu, Şapka Kanunu, Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Hakkındaki Kanun, Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Borçlar Kanunu, Uluslararası Saat ve Takvimin Kabulü gibi çok önemli kanunlar çıkartılmıştır⁷⁶.

1927 yılında, meclis toplantılarına katılımın son derece az olmaya başladığı, çok önemli konuların dahi az sayıda milletvekilinin katılımıyla kanunlaştırıldığı görülmüştür. Bu durumu sakıncalı gören Afyon milletvekili Ali (Çetinkaya) Bey, 6 Haziran 1927 tarihinde TBMM'ye bir önerge vermiş ve II. yasama dönemi son bulmuştur⁷⁷.

⁷⁴ Uyar, s. 117.

⁷⁵ Neziroğlu, İrfan, Tuncer Yılmaz, s. 81, 89, 96, 119; *TBMM Albümü*, C. 1, s. XVIII.

⁷⁶ Kaçer, s. 37-73.

⁷⁷ Mahmut Goloğlu, *Devrimler ve Tepkiler (1924-1930)*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1974, s. 215.

2.2. II. DÖNEM CEBELİBEREKET MİLLETVEKİLLERİ

2.2.1. AVNİ PAŞA (HÜSEYİN AVNİ ZAİMLER)

2.2.1.1. Biyografisi

Avni Paşa, 1293 (1877) tarihinde Manastır'da dünyaya gelmiştir. Nüfus Nazırı Mustafa Bey'in oğludur⁷⁸. İlk ve ortaöğrenimini Manastır İdadi Mektebi, Askeri Rüştîye ve İdadisinde tamamlamıştır. 12 Eylül 1893'te Harbiye Mektebine girmiştir. 245 Kasım 1895'te piyade teğmen rütbesiyle mezun olmuş ve Rumeli Ordusunda Bulgar, Yunan ve Arnavut çetecilerin takibinde görevlendirilmiştir. 1897 Yunan Savaşı'na katılmış ve 24 Ekim 1897'de üsteğmen olmuştur. 12 Ağustos 1903'te yüzbaşı, 18 Nisan 1908'de kıdemli yüzbaşılığa yükseltilmiştir⁷⁹.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Manastır Merkez Komutanlığına getirilen Avni Paşa, 4 Haziran 1909 tarihinde Yanya Polis Müdürlüğüne getirilmiştir. Manastır'daki 2. Avcı Taburunun başına getirilmiş ve tabur komutanı iken 28 Kasım 1911'de binbaşılığa yükseltilmiştir. 2. Avcı Taburunun güçlendirilmesiyle kurulan müfrezelerin komutanı olarak Balkan Savaşı'na katılmış ve yaralanarak Sırlara esir düşmüştür. Niş'te tedavi edilen Avni Paşa, 28 Temmuz 1913'te serbest bırakılarak yurda dönmüş ve İstanbul Muhafızlığı emrine verilmiştir. Savaştan dönen esirler için Tuzla Garnizon Komutanlığına, 7 Aralık 1913'te Adana 1. Tabur Komutanlığına atanmıştır. 13 Ağustos 1914'te jandarma sınıfına ayrılarak Adana İl Jandarma Komutanlığına atanmıştır. 1915'te Haçin (Saimbeyli) ve Maraş yöresindeki Ermeni isyanlarını bastırmaktaki başarısından dolayı yarbaylığa yükseltilmiş ve İzmir Jandarma Alay Komutanlığına tayin edilmiştir⁸⁰.

İzmir ve Manisa yöresindeki eşkıyalık faaliyetlerini bastırması için olağanüstü yetkilerle donatılmış ve bu görevdeki başarısı nedeniyle 1 Mart 1918'de albaylığa yükseltilmiştir. Ticaretle uğraştığı hakkında yapılan ihbarın İzmir Jandarma Bölge Müfettişliğince tespit edilmesi üzerine 7 Mayıs 1918'de emekliye ayrılan Avni Paşa, Ermeni kırımını nedeniyle aranması üzerine bir müddet İstanbul'da gizlenmiştir.

⁷⁸ *Avni Paşa'nın Tercüme-i Hal Belgesi*, TBMM Arşivi, Devre 3, Sicil No: 366.

⁷⁹ Tekin İdem, *Adana (Seyhan) Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri (1920-1960)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, 2015, s. 103.

⁸⁰ Yarar, Hülya, Mustafa Delialioğlu, *Cepheden Meclise*, Milli Savunma Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s. 73.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine Milli Mücadeleye katılmış ve 2 Eylül 1919'dan itibaren Akhisar Bölge Komutanlığını üstlenmiştir. 9 Şubat 1920'de Avni Paşa'nın İzmir Kuzey Cephesi Komutanlığına vekâlet etmesi kararlaştırılmıştır⁸¹.

I. Dönem TBMM'ye Saruhan milletvekili olarak seçilmiş olan Avni Paşa, o sırada Anzavur İsyanının bastırılmasıyla meşgul olduğu için hemen meclise katılamamıştır. Nisab-ı Müzakere Kanunu gereğince askerlik ve milletvekilliği arasında tercih yapmak zorunda kalması üzerine milletvekilliğini seçmiş fakat Konya'daki Delibaş İsyanının bastırılmasından sonra 26 Ocak 1921'de TBMM'ye katılmıştır⁸².

I. Yasama döneminin sona ermesi üzerine II. yasama döneminde Cebelibereket milletvekili seçilen Avni Paşa, 13 Mart 1925'te mecliste yapılan törenle Kırmızı Yeşil Şeritli İstiklâl Madalyası ile ödüllendirilmiştir⁸³.

III. Yasama döneminde yine Cebelibereket milletvekili seçilen Avni Paşa, 10 Mart 1930 tarihinde nefes darlığından vefat etmiş ve Adana'daki aile kabristanına defnedilmiştir⁸⁴.

Evli ve 4 çocuk babası olan Avni Paşa'nın ailesi, Soyadı Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile "Zaimler" soyadını kullanmışlardır⁸⁵. Avni Paşa, tercüme-i Hal Belgesi'nde bildirdiğine göre Bulgarca, Sırpça, Rumca ve Arnavutça bilmekteydi⁸⁶.

2.2.1.2. Mecliste Almış Olduğu Görevler

Avni Paşa'nın TBMM çatısı altında almış olduğu idari görevlere baktığımızda; 5. yasama yılında 3. Şube üyeliği⁸⁷ görevinde bulunduğu görülmüştür.

⁸¹ Serpil Sürmeli, "Konya Delibaş Mehmed İsyanı Sırasında İsyancılara Esir Düşen Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi Muhabiri Ensari Bülehd Bey'in Hatıraları", Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi, C. 1, S. 1, Erzurum, 2012, s. 114.

⁸² İdem, s. 104.

⁸³ Çoker, s. 827.

⁸⁴ "Avni Paşa Dün Öğle Üzeri Göyüs Darlığından Vefat Etti", Yeni Adana Gazetesi, Adana, 11 Mart 1930, s. 1; "Avni Paşa Vefat Etti", Türk Sözü Gazetesi, Adana, 11 Mart 1930, s. 1.

⁸⁵ Çoker, s. 827.

⁸⁶ Avni Paşa'nın Tercüme-i Hal Belgesi, TBMM Arşivi, Devre 3, Sicil No: 366.

⁸⁷ TBMM Z.C., D.2, C. 27, s. 8.

2.2.1.3. Konuşmaları

TBMM Dahili Nizamnamesi Teklifi Münasebetiyle Sözleri

TBMM içtüzüğünün 36. maddesinde⁸⁸ milletvekillerinin kıyafeti ve rozetlerin kullanılması görüşülürken söz alan Avni Bey, milletvekilleri rozetlerinin her gün takılmasının gereksiz olduğu, bu durumun nişan, rütbe gibi şeyleri ihya etmek, yeniden icat etmek olduğunu bu yüzden e rozetlerin sadece resmi günlerde takılması gerektiğini şifahen teklif etmiştir⁸⁹.

Avukat Kanununa Bir Madde Eklenmesi Hakkındaki Kanun Tasarısı Münasebetiyle Sözleri

Avukatlık kanununa bir madde eklenmesi hakkındaki kanun layihası görüşülürken, kanunun 1. maddesi⁹⁰ görüşülürken, milletvekillerinden bazıları 2 yıllık süre ile avukatlık yapamamasını, bazıları da son istifa ettiği mntıkada avukatlık yapamamasını eleştirmişlerdir. Avni Paşa, bu konuda söz alarak hem hükümetin, hem de milletvekillerinin beklentilerini karşılayacak bir teklifte bulunmuş ve son bir yıl içinde görev yaptıkları yerde avukatlık yapamazlar şeklinde maddenin düzeltilmesini istediği şu konuşmayı yapmıştır⁹¹;

Efendim, gerek arkadaşların gerek Adliye Vekâletinin noktai nazarını telif edecek bir şekil vardır. Bazı arkadaşlar iki seneyi çok gördüler, bazı arkadaşlar

⁸⁸ **Madde 36.** Her mebusa, üzerinde fotorafisini muktevi ve daire ve devrei intihabiyesi münderiç bulunan ve reisin imzasını iktiva eden bir hüviyet cüzdanı verilir.

Bundan maada lâhik mebuslar idare heyetince şekli tayin edilecek bir mebusiuk rozetini taşıyabilir. Bu rozet tahlif esnasında heyeti umumiyede, Meclis Reisi tarafından o mebusa verilir. İşbu rozetin her gün taşınması mecburidir.

Merasimi mahsusada kullanılacak mebusluk alâmeti yarısı kırmızı, yarısı beyaz bir hamail ile sonuna asılı mineli bir ay ve yıldızdan ibarettir. Bu alâmet idare âmirleri tarafından bir biçimde tedarik ve tevzi edilir. İşbu hamail Reiscumhurun hazır bulunduğu merasimde yeleğin altından geçirilmek suretiyle talik, olunur. Sair merasimde yeleğin üstünde kalır.

⁸⁹ *TBMM Z.C., D.2, C. 20, s. 244.*

⁹⁰ **Madde 1.** Vazifelerinden istifa ederek ayrılan hâkimlerle bu sınıftan sayılan adliye memurları son vazifelerini ifa eyledikleri mahallerde istifalarının kabulü tarihinden itibaren iki sene müddetle avukatlık edemezler.

⁹¹ *TBMM Z.C., D.2, C. 28, s. 116.*

mücvir menatıkta ifayı vekâlet edebileceklerini nazarı itibara almadılar. Binaenaleyh gerek Adliye Encümeninin gerek vekâlet ve gerek arkadaşların noktai nazarlarını telif edecek bir şekil arz ediyorum ki o da; hâkimlerin son bir sene zarfında icrayı hükmettikleri mahallerde ifayı vekâlet edemeyecekleri tarzında madde tadil edilirse hem vekâletin hem arkadaşların noktai nazarı tatmin edilmiş olur. Bunun için maddenin şu suretle tadilini teklif ediyorum:

Maddenin, memurları tabirinden sonra son bir sene zarfında ifayı vazife ettikleri mahallerde ilahe... Kaydiyle tadilini teklif ediyorum. Son bir sene zarfında nerelerde ifayı vazife etmiş ise oralarda ifayı vekâlet edemez bu suretle noktai nazar telif edilmiş olur.

2.2.1.4. Takrir ve Teklifleri

- Muhtaç Çiftçilere Verilecek Tohumluk Hakkındaki Kanun Tasarısının Acele Görüşülmesine Dair Takriri

Avni Bey ve arkadaşları tarafından muhtaç çiftçiye dağıtılacak tohumluk hakkındaki kanun tasarısının görüşülmesinin gündeme alınması ile ilgili şu teklifte bulunmuşlardır;

Riyaseti Celileye

Bilûmum muhtaç zürraa tohumluk ve alâtu ziraiye tevzii için İktisat Vekâletinden bilita, Muvazenei Maliye Encümeninden de tervicen Heyeti Umumiyyeye mevrut lâyihai kanuniyenin (hasbelmevsim ruznameye ahziyle müstacelen müzakeresini teklif ve rica eyleriz.

13 Eylül 1339

Teklif, yapılan oylama neticesinde kabul edilmiştir⁹².

⁹² TBMM Z.C., D.2, C. 2, s. 83, 84.

- Sabık Halife Vahdettin'in Mallarının Müsaderesi Hakkındaki Kanun Teklifi

Avni Bey, sabık halife Vahdettin'in mallarının müsadere edilmesi ile ilgili bir teklifte bulunmuştur. Avni Bey'in teklifini değerlendiren Adliye Encümeni, halifeliğin kaldırılması hakkındaki kanunla sorunun çözülmüş olduğundan, teklifle ilgili bir işleme gerek kalmadığı hakkında şu mazbata hazırlanmıştır;

Riyaseti Celileye

Sabık Saruhan ve Lâhik Cebelibereket Mebusu Avni Bey tarafından bir ita encümenimize havale kılınan ve hali harbde firaren düşmana iltica eden sabık Halife Vahdettin Efendinin zaptı emvaline mütedair bulunan teklifi kanuni ledettetik ahiren Meclisi Âlice kabul olunan Hilâfetin ilgası hakkındaki Kanunla mesele hal ve maksut hâsıl olmuş bulunduğundan tâyini muameleye mahal olmadığı Heyeti Umumiyyeye arz olunur.

Adliye Encümeni mazbatasını mecliste okunduktan sonra kabul edilmiştir⁹³.

- Saatlerin Birleştirilmesi ve Yirmi Dörde İblâğı Hakkındaki Takriri

Avni Bey'in yirmi dörde mukassem saatin kabulü hakkında vermiş olduğu takrir⁹⁴, Ticaret Encümeni tarafından resmi dairelerin dışında halkın zevali saati çok benimsemediği, hala ezani saati kullanmaya devam ettiği ve saat değişikliğinin bir faydasının görülemeyeceği gerekçesiyle teklifin reddedilmesine dair şu mazbata hazırlanmıştır;

Riyaseti Celileye

Devairi resmiye istisna edildiği halde hemen bütün müessesatımızda henüz zevali saat tamamiyle taammüm edememiş ve halkın kısmı âzami ezanî saati istimal etmekte olduğundan esası zevali olan saatin yirmidörde taksimi suretiyle tatbikine sâî

⁹³ TBMM Z.C., D.2, C. 7, s. 523, 524.

⁹⁴ TBMM Z.C., D.2, C. 4, s. 531.

olmak memleketimizin bugünkü mesai sahasında hiçbir faidei ameliye temin edemeyeceğinden encümenimiz işbu teklifin reddi ile Heyeti Umumiyeye arzına karar vermiştir.

18.3.1340

Ticaret Encümeni mazbatasının okunması üzerine oylamaya geçilmiş ve yapılan oylamada mazbata kabul edilerek Avni Bey'in teklifi reddedilmiştir⁹⁵.

- Gündemin 45. Sırasındaki Pekçok Şahsa Vatani Hizmet Tertibinden Maaş Bağlanması Hakkındaki Kanun Tasarısının Gündemde Öne Alınması Hakkındaki Dair Takriri

Avi Bey, gündemin kırk beşinci sırasındaki birçok şahısla ilgili vatani hizmet tertibinden maaş bağlanmasına dair kanun layihasının gündeme alınmasına dair şu takriri vermiştir;

Riyaseti Celileye

Ruznamei müzakeratın 45 nci fıkrasını teşkil eden zevatı müteaddideye hidematı vataniye tertibinden maaş tahsisi hakkındaki Muvazenei Maliye Encümeni Mazbatasının Teşkilâtı Esasiye Kanununun müzakeresini müteakip tercihan icrayı müzakeresini teklif ve rica eylerim.

Cebelibereket

Avni

Kanun tasarısının gündeme alınması ilgili takrir yapılan oylama üzerine kabul edilmemiştir⁹⁶.

⁹⁵ TBMM Z.C., D.2, C. 7, s. 714.

⁹⁶ TBMM Z.C., D.2, C. 8, s. 958.

- Rize Mebusu Merhum Rauf Bey'in Ailesine Vatani Hizmet Tertibinden Maaş Tahsisi Hakkındaki Kanun Teklifi

Avni Paşa ve arkadaşları tarafından, Rize milletvekili merhum Rauf Bey'in ailesine vatani hizmet tertibinden maaş bağlanması hakkında bir kanun teklifi verilmiştir. Kanun teklifinin görüşüldüğü Bütçe Encümeninde, teklif kabul görmüş ve Rauf Bey'in eşine aylık 30 lira, kızlarına 10 lira vatani hizmet tertibinden maaş bağlanması hakkında şu mazbata hazırlanmıştır;

Riyaseti Celileye

Rize Mebusu merhum Rauf Beyin muhtacı muavenet kalan efradı ailesinin tehvini zaruret ve temini maişetleri için Hidernatı vataniye tertibinden maaş tahsis ve itasını rica ve bu bapta berveçhizîr layihai kanuniye nazarı madeletkârilerine arz eyleriz.

Yapılan oylamada mazbata kabul edilmiştir⁹⁷.

- Hicaz Pulları Gelirinin Hilal-i Ahmer'e veya İşgalden Kurtarılan Yerlerin İmarına Tahsisi Hakkındaki Temenni Takriri

Avni Bey, Hicaz pulları gelirlerinin Hilal-i Ahmer veya işgale uğramış yerlerin imarında kullanılmasına dair bir temenni takriri vermiştir⁹⁸. Takrir, Hükümet'e gönderilmiştir.

⁹⁷ TBMM Z.C., D.2, C. 33, s. 769-771.

⁹⁸ TBMM Z.C., D.2, C. 1, s. 419.

- Adana ve Cebelibereket Hapishanelerinin Yeniden Fenni Bir Şekilde İnşa Ettirilmeleri Hakkında Temenni Takriri

Avni Bey, Adana ve Cebelibereket hapishanelerinin daha modern bir şekilde inşa ettirilmesi ile ilgili bir temenni takrir vermiştir⁹⁹. Takrir, Hükümet'e gönderilmiştir.

- Orduda Bulunan Kadro Fazlası Hayvanatın İhtiyaç Sahibi Çiftçilere Dağıtılması Hakkındaki Temenni Takriri

Avni Bey, ordunun elinde bulunan kadro fazlası hayvanın, ihtiyaç sahibi çiftçilere verilmesi ile ilgili bir takrir vermiştir¹⁰⁰. Takrir, Hükümet'e gönderilmiştir.

- Tekel Tütünlerinin Türü ve Fiyatlarının Denetlenmesine Dair Temenni Takriri

Avni Bey, Tekel tütünlerinin çeşit ve fiyatlarının denetlenmesine dair bir takrir vermiştir¹⁰¹. Takrir, Hükümet'e gönderilmiştir.

- Ermeniler Tarafından Korfu'ya Kaçırılan Osmaniye'nin Rızaiye Mahallesinden Darandeli Oğullarından Mehmedoğlu Yusuf İle Biraderi Mehmed'in Kurtarılmalarına Dair Dâhiliye Vekâletinden Sual Takriri

Avni Bey, Ermeniler tarafından Korfu'ya kaçırılan Osmaniye'nin Rızaiye Mahallesinden Darandeli Oğullarından Mehmedoğlu Yusuf ile biraderi Mehmed'in kurtarılmaları adına bir işlem yapılıp yapılmadığına dair Dâhiliye Vekâleti'ne bir sual takriri vermiştir¹⁰². Takrir, Dâhiliye Vekaletine gönderilmiştir fakat takrirle ilgili yasama dönemi içerisinde herhangi bir cevap verilmemiştir.

⁹⁹ B.C.A. Fon No: 030.10.00 Yer No: 6.31.10; *TBMM Z.C.*, D.2, C. 2, s. 182.

¹⁰⁰ *TBMM Z.C.*, D.2, C. 2, s. 182.

¹⁰¹ B.C.A. Fon No: 030.10.00 Yer No: 6.31.9; *TBMM Z.C.*, D.2, C. 2, s. 242.

¹⁰² B.C.A. Fon No: 030.10.00 Yer No: 6.35.35; *TBMM Z.C.*, D.2, C. 5, s. 406.

- İşgalcilere Yardım ve Yataklık Ederek Milli Birliğimize İhanet Eden Şahısların, İşlemiş Oldukları Suçlarla Birlikte İsimlerinin İlan Edilmesi Hakkındaki Temenni Takriri

Avni Bey, işgalcilere yardım ve yataklık ederek milli birliğimize ihanet eden şahısların, işlemiş oldukları suçlarla birlikte isimlerinin ilan edilmesi ile ilgili bir takrir vermiştir¹⁰³. Takrir, Başvekâlete gönderilmiştir.

- Ankara'da Posta ve Telgraf Müdürlüğünce Gece Yarısına Kadar Eğitim Verilmesi Hakkında Temenni Takriri

Avni Bey, Ankara'da Posta ve Telgraf müdürlüğünce gece yarısına kadar eğitim verilmesine dair bir temenni takriri vermiştir¹⁰⁴. Temenni takriri, Başvekâlete gönderilmiştir.

- Ordu Mensubu Olup da Milli Mücadeleye Katılmayanlar Hakkında Alınacak Kararın Uygulanıp Uygulanmayacağı Hakkında Müdafaa-i Milliye Vekâleti'nden Sual Takriri

Avni Paşa, Milli Mücadele'ye iştirak etmeyen ordu mensupları ile ilgili kararın şimdiye kadar uygulanıp uygulanmadığının cevaplanması isteğiyle Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne ve ordu mensubu olmayan diğer sivil memurlar ile ilgili bir işlem yapıp yapılmadığı hakkında da Başvekâlet'e şu sual takririni göndermiştir;¹⁰⁵

Riyaseti Celileye

Ordu mensubîninden olup da Harekâtı Milliyeye iştirak etmeyenler hakkında tatbiki mukarrer muamelâtın ikmal edilip edilmediğinin, edilememiş ise ne vakte kadar intacedilebileceğinin Müdafaa-i Milliye Vekili Paşa Hazretlerinden;

Ordu mensubu olmayıp da sair idari, mali, şer'i, iktisadi, adlî bilumum memurin hakkında ne yapıldığının, ve bu kısım memurin ve müstahdemini devlet hakkında da bir muamele ifası mutasavver olup olmadığının mutasavver ise şeklinin

¹⁰³ TBMM Z.C., D.2, C. 5, s. 560.

¹⁰⁴ TBMM Z.C., D.2, C. 5, s. 560.

¹⁰⁵ TBMM Z.C., D.2, C. 5, s. 606.

ve zamanı ifasının, değil ise, muamelei cezaiyei vakanın yalnız orduya hasrı muvafık olup olmadığının şifahen beyan buyurulmasını Başvekil Paşa Hazretlerinden sual ve rica eylerim.

Cebelibereket

Avni

Avni Paşa'nın sualini cevaplamak için Müdafaa-i Milliye Vekili Kazım Paşa söz almış ve Milli Mücadele'ye katılmayanlar ile ilgili mecliste çıkarılan bir kanun ve bu kanun çerçevesinde kurulan tetkik heyeti çerçevesinde suale cevap vermeye çalışmıştır. Öncelikle kurulan tetkik heyetinin bir divan- harp ya da tahkikat heyeti olarak görülmemesi, kurulan heyetin sadece tetkik heyeti olduğunu ifade ettikten sonra, bugüne kadar bu tetkik heyeti tarafından 295 dosyanın incelenerek kendilerine gönderildiği, 48 dosyanın incelemesinin tamamlandığı kendilerine ulaştırmak amacıyla kuryeye verildiği ve hala 608 dosyanın incelenmek üzere tetkik heyetinde olduğundan bahsetmiştir. Kazım Paşa, tetkik heyetinin çalışmalarının mayıs ayı gibi tamamlanacağını belirttiği şu konuşmayı yapmıştır¹⁰⁶;

Efendim! Mücahedei Milliyeye iştirak etmiyen zâbitan hakkında yapılacak muameleye dair Meclisi Âli geçen defa bir kanun kabul buyurmuştu. Bu kanuna tevfiKAN bir heyeti mahsusa teşkil edildi ve bu heyeti mahsusa, kanunun birinci maddesinde yazılan kuvayı inzıbatıye ve Kuvayı Milliye aleyhinde teşkilâta intisab edenlerle ikinci maddesinde yazılan davete icabet etmiyenlere aidolan hususatı tetkik ile muvazzaftır. Malûmuâlileridir ki bu heyet bir Divanı Harb bir mahkeme heyeti veya tahkik heyeti vaziyetinde değildir. Doğrudan doğruya bir tetkik heyetidir. Vekâlette mevcudolan dosya ve vesaik kamilen bu heyete tevdi edilmiştir. Bu heyet oradaki vesaik, dosya ve evrakları tetkik eder, bu kanunun tatbik edilip edilmiyeceğine bakar ve ona işaret eder ve karar altına alır. Şimdiye kadar bu heyetin intacettiği evrakın muamelesi yani kespi katiyet ettirdiği evrakın muamelesi adedi 295 dir. Yani 295 kişiye ait evrakı intacetmiş ve kararını vermiş, bize de bildirmiştir. Şu halde 295 evrak neticelenmiştir. Daha kırk sekiz kadar evrakı neticelendirmiş, Onu da kurye ile

¹⁰⁶ TBMM Z.C., D.2, C. 5, s. 606, 607.

gönderiyor. Bundan maada 608 kadar evrak da heyetin elinde mevcuttur ki tetkik edilmektedir. Bu hesaba nazaran bin kadar erkân, ümera ve zâbitanın bu kanunun birinci ve ikinci maddelerine temas ettiği muhtemel görülen muameleleri heyeti mahsusada görülecek demektir. Heyeti mahsusanın bütün bu evrakı ve dosyaları ariz ve amik tetkik etmek mecburiyetinde kalmasına binaen muamelenin ancak Mayıs nihayetinde ikmal edilebileceğini tahmin ediyoruz. Henüz heyeti mahsusa yedinde bulunan evraktan bir müşir, bir birinci ferik, altı ferik, yedi liva, yirmi üç miralay, yirmi altı kaymakam, yetmiş dört binbaşı, iki kolağası, yüz elli üç yüzbaşı, seksen sekiz mülâzûmi evvel, yüz on dört mülâzûmi sani, altı zâbitvekili, on üç imam, yetmiş iki memurin ve mensunun, 30 esnafatı askeriye iki de zabıt namzedi evrakı vardır, bunlar neticelenmek üzere. Şimdiye kadar intaç etmiş oldukları evrak ahabının kanunun birinci maddesi mucibince hizmeti Devlette istihdam edilmemek şartıyla nisbeti askeriyelerini kat'ediyor.

İkincisi: İkinci madde mucibince bu kayıt ve şartı koymaksızın nisbeti askeriyesini kat'ederek intacediliyor. Bâzılarının evrak ve vesaikında yani dosyalarında bu haller sabit olmuyor, beraat etmiş addolunuyorlar. Yapılan muamele budur.

Kazım Paşa'nın cevabını yeterli gören Avni Paşa, sual takririnin ikinci kısmındaki Başvekâlet'ten de en kısa sürede bir cevap beklediğini belirtmiştir.

- Fransızlar Tarafından Beyrut'a Sevk edilen Adana'lı, Urfahogullarından Tahsildarı Sabık Yusuf Ziya Efendinin Tahlis ve Tahliyesine Girişilmesi Hakkındaki Temenni Takriri

Avni Bey, Fransızlar tarafından Beyrut'a götürülen Yusuf Ziya Efendi'nin kurtarılması ile ilgili teşebbüste bulunulması hakkında temenni takriri vermiştir¹⁰⁷. Takrir, Başvekâlete gönderilmiştir.

¹⁰⁷ TBMM Z.C., D.2, C. 8, s. 611.

- Dörtyol Kazasına Bağlı Payas Nahiyesinde Askeri İşgal Altında Bulunan Mektebin Tahliyesi Temenniyatına Dair Temenni Takriri

Avni Bey, Dörtyol kazasına bağlı Payas nahiyesinde askerin işgal ettiği okulun boşaltılması ile ilgili bir temenni takriri vermiştir¹⁰⁸. Takrir, Başvekâlete gönderilmiştir fakat takrirle ilgili sonraki dönemde herhangi bir işlem yapılmamıştır.

- Cebelibereket Vilayetinin Islahiye Kazasında Bir Ziraat Bank Şubesinin Açılması Hakkındaki Temenni Takriri

Avni Bey, Cebelibereket'e bağlı Islahiye kazasında bir Ziraat Bankası şubesi açılması hakkında temenni takriri vermiştir¹⁰⁹. Takrir, Başvekâlete gönderilmiştir.

- Mussolininin Beyanâtı Hakkında Hariciye Vekaletinden Sual Takriri

Avni Bey, İtalyan lider Mussolini'nin Türkiye ilgili beyanâtı için Hariciye Vekâletine bir sual takriri göndermiştir¹¹⁰. Sual takriri, Hariciye Vekâleti'ne gönderilmiştir fakat takrirle ilgili yasama dönemi sonuna kadar cevap verilmemiştir.

- Harp Malullerinin Devlet Hizmetlerinde İstihdamları İle Bu Durumda Maluliyet Maaşlarının Devamı Hakkında Kanun Teklifi

Avni Paşa, harp malullerinin devlet hizmetlerinde çalışırken, almış oldukları maluliyet maaşlarının da devam etmesi hakkında bir teklifte bulunmuştur¹¹¹.

Avni Paşa'nın teklifi, Adliye ve Bütçe Encümenlerine gönderilmişse de yasama dönemi sonuna kadar bir mazbata gönderilmemiştir.

¹⁰⁸ TBMM Z.C., D.2, C. 6, s. 8.

¹⁰⁹ TBMM Z.C., D.2, C. 22, s. 167.

¹¹⁰ TBMM Z.C., D.2, C. 24, s. 111.

¹¹¹ B.C.A. Fon No: 030.10.00 Yer No: 3.14.13

2.2.1.5. Hakkındaki Diğer Bulgular

İstiklâl Madalyası Taliki Merasimi

Birinci Büyük Millet Meclisi üyesi ile Milli Mücadele’de olağanüstü fedakârlık ve yararlıklar göstermiş olan şahıslara İstiklâl Madalyalarının taliki merasimi yapılmıştır. Avni Bey’e de Kırmızı-Yeşil Kurdeleli İstiklâl Madalyası tevdi edilmiştir¹¹².

2.2.1.6. İmzasının Bulunduğu Ortak Tahrir ve Teklifleri

1: İstanbul Mebusu Hamdullah Suphi Bey ve Yüz iki Refikinin, Sami Paşa Zade Sezai Bey’e hidematı vataniye tertibinden maaş tahsisi hakkında 2/434 numaralı teklifi kanunisi¹¹³.

2: Kırklareli Mebusu Doktor Fuat Bey ve doksan altı refikinin; Ankara’da Şengül Hamamı caddesinde emlâki milliyeden olan beş bin metre murabbaı arsanın Himayeyi Etfal Cemiyetine terk edilmesine dair kanun teklifi¹¹⁴.

2.2.2. MEHMET İHSAN BEY (ERYAVUZ)

2.2.2.1. Biyografisi

İhsan Bey, 1293 (1877) tarihinde İstanbul Üsküdar’da doğmuştur. İshak Ağa’nın oğludur¹¹⁵. İlköğrenimini Üsküdar’da tamamladıktan sonra Askeri İdadi’ye girmiştir¹¹⁶.

26 Aralık 1900 tarihinde Mühendishane-i Berri Hümayun’dan Sahra Topçu Üsteğmen rütbesiyle mezun olmuş ve Edirne’deki 2. Ordu emrine verilmiştir. 2 Aralık 1913 tarihinde Başkan Savaşı sırasında Çatalca hattındaki Kartaltepe mevziinde gösterdiği cesaret başarı ve fedakârlıktan dolayı 2 yıl kıdem zammı ile taltif edilmiştir¹¹⁷.

¹¹² TBMM Z.C., D.2, C. 16, s. 125, 126.

¹¹³ TBMM Z.C., D.2, C. 30, s. 148.

¹¹⁴ TBMM Z.C., D.2, C. 15, s. 87, 88.

¹¹⁵ İhsan Bey’in Tercüme-i Hal Belgesi, TBMM Arşivi, Devre 2, Sicil No: 88.

¹¹⁶ Yarar, Hülya, Mustafa Delialioğlu, *Cepheden Meclise*, Milli Savunma Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s. 98.

¹¹⁷ İhsan Bey’in Askeri Safahat Belgesi, Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Sicil No: 1316-38.

Edirne’de bulunduğu sırada politikaya giren İhsan Bey, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Edirne’deki şubesini kurmuştur. 31 Mart Vakası’nda Hareket Ordusu ile birlikte İstanbul’a gelmiş ve kurulan Sıkıyönetim Askeri Mahkemesi’nde üye olarak bulunmuştur¹¹⁸. Birinci Dünya Savaşı sırasında Doğu ve Batı cephelerinde Kolordu Topçu Kumandanı sıfatıyla yararlılık göstermiş ve savaş madalyası almıştır. Bununla birlikte Milli Mücadele’ye katıldığı için de TBMM tarafından Kırmızı-Yeşil Şeritli İstiklâl Madalyası verilmiştir. İhsan Bey, 10 Ocak 1918 tarihinde ordudan emekliye sevk edilmiştir¹¹⁹.

I. Dünya Savaşı’ndan sonra Edirne’ye gelerek direniş örgütlerinin oluşturulmasına öncülük etmiştir. 1920 Mart’ında Anadolu’ya geçmiş ve I. TBMM’ye Cebelibereket milletvekili seçilmiştir¹²⁰.

İhsan Bey, I. TBMM döneminde Ankara İstiklâl Mahkemesi Başkanlığı’na getirilmiştir¹²¹. I. TBMM’den sonra, II. ve III. yasama dönemlerinde de yine, Cebelibereket milletvekili seçilmiştir. II. yasama döneminde, 1924 Ağustos’unda Türkiye İş Bankası’nın kurulmasında Kurucu Yönetim Kurulu Üyesi olarak yer almıştır¹²². Yine bu yasama döneminde 22.11.1924 tarihinde kurulan Fethi Okyar Hükümeti’nde 30.12.1924-03.03.1925 tarihleri arasında Bahriye Vekili olarak görev yapmıştır. Fethi Okyar Hükümeti’nin istifa etmesinden sonra kurulan III. İnönü Hükümeti’nde de 03.03.1925-01.11.1927 tarihleri arasında Bahriye Vekilliğini sürdürmüştür¹²³.

26.01.1928 tarihinde TBMM’de alınan bir kararla; İhsan Bey’in Bahriye Vekilliğinin son günlerinde Yavuz zırhlısının onarılması hakkındaki sözleşmenin değiştirilmesi ve İhsan Bey ile arkadaşlarının zırhlının tamirinden maddi menfaat elde ettiği düşüncesiyle Cumhuriyet tarihinin ilk yolsuzluk davası “Yavuz-Havuz” davasının görülmesi için İhsan Bey ve arkadaşlarının dokunulmazlıklarının kaldırılması ve Yüce Divan’a gönderilmesi kabul edilmiştir.

¹¹⁸ İdem, s. 46.

¹¹⁹ *İhsan Bey’in Askeri Safahat Belgesi*, Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Sicil No: 1316-38.

¹²⁰ Yarar, Hülya, Mustafa Delialioğlu, s. 98.

¹²¹ Ergün Aybars, *İstiklâl Mahkemeleri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1975, s. 82.

¹²² İdem, s. 47.

¹²³ Neziroğlu, İrfan, Tuncer Yılmaz, s. 96, 120.

12 Nisan 1928’de sona eren ve 19 Nisan 1928’de açıklana Yavuz-Havuz davasında, İhsan Bey’in, iki sene ağır hapsine, rütbe ve memuriyetten mahrumiyetine ittifakla karar verilmiştir. Sapançalı Hakkı Bey’in bir sene ağır hapsine, rütbe ve memuriyetten mahrumiyetine ittifakla karar verilmiştir. Fikret Bey ve Ömer Nazım Bey’in dörder ay hapislerine ve yüzer lira ağır para cezası almalarına karar verilmiştir. Bunun dışında kırk ila elli bin liraya mal olan mahkeme masraflarının İhsan, Hakkı, Ömer Nazım ve Fikret Bey’lerden tahsiline ittifakla karar verilmiştir¹²⁴.

İhsan Bey’in cezasının açıklanmasından sonra, 21 Nisan 1928 tarihli Meclis oturumunda milletvekilliğinin düşürülmesine karar verilmiştir. Hem komisyon soruşturmasında, hem de dava sürecinde kendisine iftira atıldığını iddia edip suçlamaları Kabul etmeyen İhsan Bey, Soyadı Kanunu yürürlüğe girdikten sonra Yavuz-Havuz davasını sahiplenircesine “Eryavuz” soyadını almıştır¹²⁵.

2 Yıllık cezasını tamamladıktan sonra Büyükkada’ya çekilerek burada yalnız bir yaşam süren İhsan Bey, 1946 yılında Yeni Türkiye Gazetesi’nde anılarını yayınlamaya başlamışsa da nedeni bilmedik bir şekilde yarım bırakmıştır. Daha sonra İhsan Bey’in anıları Kamil Maman tarafından Kara Defter adlı bir kitapta yayına hazırlanmıştır¹²⁶.

İhsan Bey, kalp rahatsızlığından tedavi gördüğü Cerrahpaşa Hastanesi’nde 6 Mart 1947 tarihinde vefat etmiştir. Evli ve iki çocuk babasıydı¹²⁷.

2.2.2.2. Mecliste Almış Olduğu Görevler

İhsan Bey’in TBMM çatısı altında almış olduğu idari görevlere baktığımızda;

1. yasama yılında İstanbul İstiklâl Mahkemesi Reisliği¹²⁸, görevinde bulunduğu görülmüştür.

¹²⁴ Mehmetefendioğlu, Ahmet, Cemal Necip Gürel, “Yavuz Havuz Davası”, Tarih Okulu Dergisi, S. 19, Eylül 2014, s. 236, <http://www.johschool.com/DergiTamDetay.aspx?ID=527>, 22.03.2019.

¹²⁵ Çoker, s. 251.

¹²⁶ İhsan Eryavuz, *Kara Defter*, Yay. Haz. Kamil Maman, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014.

¹²⁷ Yarar, Hülya, Mustafa Delialioğlu, s. 98.

¹²⁸ *TBMM Z.C.*, D.2, C. 4, s. 121.

2.2.2.3. Konuşmaları

- Birinci İnönü Katılan Milletvekillerine İstiklâl Madalyası Verilmesi Hakkında İcra Vekilleri Heyeti Riyasetinin Tezkeresi Münasebetiyle Sözleri

Birinci İnönü Savaşı'nda, Kazancı sırtlarında İkinci Süvari Grubunun safları arasında muharebeye iştirak etmiş olan milletvekillerine İstiklâl Madalyası verilmesi hakkındaki İcra Vekilleri Riyaseti Tezkeresi görüşülürken söz alan İhsan Bey, sadece cephede bulunmanın İstiklâl Madalyası almak için yeterli bir sebep olmadığı, savaşın kazanılmasında olağanüstülük göstermesi gerektiğini belirtmiştir. Buna karşılık, Milli Mücadele'nin ilk günlerinde son derece zor işler başarmış ve kendi gayretleriyle bir ordu teşekkül ettirmiş olan Kılıç Ali, Ali Saip gibi milletvekillerini örnek göstererek bu milletvekillerine İstiklâl Madalyası verilmemişken, sadece cephede bulunmalarından dolayı milletvekillerine madalya verilmesini doğru bulmadığını beyan ettiği şu konuşmayı yapmıştır¹²⁹;

Muhterem efendiler! İlk Büyük Millet Meclisi azayı kiramının İstiklâl Madalyasıyla taltifi kanun icabındandı. Bu Meclis âzasından bâzı zevat cepheye gitmişler, harbe iştirak etmişlerdir. Şu suretle kordelânın tebdili mevzuubahsoluyor. Fülen harbde bulunanlara başka kordelâ, Meclis azalarına başka kordelâ veriliyor. İşte kordelâların tefriki bunun içindir. Bendeniz şöyle zannediyorum: Her harba giren ve her süvari, piyade efradı arasında tüfek atan adam İstiklâl Madalyasına kesbi istihkak etmiş değildir. Bu inhada gösterdikleri sebep Büyük Millet Meclisi âzasından olduğu halde ikinci süvari grubu efradiyle beraber harba, ateşe "iştirak etmişlerdir. O halde ikinci Süvari Alayının bütün efrat ve zâbitanı İstiklâl Madalyasıyla taltif edilmiş midir? Binaenaleyh orada bulunmak istiklâl Madalyasıyla taltife sebep değildir. Orada İstiklâli Milî uğruna fevkalâdelik gösterilmesi meşruttur. Yazılan mazbatada fevkalâdeliğe dair bir şey yoktur. Harbi kazandırmış mıdır? Bir hezimet durdurmuş mudur? Böyle bir şey olmadan İstiklâl Madalyasıyla taltifi ve kordelânın tebdili – bendenizce - mevzuubahsolamaz. Fakat şu münasebetle hatırı âciziye gelen bir mesele vardır. Büyük Millet Meclisi âzasından bulunan bâzı zevat, daha İstanbul'un yanlış fetvaları Anadolu'nun muhtelif yerlerinde ateşi ihtilâli yakar, tutuştururken bizzat Anadolu'nun muhtelif mahallerinde yoktan kuvvetler peydasına,

¹²⁹ TBMM Z.C., D.2, C. 1, s. 91, 92.

çalışmışlar ve kanlar içerisinde yüzmüşlerdir. Bunların ismini zikredebilirim. Meselâ: Refiki Muhteremim Kılıç Ali ve pek derinden hürmetkar olduğum Kozan Mebusu Saib ve keza kendisine fevkalâde hürmetkar olduğum Afyon Karahisar Mebusu Ali beyler. Bunlar hiç yoktan cephe vücuda getirmişler ve bu dâvayı yoktan hâsıl etmiş insanlardır. Bunlar unutuluyor da ikinci Süvari Alayına iştirak edenlerin kordelâsının tebdili mevzuubahsoluyor. Bendeniz meseleyi esaslı surette nazarı dikkati âlinize arz ediyorum. Bunu iyi düşünelim ve esaslı surette bir iş yapalım.

- Büyük Taarruzda Olağanüstü Hizmetler Gören 11 Subayın İstiklâl Madalyasıyla Ödüllendirilmeleri Hakkındaki Tezkere Münasebetiyle Sözleri

Büyük Taarruzdaki olağanüstü hizmetlerine karşılık 11 zabite İstiklâl Madalyası verilmesi hakkındaki tezkere ile ilgili söz alan İhsan Bey, İstiklâl Madalyası ile taltif edilecek kişilerin ya savaşın kazanılmasında ya da kaybedilmesinin önlenmesinde doğrudan etki edecek bir fedakarlık göstermesi gerektiğini belirtmiştir. Oysa ki listede isimleri geçen zabitlerden birisinin hesap memuru, ikisinin de ambar memuru olduğu görüldüğünde, bunların savaşın kaderini belirlemede hiçbir katkılarının bulunmadığını düşündüğünü dile getirmiştir.

İhsan Bey'e göre İstiklâl Madalyası verilecek kişilerle birlikte o kişilerin bu madalyaları nasıl hak ettiklerini de belirtir bir raporun gönderilmesi gerekirdi. Oysa ki, Müdafaa-i Milliye Encümeninden böyle bir izahat raporu gelmediği için teklifi kabul etmeyi de, reddetmeyi de sakıncalı bulduğunu ve teklifin encümene tekrar iade edilmesi gerektiğini belirttiği şu konuşmayı yapmıştır¹³⁰;

İstiklâl Madalyasına aidolan kanun, Birinci Büyük Millet Meclisinin Müdafaa-i Milliye Encümeninden çıkmıştır. Bendeniz de o encümende bulunuyordum. Bu kanunun maksadı teklif ve kabulü Millî dâvayı intacedecek derecede kahramanlık gösterecek, millî kahramanlarla İstiklâl Muharebesinde âzami fedakârlık ibraz eden, orduyu ya bir hezimetten kurtaran veyahut orduya bir zafer vermeye âmil olan askerî kahramanlara tahsis edilecek, kıymetli bir hâtıra'i tarih olacaktı. (Çok doğru sesleri)

¹³⁰ TBMM Z.C., D.2, C. 1, s. 322, 323.

Efendiler! Mutlakiyeti idare zamanında vukua gelen muharebatta ahçılara kadar harb madalyasının verildiği görülmüştür. Halbuki arz ettiğim maksatla kabul edilen bu İstiklâl Madalyasının hesap memuruna veyahut arpa ve saman getirmekle meşgul olan bir zata verildiğini görmekte cidden müteessir ve müteellimim.

Efendiler! Kanunda zaten sarahat vardır. Kanun mucibince cüzütam kumandanı, o kahramanlığı, o fedakârlığı gösteren zatın yaptığı hizmeti zaman ve tarih kaydiyle ne suretle yaptığını, harekât ve dâvayı millîde ne derecede âmil olduğunu Meclisi Âlinize teklif edecek ve Meclisi Âliniz de ariz ve amik müzakere ettikten sonra buna karar verecekti. Halbuki şimdi ne vaziyette bulunuyoruz? Her hangi bir teklif gelmiştir. Heyeti Vekile onu okumuş ve mealini bize getirmiştir. Burada neyi kabul ettiniz? Ve kabul ettiğiniz zaman ne gibi mütalâa ve ne gibi malûmat üzerine kabul reyî veriyorsunuz. Reddettiğiniz takdirde ne gibi mütalâyaya ve ne gibi maksat üzerine reddediyorsunuz? Pek rica ederim. Şimdiye kadar böyle usulsüz birtakım taltifler olmuştur. Fakat kanunun maksadı bu değildir. Bu, Türkiye tarihinde ahfada medarı teşvik olacak bir yadigârı tarihidir. Halbuki ne hale döküldü? Arpa saman tevzi edenlere veriliyor. Rica ederim behemahal esbabı mucibe soralım ve ona göre müzakere edelim. Ondan sonra kabul veya reddedelim.

İhsan Bey'in konuşmasının diğer milletvekillerince de olumlu karşılanması üzerine, İstiklâl Madalyası teklif edilen şahısların her biri ile ilgili hazırlanmış bir rapor ile birlikte gönderilmesi için teklifin encümene iade edilmesi kararlaştırılmıştır.

- 376 Numaralı Posta Kanunu Hakkındaki Sözleri

Posta Kanununun 12. maddesi¹³¹ ile ilgili görüşmeler gerçekleşirken söz alan İhsan Bey, ülkemizdeki en önemli konulardan bir tanesinin kendi masraflarını karşılayamayacak kadar düşük bir gelir ile gazetelerin çıkarılmaya çalışılması olduğunu ve bu konu ile ilgili 1. Yasama döneminde çıkarılan bir kanunla gazetelere kağıt yada nakdi yardım kararı alındığını belirtmiştir. Bir gazetenin kendi masraflarını

¹³¹ **Madde 12.** Bir nama gönderilecek ceraidle lâakal üç ayda bir defa intişar eden her nevi resaili mevkutanın ilâveleri de dâhil olduğu halde beher yirmi beş gram ve küsurundan on para ve sair evrakı matbua paketlerinin beher elli gram ve küsurundan iki kuruş ve masaliha dair evrak paketleriyle eşyayı ticariye numunelerinin keza beher elli gram ve küsurundan iki kuruş ücret alınır, ancak mesaliha dair evrak paketleriyle eşyayı ticariye numuneleri ücreti hiçbir zaman beş kuruştan dun olamaz. Âmâların istimaline mahsus matbua paketlerinin beher parçası ve beher beş yüz gram ve küsuru için istisnaen bir kuruş alınır.

çıkabilmesi için günlük en az 4.000 adet basılması gerektiği ve İstanbul'daki birkaç gazete dışında hiçbir gazetenin bu kadar yüksek baskı sayısına sahip olmadığını belirten İhsan Bey, bütçeyi denk tutturabilmek için masraflardan kısmak yerine, hükümetin yeni gelir kaynakları yaratması gerektiği ve 1. Yasama dönemindeki bu uygulamanın devam etmesi gerektiğini belirtmiş, bu durumu ülkenin aydınlanması meselesi olarak gördüğünü beyan ettiği şu konuşmayı yapmıştır¹³²;

Muhterem efendiler! Matbuatın memleket irfanı hakkında icra ettiği tesire ve memleketimizdeki irfan hayatının canlanması için ne kadar mesai sarf etmek lâzımgeldiğine dair söz söylemeyi zait addederim. Geçen sene Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi bütçesi burada müzakere ediliyordu. Bu bütçede (Anadolu matbuatına muavenet) diye bir fasıl vardı. Bu fasılın harareti ve ciddî müzakeresinde tahakkuk etti ki, efendiler günde dört bin nüsha çıkaramıyan gazeteler kendi masarifatını koruyamıyor. Bunu Hükümet bize bir lisanı resmî ile söyledi. Binaenaleyh dört bin nüsha çıkaran gazetelerin adedi İstanbul matbuatı içerisinde ancak üçü bulur dediler. Diğer gazetelere de Hükümetin muaveneti lâzımdır dediler ve bunun için nakden olmazsa kâğıt vermek suretiyle müzaheret etmeye mecburuz. Aksi takdirde memleketin irfanı sarsılır ve matbuat hayatı söner dediler. Bu hakikat bendenizin dimağına iz etmiştir, ve o iz neticesi olarak burada mârazatta bulunuyorum.

Efendiler; matbuat ki, kendi idaresini kendi hâsılatıyla te'min edemiyor. Bir de bütçe noksanını telâfi için kendiniz fazla ücret ilâve ederseniz, matbuata para vermek suretiyle kâğıt, vermek suretiyle muavenet edeceğinize, matbaalara bugün para vereceğinize beş para zammediyorsunuz. En doğru söz diyorlar ki, ne yapalım, memleketin dertleri çoktur. Bu yaraları tedavi edecek paramız yoktur. Bütçeyi tevzin edeceğiz, masarifatımızı keseceğiz. Bu suretle bütçeyi tevzin edeceğiz. Efendiler bu çok ağır bir sözdür. Fakat efendiler bunun mânası nedir bilir misiniz? Masarifatı tenkis edip bütçeyi tevzin edeceğiz demek, hiçbir iş yapmıyacağız, maziye alâ halihî muhafaza edeceğiz demektir. Binaenaleyh bendeniz bunun için Hükümetten rica ediyorum. Masarifatla varidatın tekabül ettirilmesi gibi bir siyaseti maliye takibinden ziyade memleketin menabii varidatını işletmek suretiyle bütçeyi tevzin etsin ve matbuatı bu ağır yükten kurtarsın, Efendiler ister misiniz ki, bir gazete dört satır olarak

¹³² TBMM Z.C., D.2, C. 2, s. 12, 13.

çıksın, Dört satırlık bu gazeteleri ele alalım, bir de ecnebi gazetelerine bakalım, 39, 40 gram mânâsız şeylerdir. Gazetelerimiz yetmiş gram, seksen gram gelmelidir. Binaenaleyh bu suretle olan gazetelerimizi okuduğumuz zaman bunlardan istifade ederiz. Binaenaleyh gram meselesi mevzu bahis değildir. Nüsha başına beş para kabul ediniz ve sakın bütçeyi düşünmeyiniz. Bütçeyi başka Varidatla tevzin edelim. Memleketin irfanı zedelenemez. (Kitaplar sesleri) Mektep kitaplarından keza tenzilât yapınız.

İhsan Bey'in konuşmasından sonra söz alan Saruhan Mebusu Sabri Bey, İhsan Bey'e cevap olarak Posta Kanunu ile gazetelerin başka şehirlere gönderilmesindeki masrafların önemli ölçüde azaltılacağı, bu durumun da ülkede matbuatı geliştireceğini iddia etmiştir¹³³.

- İstanbul İstiklâl Mahkemesi Seçimleri Münasebetiyle Sözleri

İstanbul İstiklâl Mahkemesi üyelerinin seçiminde 102 oy ile reisliğe seçilen İhsan Bey, teşekkür etmek için bir konuşmayı yapmıştır. Konuşmasında, kendisine gösterine teveccühe karşı çok memnuniyet duyduğunu ve görevi boyunca alınacak kararlarda sadece vatanın selameti kaygısı ile hareket edeceklerini belirttiği şu konuşmayı yapmıştır¹³⁴;

Muhterem efendiler, Meclisi Âlinin bugün ittihaz ettiği karar dâhilinden ve hariçten gelen bütün suikastlara karşı daima bizi muzaffer kılan büyük ruhun kudretinin bir kere daiha tecellisine tezahüre sebeb olacaktır. Hakkımızda izhar buyurulan teveccühe ansamümül kalb teşekkür ederiz.

Kararlarımızda yalnız selâmeti vatan endişesi hâkim olacaktır. Meclisi Âlinin yüksek ve Âli şeref ve faziletine lâyük bir surette hareket etmeye çalışacağız ve muvaffak olacağız. Tevfik Allah'tandır.

¹³³ TBMM Z.C., D.2, C. 2, s. 13.

¹³⁴ TBMM Z.C., D.2, C. 4, s. 121.

- 16 Mart 1920 Tarihinden İtibaren Tahsis Olunan vatani Hizmet Maaşlarının Devamı İfası ve 52 Kişiyeye Vatani Hizmet Tertibinden Maaş Tahsisine Dair Kanun Tasarısı Münasebetiyle Sözlery

İhsan Bey, vatani hizmet tertibinden maaş tahsis edilecek 52 kişiyeye dair kanun tasarısı görüşülürken söz almış ve bu 52 kişi içerisinde yer alan merhum Mehmet Ali Bey ile ilgili pek kimsenin bilmediği bir olay anlatmıştır. Mehmet Ali Bey'in her ne kadar Dramalı Rıza adlı bir şahısla birlikte Milli Mücadeleyeye verdiği destekten dolayı idam edilmiş olsalar da, aslında Damat Ferit Hükümeti ile işbirliği içerisinde olan bir polis muhbiri olduğunu açıklamıştır. Ayrıca Mehmet Ali Bey'in, Tefik Sukuti Bey'in idamı ile alakası olduğunu da dile getiren İhsan Bey, Mehmet Ali Bey'in ailesine maaş bağlanması konusunda bu olayın bilinmesini istediğini ve kararın milletvekillerine ait olduğunu ifade ettiği şu konuşmayı yapmıştır¹³⁵;

Muhterem Beyefendiler. Muvazenei Maliye Encümeninin tanzim ettiği cetvelde merhum Mehmet Ali Bey zevcesi ve kerimleri mukayyettir. Bu merhum Mehmet Ali Beyin kim olduğunu öğrenmek istedik. Bendenizin de tahmin ettiğime nazaran şehremaneti memurlarından Üsküdar'da doğancılar mevkiine memur Mehmet Ali Bey olduğu anlaşıldı. Efendiler, bu cetvel burada okunurken ve Mehmet Ali Beyin ismi burada geçerken bendenizin burada bulunmaklığım cidden çok elim oluyor, Bir defa hiç ses çıkarmasam Mehmet Ali Beyin ailesine maaş tahsis ediliyor, itiraz etsem Mehmet Ali Bey idam edilmiştir. Evlâdının ve çocuklarının ne kabahati vardır? Bir lütuftan mahrum kalacaklarına sebep olacağından vicdan azabı çekeceğim, iki kuvvetin tahtı tazyikinde olduğum yerde kaldım. Uzun boylu vicdanımla hasbihal ettim. Kesemden verilmiş olsaydı ses çıkarmayacaktım. Fakat millet hazinesinden verildiği için ne yapayım Mehmet Ali Bey hakkında Heyeti Celilenize maruzatta bulunmayı tercih ettim ve maruzatta bulunacağım.

Affedersiniz efendim, merhum Tolca'lı Süleyman, Bendeniz şaiben idam edilen Tefik Sükuti Beylerle Bursa heyeti merkeziyesinin İstanbul'a kahraman ve fedakâr diye tavsiye ettiği ve Hacim Muhittin Bey biraderimizin hususî tavsiyesiyle gelen Dramalı Rıza Efendi ve o gece ismini öğrendiğimiz bu Mehmet Ali Efendi ile bendehanede bir içtima vaki oldu. Bu içtimada bu Dramalı Rıza, zaten elinde

¹³⁵ TBMM Z.C., D.2, C. 8, s. 578, 579.

tavsiyename de vardır. Akbaş hadisesini yapmış, harekâtı milliyede büyük fedakârlık göstermiş velhasıl bir fedakârı vatan imiş, işte Hacim Bey bize pek samimi olarak tavsiye ettiği bu Rıza'nın arkadaşı Mehmet Ali'dir. Bu Dramalı Rıza İstanbul'da bir iş yapmak istiyordu. Ferit melunu ve Ali Kemali bir de Sait Mollayı, içinde bir ateş yanıyormuş, bu ateşi söndürmek için mutlaka öldürecekmiş. İstanbul ve Üsküdar heyeti merkeziyesinden müzaheret istiyor Bursa Heyeti de bizim bu müzaherette bulunmaklığımızı emrediyordu. Tabii buna bir şey söylemedik. Üsküdar Heyeti Muhteremesinin programında ne kadar fena olursa olsun sokakta adam öldürmek yoktur. Fakat ateşli bir fedakârdır. Söyledi, söyledi dinledik. Dedik başka bir gün görüşürüz inşallah... O gece ayrıldık. Üç gün sonra efendim biz arıyoruz. Zaten dışarıya çıkamıyorduk. Bendehanenin penceresinden sokağa bakıyordum. Nuh kuyusundan doğru bu Mehmet Ali ve yanında orta boylu şişmanca sivil bir adam ve onunun 30-35 adım arkasında da tek kol nizamında birbirinin arkasına dizilmiş beş polis bendehaneye doğru geliyorlardı. Ben onu görür görmez zaten kafesin arkasında saklı idim. Vaziyeti anladım. Eve tenbih ettim, bunlar eve gelecek olurlarsa üç gündür eve gelmedi deyiniz ve komşunun kapısını da aç artık bana yol gözükttü dedim. Tam 40 – 50 adım kadar bizim kapımıza geldiler. Bir köşe vardır. Böyle ben pencereden bakıyordum geldiler onlar köşeye, orada Mehmet Ali Efendi merhum onlardan ayrıldı, kapıyı çat çat vurdu. Valideye dedi ki: Ben İhsan Beyi görmeye geldim. Mühim bir mesele vardır, Mutlaka İhsan Beyle görüşmeliyim.

Valide, oğlum üç gündür eve gelmiyor dedi, bunun üzerine Mehmet Ali aman dedi beni tanımadınız mı? Geçen gün gelen Dramalı Rıza Beyin arkadaşı Mehmet Aliyim. Mühim bir mesele var. Tanıdım ama oğlum evde yoktur. Ondan menfi bir cevap alınca tekrar kalktı, gitti. Arkalarına bakıyorlardı. O polislerin peşlerine takıldı gitti. Ondan sonra bizim heyetten buraya kaçmış ve şimdi Bursa'da Jandarma Kumandanı olan Remzi Beyin haremi bizim eve geldi, o bu işle alâkardardı. Mehmet Ali Bey sizin evinize gelmiş, sizi bulamamışlar evdekiler şüphelenmişler. Halbuki görüşülecek mühim bir mesele vardır. Bendehanede bekliyor, dedi. Ben de dedim ki hemşirem o adamın yanında kimse var mı? Yok dedi. Bir sivil var mı, dedim, yok dedi. Dedim iş fenadır o adam bizi haber vermeye gelmiştir. Git Teyfik Sükuti merhumu haberdar et, başının çaresine baksın. Tolcalı Süleyman'a da haber verin ben ortadan kaybolurum, 3 gün sonra onlara ben nerde olduğumu bildiririm, dedim. Mehmet Ali bu vaziyette

iken o polislerle bendehaneye geldiği gün Dramalı Rıza'da sivil ve altı polisle Tolcalı Süleyman'ın evini sarmış, Tolcalı Süleyman'da o gece evde yokmuş. Bendeniz de pencereden bakmak itibariyle polisin eline geçmedim. Fakat neticede her ikisi de idam edildiler. Fakat idam kararını ehemmiyetle tetkik ettim «gerçi Dramalı Rıza, suikastı haber verdi, fakat Harekatı Milliyede iken yapmış olduğu canavarlıklar gayri kabili af olduğu için bunu idam ediyoruz» diyor. Fakat Mehmet Ali hakkında bir şey yok. Lâkin herhalde Mehmet Ali'yi ya Harekâtı Milliyeye iştirak etti diye idam ettiler, yahut Rıza, Mehmet Ali'yi de, bu benim arkadaşımdır, diye haber verdi. Mehmet Ali, onlara yaranmak için onların hizmetini kabul etti. Böyle bir hâdise olmuştur. Ben hakikati Heyeti Celilenizin vicdanına ve nazarı utılana arz ediyorum. Maaş tahsis etmek ve etmemek hakkında bir fikrim yoktur. Malûmat vermese idim vicdanen pek ıstırap çekecektim. (Vermeyiz sesleri) Ne yaparsanız yapınız.

- Damat Ferit Tarafından İdam Ettirilen Çarkçı Yüzbaşı Halil İbrahim Ailesine Vatani Hizmet Tertibinden Maaş Tahsisi Hakkında Kanun Münasebetiyle Sözleri

Damat Ferit, Ali Kemal ve Sait Molla'ya suikast yapacakları gerekçesiyle idam edilen Çarkçı Yüzbaşı Halil İbrahim'in ailesine vatani hizmet tertibinden maaş bağlanması hakkındaki Muvazenei Maliye Encümeni mazbatasını görüşülürken söz alan İhsan Bey, daha önce ailesine maaş bağlanılan Tevfik Sükuti ile aynı olayda idam edildiklerini ve onun ailesine bağlandığı kadar Halil İbrahim'in de ailesine maaş bağlanması gerektiğini dile getirdiği şu konuşmayı yapmıştır¹³⁶;

Muhterem Beyefendiler! Çarkçı Yüzbaşı Halil Efendi, iki dakika evvel eytamına maaş tahsis ettiğiniz Tevfik Sükuti Beyle beraber aynı vakadan dolayı salben idam edilmiştir.

Bu zavallı İstanbul'da Anadolu harekâtı için, cephaneye kaçırılmak insan kaçırılmak gibi teşkilâtın heyeti merkeziyesinde idi. Damat Ferit her ne vasıta ile ise bunu haber aldı. Güya Damat Ferit, Ali Kemal bir de Sait Mollaya karşı suikast tertibatı yapıyorlar diye bir hadise çıkardı. Bu adamları derdest ettirdi. Halil, bu

¹³⁶ TBMM Z.C., D.2, C. 8, s. 567.

çarkçı Yüzbaşı Halil bir de Teyfik Sükuti salben idam edildi. Teyfik Sükuti merhumun evlât ve ayaline tahsis ettiğimiz maaştan bu zatın ailesine tahsis edilen maaşı dun görüyorum. Bunun için bunun maaşının da diğerleri gibi olmasını ve müsavâtı tesis buyurmanızı rica ederim.

Yapılan oylama neticesinde Muvazenei Maliye Encümeni mazbatasını kabul edilmiş ve Çarkçı Yüzbaşı Halil İbrahim'in ailesine vatani hizmet tertibinden maaş bağlanmıştır.

- Milli Mücadeleye Fiilen Katılan Eski Karahisarısahip Milletvekili İsmail Şükrü Efendi'nin İstiklâl Madalyası Şeridinin Kırmızı-Yeşile Dönüştürülmesi Hakkında Büyük Millet Meclisi Riyaseti Tezkeresi Münasebetiyle Sözleri

Eski Karahisarısahip (Afyonkarahisar) Mebusu İsmail Şükrü Bey'e verilen İstiklâl Madalyası'nın kırmızı-yeşil şeritli madalyaya dönüştürülmesi ile ilgili Büyük Millet Meclisi Riyaseti tezkeresi görüşülürken söz alan İhsan Bey, daha önce de söylediği gibi savaşın kaderini tayin edecek bir olağanüstülük yok ise sadece savaşa katıldığı için insanlara İstiklâl Madalyası verilmemesi gerektiğini dile getirdiği şu konuşmayı yapmıştır¹³⁷;

Muhterem Efendiler! Birinci Büyük Millet Meclisi İstiklâl Madalyasını ihdas etmekle hükümetin ve milletin yaptığı bir harp yüzünden hamallara, bilmem fabrika amelelerine ve şuraya buraya kadar harp nişanını tevzi etmek tarzındaki ananeye hitam verildiğini zannediyordum. Şu madalyayı onun için ihdas etti zannediyorum. Bu, bittabiî ateş hattında harbin muzafferiyetle neticelenmesine âmil ve müessir olacak kahramanlara verilir fevkalâde bir madalyadır veyahut harbin gerisinde neticei kattiyeyi zaferle tetviç edecek kadar fedakârlık gösteren kahraman bir vatandaşa verilir. Her harp eden veya her kurşun atan adama İstiklâl Madalyası verilmez ve kanunda bu hususta sarahat vardır. Şükrü Bey veya Şükrü Efendi arkadaşımıza herhangi bir harpde, bir cephede bulunmuş ve ateş etmiş bir fert olarak veya birkaç

¹³⁷ TBMM Z.C., D.2, C. 11, s. 24, 25.

nefere kumanda etmiş olarak İstiklâl Madalyası verilemez. İstiklâl Madalyası bunlara verilmez.

- Beyoğlu ve Üsküdar Vilâyetlerinin Lağvedilerek Kaza Haline Dönüştürülmesi Hakkında Kanun Tasarısı Münasebetiyle Sözleri

Beyoğlu ve Üsküdar vilayetlerinin lağvedilerek kaza haline getirilmesi hakkındaki kanun teklifinin görüşmeleri sırasında söz alan İhsan Bey, Üsküdar'ın arazisi, nüfus durumu, ekonomik durumu, idare kabiliyeti ve gelirleri bakımından değerlendirmelerde bulunmuş ve Üsküdar vilayetinin il olarak yerini koruması gerektiğini ifade etmiştir.

Anadolu'da Üsküdar şehrinden daha az nüfuslu, daha küçük vilayetlerin dahi idari yapısına dokunulmazken, Üsküdar'ın kazaya dönüştürülmesini bu şehre yapılmış bir haksızlık olarak gören İhsan Bey, hükümetin teklifini geri alması gerektiğini savunduğu şu konuşmayı yapmıştır¹³⁸;

Muhterem efendiler! Üsküdar vilâyetinin Beyoğlu ile birlikte kaza haline ifrağı hakkında lâyihayı dinledik. Bir mahal vilâyet şeklinde mi idare edilsin veyahut kaza mı olsun? Bunu tayin ve tespit etmek için eldeki miyar nedir? Terazi nedir? Hangi nukatı nazardan iş tetkik ve muhakeme ediliyor da bunun kaza olması veya vilâyet halinde kalmasına karar veriliyor? Bendenizce bir mahallin vilâyet olabilmesi için dört, beş noktayı nazardan keyfiyeti tetkik etmek lâzım gelir. Birincisi; vüsatı arazi, ikincisi; kesreti nüfus, Üçüncüsü; o mahallin vazı iktisadisi, dördüncüsü; idare kabiliyeti, beşincisi; varidatı mahalliyedir.

Efendiler! Ben bu beş noktayı nazardan Üsküdar Vilâyetini tetkik ettim. Heyeti Celilenizle birlikte tetkikat ve tahlilâtımızı tamik edelim, vasıl olunacak netice, Üsküdar Vilâyetinin kaza haline ircaıl idaresi değil, bilâkis müstakilen vilâyet halinde idaresi icabedecektir.

Efendiler! Karadenizin Şile kazasından İzmit Körfezinin Gebzesine ve onun ta şarkına kadar - ki koca bir şiphi caziredir, bilmiyorum ne kadar araziye maliktir- bu arazi kaza halinde idare edilmek isteniyor. Nüfus noktayı nazarından da arz edeyim.

¹³⁸ TBMM Z.C., D.2, C. 11, s. 32, 33.

(270) bin nüfusu haiz olan Üsküdarın vilâyet halinde idare edilmesi doğru görülüyor, kaza haline ifrağı ile idaresi arzu ediliyor.

Efendiler! Garpdan Anadoluya gelen tariki iktisadinin uğrağında olan Bağdat – Haydarpaşa ve inşallah Erzurum - Haydarpaşa hatlarının müntehayı garbında bulunan iktisadi bir şehir, iktisadi noktayı nazardan kabiliyetsiz görülüyor ve kaza haline irca edilmek isteniliyor. Herhangi noktadan düşünürsek düşünelim ve herhangi noktai nazardan meseleyi tetkik edersek edelim, göreceğimiz netice deminki söylediğim neticedir.

Efendiler! Karadenizden adalara kadar bütün Üsküdar sahillerini depolarla, antrepolarla mücehhez görüyorum. Varidatı mahalliyesinden hakkı ile istifade ettirilmemesi yüzünden karşısında bulunan şehre nazaran biraz sönük kalmıştır, haneleri harabdır, yolları gayri muntazamdır. Fakat bu harabî, yolların bozukluğu, bu âdemi intizam, esasen Anadolu'nun bütün varlığını emen bir şehre nispetledir. Anadolu ile kıyas edecek olursanız rica ederim, hangi vilâyetiniz vardır ki, 270 bin nüfusu olsun? Varidatı hazırası ile kendisini idare ettiği gibi, fazla varidat teminine de muktedir olsun? (Vardır sesleri) Çok vardır, fakat efendiler, kazamız var mıdır? Rica ederim, insafla düşünelim, bir çok vilâyetlerimiz vardır; Üsküdardan üstündür. Fakat Üsküdarın dununda vilâyet merkezleri yok mudur? (Çok sesleri) 270 bin nüfusu ve bu kadar vasi bir araziye malik ve iktisadiyatı mükemmel bir şehir nasıl olurda kaza olur. Şimdiye kadar, Sultan Hamit devrinde bile mutasarrıflıkla idare edilen bir şehir nasıl olurda bugün bu kabiliyetlerden mahrum addedilir ve kazaya indirilir? Efendiler! Davayı millîde Anadolunun hâlası için bütün varını, yoğunu feda eden, geceli gündüzlü İstanbul Hükümetinin ve İngilizlerin gözü önünde nakliye arabaları ile Anadolu'ya cephaneye kaçırarak sureti ile davayı millinin hürmetkârı ve Anadolu'nun ufak bir parçası olan bu yer, inkilâptan bu muameleyi mi bekliyor du? Avrupanın karşısında medenî ve müterakkî ve merkezi medeniyet olacak bir Üsküdar Vilâyeti yapmak istemez misiniz? (İsteriz sesleri).

Efendiler Heyeti Celilenizden rica ediyorum ve hükümetten de çok rica ediyorum Hükümet, memleketin teşkilâtı umumiyesi mevzu bahseldüğü zaman bunu nazarı dikkate almak üzere lâyihayı geri alsın ve Heyeti Celileniz de buna muvafakat etsin.

- Bolu Milletvekili Vasfi Efendi'nin, Yavuz Zırhlısının Tamirinden Kaçıldığına Dair Gazetelerde Görülen Yayınlar Hakkında Suali ve Bahriye Vekili İhsan Bey'in Şifahi Cevabı

Bolu Mebusu Vasfi Bey, bazı gazetelerde çıkan haberlere göre Yavuz zırhlısının tamiratının dikkate alınmadığını, yapılan bu haberlerin doğruluk derecesinin ne olduğunun cevaplanması amacıyla Bahriye Vekâleti'ne şu sual takririni vermiştir¹³⁹;

Riyaseti Celileye

Bugünkü evrakı havadiste Yavuz zırhlısının tamirinden sarfi nazar edildiği görülmektedir. Bu neşriyat doğru mudur? Bahriye Vekili muhtereminin bu bapda şifahen cevap vermesini arz ve teklif eylerim.

Vasfi Bey'in sual takririni cevaplamak amacıyla kürsüye gelen Bahriye Vekili İhsan Bey henüz konuşmasına başlamadan konu ile ilgili söz alan Vasfi Bey, Yavuz zırhlısının tamirinin geciktirilmesinin denizlerimizi savunmasız bıraktığı ve bunun farkında olan Yunanistan'ın devletimize karşı hasımane bir tutum içinde hareket ettiğini belirtmiştir. Ayrıca Yavuz'un tamiri için gerekli havuzun hazırlanamamış olması sebebiyle de bu zırhlının su aldığı ve her an batma tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğunu, bir an önce gerekli adımların atılması gerektiğini dile getirmiştir¹⁴⁰.

Vasfi Bey'in sözlerini tamamlamasından sonra konuşmasına devam eden İhsan Bey, Yavuz zırhlısının tamirat bedeli için 3.500.000 liraya ihtiyaç duyulduğu, 1925 bütçesinde bu zırhlının tamirâtı için 2.000.000 liralık bir ödenek ayrıldığı ve bu ödenekle bir tamirat anlaşması yapmanın mümkün olmadığını belirtmiştir. İhsan Bey konuşmasına; Genelkurmay Başkanlığı ile Bahriye Vekâleti tarafından bir denizcilik programı hazırlandığı, bu program dahilinde yakında Yavuz zırhlısının tamirâtı ile

¹³⁹ TBMM Z.C., D.2, C. 14, s. 68.

¹⁴⁰ TBMM Z.C., D.2, C. 14, s. 68.

ilgili ödeneğin çıkarılmasının meclis gündemine geleceğini beyan ettiği şu konuşmayı yapmıştır¹⁴¹;

Efendim! Bahriye Vekâleti, memleketin bahren esbabı müdafaasını tehiye zımında Erkânı Harbiyeyi Umumiye ile yaptığı devamlı, uzun münakaşat ve müzakerat üzerine bir Bahriye programı vücade getirmiştir. O programın icabatı tatbik edildiği zaman; Yavuzun tamiri için vakti merhunun geleceği zaman da gelmiş olacaktır. Bu hususda fazla izahat vermeliğime hiç şüphe etmem ki, Heyeti Vekileniz de razı olmaz. (Hayır sesleri) Yalnız Mehmet Vasfi Bey biraderimizin şüphelerini izale için söyleyeğim ki..

Yavuz zırhlısı, sabih havuzdan sarfi nazar, yalnız tamiri için üç buçuk milyon liraya ihtiyaç gösteren bir zırhlıdır. Yavuzla başka bir gemi için 1341 bütçesinde iki milyon mevzu olduğundan bahsettiler. Doğrudur. Fakat Efendiler! Heyeti Celileniz pek iyi bilir ki milyon lira ile Yavuzun tamiri mümkün olsa bile bir sene zarfında Yavuzu tamir edilemeyeceği cihetle – on üç aydan evvel Yavuzun tamiri mümkün olmadığını ve bu müddet zarfında tamirini fabrikalar bize teklif ediyorlar - Bir sene zarfında Yavuzun tamiri mümkün olmadığı cihetle iki milyon lira ile bir mukavele akdetmemiz imkânı aklisi yoktur. Çünkü teslimi 1341 senesine devredilen taahhülle mukavele imkânı yoktur. Onun için endişe buyurmasınlar. Batması tehlikesine karşı tedabir alınıyor ve bahrî programımız tatbik edildiği zaman ki, fevkalâde bütçe kanunu ruznamededir. O kabul edilir ve onun icabından olan levazım alındıktan sonra sıra Yavuzun tamirine gelirse yine Heyeti Celilenizin nazarı tasvibine arz ederim.

- 1341 (1925) Senesi Bahriye Vekâleti Bütçesi Münasebetiyle Sözleri

1925 yılı Bahriye Vekâleti bütçesi görüşmelerinin başlaması üzerine Eskişehir Mebusu Arif Bey söz almış ve Türk denizciliği ile ilgili önemli tespitlerde bulunmuştur. Arif Bey, denizciliğimizin uzun zamandır ihmal edildiği, meşrutiyet döneminde bir canlanma yaşamış olsa da mütarekeden itibaren yine kendi kaderine bırakıldığı ve şu anda yok hükmünde bir deniz gücümüzün bulunduğunu dile getirmiştir.

¹⁴¹ TBMM Z.C., D.2, C. 14, s. 68, 69.

Denizciliğimizin geliştirilebilmesi için gerektiğinde yurtdışından yabancı uzmanların getirilmesi ve açılacak okullarda kaliteli bir şekilde denizcilerimizin yetiştirilmesini temenni etmiştir. Ayrıca son zamanlarda yabancı devletlerin donanmalarını denizaltıları ile güçlendirdikleri ve bizim de bir an önce bu yeni savaş araçlarından temin etmemiz ve bunları kullanacak personel yetiştirmemizin şart olduğunu ileri sürmüştür¹⁴².

Arif Bey'in konuşmasından sonra söz alan Bahriye Vekili İhsan Bey bütçe konuşmasını genel olarak Arif Bey'in temennileri ve iddialarını cevaplayacak biçimde yapmıştır. Öncelikle deniz teşkilatımızın güçlendirilmesi konusunda yurtdışından uzmanların getirilmesi fikrinin kendilerinde de olduğu fakat getirecekleri uzmanların Osmanlı döneminde olduğu bize ne isterse yaptırtacak değil, bizim gelişmemize yardımcı olacak danışmanlar getirileceğini belirtmiştir. Ayrıca kalifiye personel yetiştirilmesi amacıyla Deniz Harp Okulu'nun açılacağı ve bu okullarda sadece teorik eğitim verilmeyip aynı zamanda denizlerde alacağı eğitimle mesleğini tam olarak icra edecek denizciler yetiştirmeyi hedeflediklerini belirtmiştir.

İhsan Bey, denizaltıların donanmamıza kazandırılması için yurtdışından denizaltı ve torpido uzmanları getirileceğini ve tersanelerin geliştirilmesi için fabrikalarla görüşmeler gerçekleştirildiğini beyan etmiştir.

İhsan Bey, Dersim Mebusu Feridun Fikri Bey'in, Haliçteki eski gemilerin ne olacağının sorulması üzerine de; bu gemilerin göreve geldikten sonra kendisinin de dikkatini çektiği, tamir edilmek suretiyle kullanılacak duruma getirilmesi mümkün olanların zaman kaybetmeden tamiratına başlanacağını belirtmiştir. İhsan Bey, bu gemilerin tamir edilemeyecek durumunda olanlarının da satılacağını, Bahriye Vekâleti adına 15.000.000 liralık bir bütçe talep ettiklerini dile getirdiği şu konuşmayı yapmıştır¹⁴³;

Efendim, Eskişehir Mebusu muhteremi Arif Beyefendi hazretleri, Bahriyenin hali hazırının madum telâkki edilecek bir vaziyette olduğundan ve mevcut mahdudül miktar Bahriye Zabitanının mütareke seneleri gibi uzun senelerin araya girmesinden dolayı, müktesebatı ilmiye ve fenniyelerinden zayi ettiklerinden bahis buyurdular ve

¹⁴² TBMM Z.C., D.2, C. 16, s. 171.

¹⁴³ TBMM Z.C., D.2, C. 16, s. 171, 172.

bahriyenin inkişafı için, ecnebi mütehassıslarına lüzum olduğunu ifade ettiler ve vekâletin bunu nazarı dikkate almasını tehbih buyurdular.

Esasen istiklâl, beka ve hayatını müdafaa endişesiyle mütehassis olan hükümet, sırf müdafa maksadına matuf bir bahriye siyaseti tanzim ederken, Arif Beyefendinin pek muhik ve isabetli görülen noktai nazarını, nazarı dikkate almıştır, Efendiler! Bilirsiniz, bahriyede yalnız gemiler, toplar kendi kendine harpte müessir bir rol ifa edemezler. Malzemeyi hüsnü istimal edecek ehemmiyetli olan, insan kısmıdır. Onun için vekâleti acizi. Cumhuriyetin müstakbel bahriyesini idare edecek, malzemeyi hüsnü istimal edecek, genç ve dinç bahriye mensubini yetiştirmeyi bir esas ve bir program olarak kabul etmiştir. Bunun için (Bahriye Harp Mektebi) namiyle bir mektep tesisini tasavvur etmekteyiz. Bu mektebe mütehassisini ecnebiye getireceğiz. Fakat bizi dizginlerimizden tutarak felâkete atacak ve memleket için felâket doğuracak, maceralara atacak ecnebi kumandanlarını değil. (Bravo sesleri). Ecir olarak maaşı ile hizmet edecek ve Türkiye idaresinde bulunacak.ecnebi mütehassıslarını, muallimlerini getirteceğiz. (Çok iyi sesleri). Muayyen zamanlar zarfında, bir kurs müddetini ikmal etmek üzere, binbaşidan yukarı rütbeye kadar olan bahriye mensuplarını, bu muallimlerin tahtı tedris ve terbiyelerine vereceğiz. Nazariyatı görecekler. Aynı zamanda tamirine muvaffak olduğumuz ufak filomuzu da bu mektebin emrine vereceğiz.

Efendiler! Bahriye Vekâleti kanidir ki, Bahriyecilik yalnız lisan bilmekle, yalnız masa başında kitap okumakla tahsil edilir bir meslek değildir. Bahriyecilik, deniz üzerinde, gemi içerisinde iktisap edilir bir meslektir. Onun için bilumum bahriye mensuplarını bu mütehassısların idaresinde denize atacağım, gemi ile denize sevkedeceğim, orada uzun müddet uğraştıracacağım. Ondan sonra gösterecekleri kabiliyetlere göre, istikbal bahriyesinde kendilerine vazife vereceğim.

Sonra tahtelbahir dediler. Çok doğrudur. Tahtelbahir de yeni bir silahtır. Bahriyemizde gerçi tahtelbahir de kullanılmış ve şöhret kazanmış ufak miktarda arkadaşlarımız vardır. Fakat kâfi değildir. Terakkiyat durmadan ilerliyor. Binaenaleyh bir tahtelbahir mütehassısı getireceğim, hatta torpido mütehassısı getireceğiz.

Sonra Efendim, fabrikalarımız, malumu âliniz Armistrong fabrikası ile tersanenin münasebeti vardır. Kendileriyle müzakereyiz. Kabul etmedikleri takdirde başka talipler vardır. Onlarla da anlaşamazsak ve tersaneler bizim elimizde kalırsa, inkişafını temin etmek için buraya da ecnebi mütehassırlar getireceğiz. Arif Beyefendi emin olsunlar, kendi noktai nazarları, bahriyenin de noktai nazarıdır ve bunun için bütçemize ecnebi mütehassısı masarîf ve ücurâtı namıyla, kırkbeşbin lira koyduk ve bu zammın kabulünü faslın müzakeresinde Heyeti Celilenizden rica edececeğiz

Vekâleti deruhte ettiğim zaman, bu bendenizin de nazarı dikkatimi celbetti. Hemen bir komisyon teşkil ettim. Mevcut sūfünü harbiyenin hangisi az çok bir tamir ile mubarebei müstakbelede az veya çok iş görebilir ve hangisinin tamiri ve ihyası imkânı yoktur? Bunların tefriki için inşaiye mütehassıslarından mürekkep bir komisyon tefrik ettim ve bu komisyondan rapor aldım. Tamiriyle muharebatı müstakbelede az çok hizmet görebileceklerini gösterdiler ve hiç bir suretle tamir ve istimal edilmeleri mümkün olmayan ve feshedilmeleri lâzım gelenleri de bir cedvel ile bendenize bildirdiler. Tamiri icap edenleri tamir ettireceğim. Bunun için faslı mahsusuna para koydum. Feshi icap edenleri de; teklif ettiğim onbeş milyonluk fevkalâde bütçeye karşılık olmak üzere, satılması için Maliyeye teslim edeceğim.

- 659 Numaralı Seferde Buldukları Zaman Boyunca Bahriye Subaylarına İaşe Bedeli Ödenmesi Hakkında Kanun Tasarısı Münasebetiyle Sözleri

Eskiden beri, her devletin donanmanın ülkeyi terk etmesi durumunda taamiye adı ile bir iaşe bedeli ödeyerek donanmanın yemek ihtiyacını karşıladığı görülmektedir. Osmanlı döneminde de alınan bu ücret I. Dünya Savaşı yıllarındaki ekonomik sıkıntı sebebiyle durdurulmuştu. Milli Mücadele günlerinde bir kanunla seferberlik süresince geçerli olan ve seferberliğin bitmesi üzerine 6 ay uzatılan taamiye ücretinin günün koşullarında yeniden belirlenmesi gerekmektedir. Manevra yapmak için denize açılacak donanmaya taamiye ücreti ödemek amacıyla Bahriye Vekâletince hazırlanan bir teklif meclise getirilmiş ve İhsan Bey tarafından meclisten istedikleri bütçenin kabul edilmesi için şu konuşmayı yapmıştır¹⁴⁴;

¹⁴⁴ TBMM Z.C., D.2, C. 18, s. 461, 462.

Öteden beri her devletin bahriyesi, kanunen limanı terk edip harice çıkan gemiye taamiye namıyla bir yevmiye vermektedir. Türkiye'de bu, kanunen muayyendir. Umumî harpten evvel verilen taamiye, umumî seferberlikte hayatın pahalılaşması üzerine tezyit edilmişti ve bilâhare bir kanunla bu miktarın itası seferberliğin hitamından altı ay sonraya kadar temdit edilmişti. Seferberlik bitti, altı ay da bitti. Şimdi elimizdeki kanun Harbi Umumîden evvelki miktar üzerinden vermeyi icap etmektedir. Onun için bugünkü vaziyeti nazarı dikkate alarak ve bahriyenin umumî bütçesi müzakere edildiği zaman Heyeti Celilenin tezahüründen ilham alarak bir kanun teklif ettik. Heyeti Vekilede de iki defa ariz ve amik müzakere edildi. Ufak bir şeydir. Şimdi müzakeresini ve manevra yapacak olan bahriyeyi mahrum bırakmamanızı rica ederim.

İhsan Bey'in konuşmasından sonra oylama yapılmış ve istenmiş olan bütçe taamiye ücreti olarak vekâlete verilmiştir.

İhsan Bey'in Meclis görüşmeleri sırasında yukarıda bahsedilen konuşmalarının dışında kısa görüş beyan ettiği şu konuşmaları tespit edilmiştir;

- İçel Mebusluğuna seçilmiş olan Tevfik Beyle Hacı Ali Efendinin intihap mazbataları hakkındaki sözleri¹⁴⁵.
- Eski İcra Vekilleri Heyetine yenisi intihap edilinceye kadar itimat beyan olunmasına dair sözleri¹⁴⁶.
- Darüleytamların bütçesine tahsisat itasına, dair kanun münasebetiyle sözleri¹⁴⁷.
- Adliye Vekâletinin 1339 senesi bütçesine tahsisatı munzamına ilâvesine dair kanun münasebetiyle sözleri¹⁴⁸.
- Ziraat Bankasının 1339 senesi bütçe kanunu münasebetiyle sözleri¹⁴⁹.

¹⁴⁵ TBMM Z.C., D.2, C. 1, s. 35.

¹⁴⁶ TBMM Z.C., D.2, C. 1, s. 46.

¹⁴⁷ TBMM Z.C., D.2, C. 1, s. 453, 464, 475.

¹⁴⁸ TBMM Z.C., D.2, C. 3, s. 484.

¹⁴⁹ TBMM Z.C., D.2, C. 3, s. 582.

- Teşkilatı Esasiye hakkında, Kanuni Esasi Encümeni teklif ve mazbatası münasebetiyle sözleri¹⁵⁰.
- 1340 Senesi Müdafaai Milliye Vekâleti bütçesi münasebetiyle sözleri¹⁵¹.
- Divanı harplerden sadır olan idam hükümlerinin sureti infazı hakkında bir karar tefsiri ittihazına dair Adliye Encümeni mazbatası münasebetiyle sözleri¹⁵².
- Memleketin bahren temini müdafaası maksadiyle tedarik olunacak vasaifi bahriye için bu seneden itibaren takarrür edecek seneler zarfında mukassaten tediye olunmak üzere on dört milyon yüz kırk beş bin liranın bahriye bütçesinin faslı mahsusuna ilâvesi hakkında kanun lâyihası münasebetiyle sözleri¹⁵³.

2.2.2.4. Takrir ve Teklifleri

- Üsküdarlı Tevfik Sükuti Merhum Ailesine de Nâzım Beyin Validesine Tahsis Edilen Miktarda Maaş Tahsisine Dair Teklifi

İhsan Bey ve Aksaray milletvekili Neşat Bey, Milli Mücadele'nin ilk şehitlerinden birisi olan Üsküdarlı Tevfik Sukuti'nin ailesine, Nazım Bey'in ailesine bağlanan maaş kadar vatani hizmet tertibinden maaş bağlanması hakkında şu teklifi vermişlerdir¹⁵⁴;

Riyaseti Celileye

Harekâtı milliyenin ilk şehidi ve mel'un Ferid Hükümetinin ilk mazlumu olan Üsküdarlı Tevfik Sükuti Bey merhumun ailesine de hide'matı vataniye tertibinden Nâzım Bey merhumun ailesine tahsis edilen miktarda maaş tahsisini teklif ederiz.

19 Haziran 1340

Cebelibereket   Aksaray

İhsan   Neşat

¹⁵⁰ TBMM Z.C., D.2, C. 7, s. 998-1000.

¹⁵¹ TBMM Z.C., D.2, C. 8, s. 37.

¹⁵² TBMM Z.C., D.2, C. 16, s. 310.

¹⁵³ TBMM Z.C., D.2, C. 17, s. 71.

¹⁵⁴ TBMM Z.C., D.2, C. 4, s. 121.

Takririn gündeme alınmasından sonra söz alan İhsan Bey; Milli Mücadele'nin başlangıcında Anadolu'ya gizlice silah ve cephane kaçıran komitenin Üsküdar şubesi adına faaliyette bulunan ve Damat Ferit'e suikast iddiasıyla Nemrut Mustafa mahkemesinde yargılanarak ölüm cezasına çarptırılan Tevfik Sukuti'nin annesi ve kızlarının içinde bulunduğu maddi zorluklardan bahsetmiştir.

600 lira karşılığında evleri rehin bulunan ve parayı ödemediği için evleri satılacak olan bu aileye karşı vefa göstermek zorunluluğundan bahsettiği şu konuşmayı yapmıştır;

Muhterem Beyefendiler harekâtı milliyenin mebdei hatırı âlinizdedir. İstanbul'da Ferid Hükümeti mezalime başladığı zaman Anadolu ile tevhidi mesai ederek Anadolu nam ve hesabına cephane göndermek, silâh kaçırmak ve İstanbul 'da teşkilât yapmak üzere teessüs eden Komitenin Üsküdar Heyeti âzasından bulunan ve fazileti ahlâkiyesi ile Türkiye'de herkese kendini tanıtmış olan Tevfik Sükuti merhum, Ferid Paşa mel'ununa suikast için tertibatta bulunduğu bahanesiyle Ferid Hükümeti tarafından tahtı muhakemeye alınmış ve Nemrut Mustafa Divanı Harbi tarafından idama mahkûm edilerek Harbiye Nezareti önünde boğulmak suretiyle şehidedilmiştir. Bu zavallı şehidin -ki ilk şehittir - Validesi ve hemşiresi kimsesizdirler, elîm bir müzayaka içinde bulunuyorlar. Oturdıkları evi altı yüz lira bedel ile terhin etmişlerdir. Bunu da kurtaramıyorlar, satılmak üzeredir. Adalet, müsavâtı emreder. Bâzı muhterem şehitlere ibraz buyurduğunuz atıfeti, Tevfik Sükûti merhuma da inzal buyurmamızı istirham ederim.

İhsan Bey'in konuşmasından sonra takririn oylaması yapılmış ve oylama neticesinde Muvazenei Maliye Encümenine havale edilmiştir. Muvazenei Maliye Encümeni'nde teklifin görüşülmesi ve ailenin yardıma muhtaç olduğunun, tespiti sonrasında ailesine bin kuruş aylık bağlanması hususundaki mazbata TBMM'ye gönderilmiş ve TBMM'ce kabul edilmiştir¹⁵⁵.

¹⁵⁵ TBMM Z.C., D.2, C. 8, s. 563, 564.

2.2.2.5. Hakkındaki Diğer Bulgular

- İstiklâl Madalyası Taliki Merasimi

Birinci Büyük Millet Meclisi azası ile istiklâl muhaberatında fevkalâde fedakârlık ve yararlık ibraz etmiş olan zevata İstiklâl Madalyalarının taliki merasimi yapılmıştır ve İhsan Bey'e de yeşil kurdeleli, İstiklâl Madalyası tevdi edilmiştir. Daha sonra ise, Muş Mebusu İlyas Sami Bey ve rüfekasının, İstiklâl Mahkemelerinde çalışan mebuslara dahi cephede çalışan arkadaşları gibi kırmızı - yeşil kurdeleli İstiklâl Madalyası itası hakkında takriri üzerine; İhsan Bey'e Kırmızı-Yeşil Şeritli İstiklâl Madalyası verilmesi kabul edilmiştir¹⁵⁶.

2.2.2.6. İmzasının Bulunduğu Ortak Takrir ve Teklifleri

1: Karahisarısahip Mebusu Ali Bey ve altmış refikinin; bugün müzakere edilecek olan tahsisatı munzamma lâyhalarına Boyabat harikzedegânına 30 000 lira zammına dair takriri¹⁵⁷.

2: Kütahya Mebusu Nuri Beyle rüfekasının; rahatsız bulunan İsmet Paşa Hazretlerinin istifaları hatırı için Divanı Riyasetten bir heyet intihabına dair takriri¹⁵⁸.

3: Sinop Mebusu Yusuf Kemal Bey ve rüfekasının, Boyabat kasabasında vukua gelen yangından zarar gören mültezimlerin aşara olan borçlarının tecili hakkında kanun teklifi¹⁵⁹.

4: Tekfurdağı Mebusu Cemil Bey ve yüz refikinin Meclis memurin ve müstahdeminine maatahsisat birer maaş nispetinde ikramiye itasına dair (4/223) numaralı takriri üzerine heyeti idare kanun teklifi¹⁶⁰.

5: Kırklareli Mebusu Doktor Fuat Bey ve doksanaltı refikinin; Ankara'da Şengül Hamamı caddesinde emlâki milliyeden olan beş bin metre murabbai arsanın Himayeyi Etfal Cemiyetine terk edilmesine dair kanun teklifi¹⁶¹.

¹⁵⁶ TBMM Z.C., D.2, C. 16, s. 125, 126.

¹⁵⁷ TBMM Z.C., D.2, C. 10, s. 360, 361.

¹⁵⁸ TBMM Z.C., D.2, C. 10, s. 376.

¹⁵⁹ TBMM Z.C., D.2, C. 11, s. 10, 11.

¹⁶⁰ TBMM Z.C., D.2, C. 11, s. 296, 297.

¹⁶¹ TBMM Z.C., D.2, C. 15, s. 87, 88.

6: İstanbul Mebusu Hamdullah Suphi Bey ve Yüziki Refikinin, Sami Paşa Zade Sezai Beye hidematı vataniye tertibinden maaş tahsisi hakkında 2/434 numaralı teklifi kanunisi¹⁶².

---

¹⁶² *TBMM Z.C.*, D.2, C. 30, s. 148.

İKİNCİ BÖLÜM

3. III. YASAMA DÖNEMİ ve TBMM'DE CEBELİBEREKET MİLLETVEKİLLERİ

3.1. III. TBMM'İN AÇILMASI ve III. YASAMA DÖNEMİ GELİŞMELERİ

1927 yılına gelindiğinde, milletvekillerinin TBMM'ye katılımında ciddi bir azalma görülmüş, çok önemli konulara bile az sayıda milletvekili tarafından görüşülüp kanunlaştırılmaya başlanmıştır. Bu durum üzerine Afyon milletvekili Ali (Çetinkaya) TBMM'ye 6 Haziran'da bir teklifte bulunmuş ve seçimlerin yenilenmesi kararı alınmıştır¹⁶³.

1927 seçimi, 1908 tarihli "İntihabat-ı Mebusan Kanun-ı Muvakkat" adlı seçim kanununda bazı değişikliklere gidilerek yapılmıştır. II. Meşrutiyet döneminde, ordu-siyaset ilişkisini sakıncalı bulan Mustafa Kemal Paşa; 19 Aralık 1923 Tarih ve 385 Numaralı Kanun'la, ordunun siyasetten uzak tutulmasını sağlamıştır. Kanunun 1. maddesine göre; askeri personelin seçimin ilanını takip eden 10 gün içerisinde istifa etmemesi halinde milletvekili olunamayacaktı. 2. maddesinde; daha önce seçilen asker milletvekillerinin ya askerlik mesleğinden ya da milletvekilliğinden istifa etmesi zorunlu görülmüş, bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, Kazım Karabekir Paşa ve Ali Fuat Paşa askerlikten istifa ederek milletvekilliğini tecih etmişlerdir¹⁶⁴.

1924 Anayasası'nda seçimler hakkında yer alan hükümlere göre; 18 yaşındaki her erkeğe milletvekili seçiminde oy kullanma hakkı verilmiştir. Milletvekili seçilme yaşı 30 olarak belirlenmiştir¹⁶⁵.

Seçim kararının alınmasından sonra CHF, 23 Haziran 1927'de yaptığı bir tüzük değişikliği ile milletvekili adaylarının belirlenmesini genel başkana bırakmıştır¹⁶⁶.

¹⁶³ Goloğlu, s. 215.

¹⁶⁴ Cemal Avcı, *III. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Yapısı ve Faaliyetleri (1927-1931)*, ATAM Yayınları, Ankara, 2000, s. 19, 20.

¹⁶⁵ Bülent Özgül, *Seçim ve Seçim Sistemleri, Türkiye'deki Seçim Sistemi Uygulamaları ve Bir Model Önerisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2002, s. 103.

¹⁶⁶ Olgun, s. 14.

Mustafa Kemal Paşa, TCF Olayı ve İzmir Suikati deneyimlerinden sonra TBMM'ye girecek aday listesini bizzat kendisi hazırlamıştır¹⁶⁷.

1927 Seçimleri iki dereceli olarak yapılmış, ikinci seçmenlerin seçimi 30 Temmuz 1923'te başlamış ve 5 Ağustos'ta tamamlanmıştır. 29 Ağustos'ta CHF adaylarından oluşan bir liste yayınlanmış ve ikinci seçmenlerin katıldığı seçim, 2-6 Eylül 1923 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. 1927 seçimlerine katılım % 27 ile sınırlı kalmıştır. 63 seçim bölgesinde yapılan seçimde 316 milletvekili seçilmiş, seçilen milletvekillerinin tamamı CHF'nin belirlediği adaylar olmuştur¹⁶⁸.

1927 seçimlerinden sonra, TBMM açılmadan önce CHF İkinci Büyük Kongresi yapılmıştır. 1923 yılında hazırlanan parti tüzüğüne göre kurultayın, Nisan ayının 23'ünde toplanması kararlaştırılmıştır. Fakat 1923-1927 yılları arasında kurultay toplayabilmek mümkün olmamıştır¹⁶⁹. 15-23 Ekim 1927 tarihleri arasında toplanan kongrede Mustafa Kemal Paşa, 1919-1927 yılları arasında yaşanan olayları değerlendirdiği, Nutuk'u okumaya başlamıştır. Günde ortalama 6 saatin üzerinde ve 6 gün boyunca kongre delegelerine okunan Nutuk tamamlandıktan sonra, Erzurum delegesi Necip Asım Bey'in nutkun millet namına onaylanması, Mustafa Kemal Paşa'ya takdir ve teşekkür edilmesi için bir teklifte bulunmuştur. Teklif, yapılan oylamada kabul edilmiştir.

II. Büyük Kongre tamamlandıktan sonra TBMM, 1 Kasım 1927'de meclisin en yaşlı üyesi Trabzon milletvekili Hasan (Saka) Bey'in başkanlığında toplanmıştır¹⁷⁰. Aynı gün yapılan oylamalarda Karesi (Balıkesir) milletvekili Kazım (Özalp) Paşa Meclis Başkanı seçilmiştir. Cumhurbaşkanlığı seçiminde ise Mustafa Kemal Paşa, hazır bulunan 288 milletvekilinin oybirliğiyle yeniden cumhurbaşkanı seçilmiştir¹⁷¹.

Vefat, istifa, görevden alma olayları nedeniyle III. yasama dönemi boyunca 333 milletvekili görev yapmıştır¹⁷². Bu milletvekillerinin 243 tanesi yüksekokul mezunudur. Yüksekokul mezunu milletvekilleri, meclisin % 73,5'ini

¹⁶⁷ Avcı, s. 22.

¹⁶⁸ Girgin, s. 84; Avcı, s. 21.

¹⁶⁹ Hakkı Uyar, *100 Soruda CHP Tarihçesi*, s. 32.

¹⁷⁰ Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM III. Dönem 1927-1931*, C. I, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1994, s. 63;

¹⁷¹ Öztürk, s. 63.

¹⁷² Avcı, s. 40.

oluşturmaktadırlar. III. TBMM milletvekillerinden (aynı anda birden fazla iş yapanlar yaptıkları her işte ayrıca hesaplanmıştır) 66'sı asker, 66'sı mülkiye ve idareci, 53'ü eğitimci, 36'sı hukukçu, 24'ü doktor, 44'ü tarım ve ticaret erbabı, 13'ü maliyeci 11'i gazeteci 6'sı diplomat, 4'ü bankacı, 4'ü müftü, 4'ü mühendis, 1'i veteriner hekim ve 1'inin de eczacı olduğu tespit edilmiştir¹⁷³. III. Dönem milletvekillerinin yaş ortalamasına baktığımızda; 73 kişinin 30-40 yaş arası, 153 kişinin 40-50 yaş arası, 90 kişinin 50-60 yaş arası, 16 kişinin 60-70 yaş arası ve 1 kişinin de 70 yaş üzeri olduğu görülmüştür¹⁷⁴.

III. Yasama dönemi sırasında 1 Kasım 1927-27 Eylül 1930 tarihleri arasında görev yapan IV. İnönü Hükümeti ve 27 Eylül 1930-4 Mayıs 1930 tarihleri arasında görev yapan V. İnönü Hükümeti görev yapmıştır¹⁷⁵.

1927 seçimlerinde bağımsız adaylardan hiç birisi kazanamamış ve meclisin tamamı CHF'li milletvekillerinden oluşmuştur. Bu dönemde yapılacak işler ve alınacak kararlar önce parti grubunda görüşülmüş, milletvekillerinin eleştirileri parti grubunda gerçekleşmiştir. Parti grubunda konu karara bağlandıktan sonra meclise geldiğinde ise aynı eleştirileri yapmak istemeyen CHF'li milletvekilleri kanun görüşmelerinde yeteri kadar görüş beyan etmemişlerdir. Bu yüzden mecliste yapılan tartışmalar son derece yetersiz kalmıştır¹⁷⁶.

1929 Dünya ekonomik bunalımını hükümetin iyi idare edemeyişi, toplumun tepkisine neden olmaktadır. Ayrıca TCF'de olduğu gibi kontrolsüz bir muhalefet yerine; rejimle, devrimlerle barışık bir muhalefet partisi ihtiyaç haline gelmişti. Bununla birlikte Mustafa Kemal Paşa; Avrupa'nın Türkiye'ye "diktatörlük" gözüyle bakmasından da son derece rahatsız oluyordu. Bu sebepler doğrultusunda, kontrollü bir muhalefet partisinin kurulması düşüncesi oluşmuştur¹⁷⁷.

Dönemin Paris Büyükelçisi Fethi Bey (Okyar) 1930 Temmuzunda tatil için Türkiye'ye gelmiş ve Yalova'da Mustafa Kemal Paşa'yı ziyaret etmiştir. Mustafa Kemal Paşa, bu ziyaret sırasında Fethi Bey'den bir parti kurmasını, partinin isminin

¹⁷³ Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM III. Dönem 1923-1927*, C. III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1994, s. 674, 675; Avcı, s. 40, 41.

¹⁷⁴ Avcı, s. 43.

¹⁷⁵ Avcı, s. 55-57; *TBMM Albümü*, C. 1, s. XVIII; Neziroğlu, İrfan, Tuncer Yılmaz, s. 131, 143.

¹⁷⁶ Avcı, s. 65.

¹⁷⁷ Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi*, s. 118.

"Serbest Cumhuriyet Fırkası" olmasını istemiştir¹⁷⁸. Partinin kurulması kararı alındıktan sonra; 8 Ağustos 1930 tarihli Vakıf gazetesinde yeni bir partinin kurulacağı haberiyle kamuoyu bir muhalefet partisi kurulacağından haberdar edilmiştir. Ardından, Fethi Bey'in bir muhalefet partisi kurmak isteğine dair Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği, üzerinde daha önceden çalışılmış olan bir mektup 9 Ağustos tarihli Vakıf gazetesinde yayınlanmıştır. 10 Ağustos 1920 tarihinde ise Mustafa Kemal Paşa'nın Fethi Bey'e cevabı gazetelerde yayınlanmış ve Mustafa Kemal Paşa'nın yeni partinin kurulmasını kabul ettiği bildirilmiştir¹⁷⁹.

Bu gelişmeler üzerine 12 Ağustos 1930'da "Serbest Cumhuriyet Fırkası" adı ile bir muhalefet partisi kurulmuştur. Dâhiliye Vekâleti'ne verilen partinin kuruluş dilekçesinde SCF'nin Genel Başkanı Fethi (Okyar) Bey, Genel Sekreteri ise Nuri (Conker) Bey'dir. Ahmet Ağaoğlu, Süreyya Paşa (İlmen), Mehmed Emin Yurdakul, Semih (Hızıröğlü) Bey, Nakiyettin (Yücekök) Bey partinin kurucu üyeleri arasında yer alırlar¹⁸⁰.

SCF Fırka nizamnamesinde adını "Serbest Layık Cumhuriyet Fırkası" olarak ilan etmiştir. Bu isimde laiklik kavramına vurgu yapılmasının sebebi; Mustafa Kemal Paşa'nın yerleştirmeye çalıştığı laiklik ilkesine bağlılıkları gösterilmeye çalışılmıştır¹⁸¹. Hazırlanan parti broşürlerinde partinin; cumhuriyetçi, laik ve milliyetçi olduğu, vergilerin toplumun ekonomik faaliyetlerini sarsmayacak şekilde daha adil toplanacağı, devlet gelirlerinin daha faydalı şekilde kullanılacağı, harcamalarda tasarrufa gidileceği, yabancı sermayeye kolaylık sağlanacağı belirtilmiştir. Bunun yanında tek dereceli seçim sistemi, kadınlara seçme-seçilme hakkı verilmesi, devletçi ekonomiye karşı liberal ekonomi SCF'nin diğer önemli söylemleridir¹⁸².

SCF kurulduktan sonra başta Batı Anadolu olmak üzere yurdun birçok yerinde hızla teşkilatlanmış ve üye sayısı her geçen gün artmıştır. Fethi Bey'in İzmir'de yapacağı miting, İzmir Valisi tarafından güvenlik gerekçe gösterilerek ertelenmek istenmiştir. Fethi Bey, durumdan Mustafa Kemal Paşa'yı haberdar etmiştir. Mustafa

¹⁷⁸ Girgin, s. 87; Uyar, s. 120.

¹⁷⁹ Tunçay, s. 251.

¹⁸⁰ Mehmet Yüksel, *Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Araştırılması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2008, s. 36.

¹⁸¹ Avcı, s. 71.

¹⁸² Uyar, s. 121, 122.

Kemal Paşa tüm engellemelere rağmen mitingi yapmasını istemiştir. Miting kaçınılmaz olunca, mitinge katılmak isteyen vatandaşların bir kısmı bazı yetkililer tarafından Fethi Bey'in mitingi diye Adliye Vekili Mahmut Esat (Bozkurt) Bey'in mitingine götürülmüşlerdir. Bu durum olayların fitilini ateşlemiş ve öfkelenen vatandaşlar CHF İzmir il binası ile Anadolu gazetesini taşlamışlardır. Yaşanan olaylar karşısında kolluk kuvvetleri silah kullanmak zorunda kalmış ve açılan ateşte 14 yaşında bir çocuk vefat etmiştir. Bu durum üzerine halk daha da coşmuş ve 7 Eylül 1930'daki İzmir mitingine 100.000'in üzerinde katılım gerçekleşmiştir¹⁸³.

Aynı tarihlerde yaşanan yerel seçimlerde SCF'nin 502 seçim bölgesinden 1'i de vilayet olmak üzere 22 yerde seçim kazanması dikkatlerden kaçmamıştır¹⁸⁴. Seçimin kazanıldığı yerlerden birisi de Samsun olmuştur. Fakat SCF'nin kapatılmasından sonra, SCF'nin izlerinin tamamen silinmesi için Samsun'daki seçimin yasalara uygun yapılmadığı gerekçesiyle iptal edildiği görülmüştür¹⁸⁵.

Mustafa Kemal Paşa, SCF'nin kontrollü bir muhalefet partisi olarak varlığını sürdürmesi, mecliste CHP'nin ve hükümetin yanlışlarını düzeltmesini siyasette var olması için yeterli görmüştür. Buna rağmen bazı parti yöneticilerinin CHF'ye alternatif bir parti oldukları yönündeki beyanları, 1930 Belediye seçiminde elde ettikleri başarı ve İzmir'de yaşanan olaylardan sonra SCF kurulurken verdiği beyanatlardaki tarafsızlık ilkesine aykırı hareket etmiştir. Yunus Nadi tarafından 9 Eylül 1930 tarihinde Cumhuriyet gazetesinden yayınlanarak Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen mektuba Mustafa Kemal Paşa 10 Eylül 1930 tarihinde yine Cumhuriyet gazetesi aracılığıyla bir cevap göndermiştir. Mustafa Kemal Paşa cevabında, iki parti arasındaki rekabette CHF'den taraf olduğunu beyan etmiştir¹⁸⁶. Mustafa Kemal Paşa'nın bu mektubu sonrasında, SCF yöneticileri Mustafa Kemal Paşa ile siyasi bir mücadeleye girmek istememişlerdir. Parti yöneticilerinin yaptığı görüşmeler üzerine Fethi Bey 17 Kasım 1930'da Dâhiliye Vekâleti'ne verdiği dilekçe ile partinin feshedildiğini bildirmiştir¹⁸⁷.

¹⁸³ Girgin, s. 88; Avcı, s. 71, 72.

¹⁸⁴ Uyar, s. 121.

¹⁸⁵ Çetin Yetkin, *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi (1930-1945)*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1983, s. 45.

¹⁸⁶ Girgin, s. 89.

¹⁸⁷ Uyar, s. 123; Kabasakal, s. 124; Yüksel, s. 124.

III. Yasama döneminde, TBMM'de görüşülen ve kanunlaşan önemli olaylara baktığımızda; en önemli olay olarak Latin Alfabetinin Kabulü karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında, Anayasa'dan "Devletin dini İslam'dır" ibaresinin çıkarılması, milletvekili ve cumhurbaşkanı yemin metninin değiştirilmesi, Takrir-i Sükun Kanunu'nun kaldırılması, Millet Mekteplerinin kurulması, ve Merkez Bankası'nın kurulması mecliste kanunlaşan diğer önemli olaylardır¹⁸⁸.

III. TBMM'deki Cebelibereket Milletvekilleri

Cebelibereket, III. Yasama döneminde 3 milletvekili ile temsil edilmiştir. 1927 seçimlerinde Cebelibereket milletvekili olarak Ali Rıza (Bebe) Bey, Avni Paşa (Hüseyin Avni Zaimler) ve İhsan Bey (Mehmet İhsan Eryavuz) seçilmişlerdir. Avni Paşa'nın vefat etmesi üzerine yapılan ara seçimlerde yerine Sabri Bey (Mehmet Sabri Toprak) seçilmiştir. Yavuz-Havuz Davası'nda yargılanarak hüküm giyen ve milletvekilliği düşürülen İhsan Bey'in yerine ise ara seçimlerde Naci Paşa (Abdülattif Naci Eldeniz) seçilmiştir¹⁸⁹.

3.2. III. DÖNEM CEBELİ BEREKET MİLLETVEKİLLERİ

3.2.1. ALİ RIZA BEY (BEBE)

3.2.1.1. Biyografisi

Ali Rıza Bey, 1279 (1881) tarihinde Sinop'ta dünyaya gelmiştir. Babası İbrahim Ethem Efendi'dir¹⁹⁰.

Ali Rıza Bey, 1889 yılında Harp Okulu'na girmiş ve 1901 yılında piyade teğmen rütbesiyle mezun olarak 2. Ordu emrine tayin edilmiştir. 1904 senesinde üsteğmenliğe terfi eden Ali Rıza Bey, 1905-1906 yıllarında Taburu ve Yemen'de görev yapmıştır¹⁹¹. Buradan dönüşünde Levazımat-ı Umumiye Dairesi Teftiş ve Muayene kuruluna atanan Ali Rıza Bey, 27 Nisan 1911'de yüzbaşılığa yükseltilmiştir. 1914 yılında Levazımat-ı Umumiye Beşinci Sevkiyat Şube Müdürü olmuştur. Ağustos 1914'te Tekalif-i Harbiye Komisyonu'na görevlendirilmiştir. Trablusgarp ve Balkan

¹⁸⁸ Teke, s. 166, 167.

¹⁸⁹ Avcı, s. 28.

¹⁹⁰ *Ali Rıza Bey'in Tercüme-i Hal Belgesi*, TBMM Arşivi, Devre 3, Sicil No: 216.

¹⁹¹ İdem, s. 129.

Savaşlarındaki başarılı çalışmalarından dolayı madalya ve kıdem zammı ile ödüllendirilmiş ve 13 Haziran 1916'da binbaşılığa terfi ettirilmiştir. I. Dünya Savaşı'nda özellikle kömür temini başta olmak üzere ordunun ihtiyaçlarının teminindeki faaliyetlerinden ötürü çeşitli madalyalar ile ödüllendirilmiş ve Harbiye Nezareti Merkez Müesseseleri Teftiş Kurulunda iken Ekim 1918'de emekliye ayrılmıştır¹⁹².

16 Mart 1920'de İstanbul'un işgali üzerine Anadolu'ya geçmiş ve 2 Nisan 1920'de Ankara'ya ulaşmıştır. Önce, Anadolu Ajansı'na alınan Ali Rıza Bey, daha sonra yeniden binbaşı rütbesiyle ordu hizmetine alınmış ve Milli Müdafaa Vekâleti Levazım Dairesi Başkan Yardımcılığına atanmıştır. Sakarya Muharebeleri sırasında Kırşehir Menzil Müfettişi olarak görev yapan Ali Rıza Bey, 15 Ağustos 1921'de boş olan İstanbul milletvekilliğine seçilmiş ve 19 Eylül 1921'de meclise katılmıştır¹⁹³.

II. Yasama döneminde yine İstanbul'dan milletvekili seçilen Ali Rıza Bey'e I. TBMM milletvekillerinden olması sebebiyle önce Yeşil Şeritli İstiklâl Madalyası verilmiş, daha sonra madalyası cephedeki hizmetlerinden dolayı Kırmızı-Yeşil Şeritli İstiklâl Madalyası ile değiştirilmiştir. III. Yasama döneminde ise Cebelibereket milletvekili seçilen Ali Rıza Bey, bu dönemde Meclis İdare Amirliği görevindeyken meclis veznesinden zimmetine para geçirdikleri iddiasıyla Bitlis Milletvekili İlyas Sami Bey'le birlikte haklarında meclis soruşturması açılmıştır. Komisyonun soruşturmasını tamamlaması üzerine 2 Şubat 1928'de Ali Rıza Bey'in yasama dokunulmazlığının kaldırılarak yargılanmasına karar verilmiş ve dosya Ankara Cumhuriyet Savcılığı'na gönderilmiştir. Zimmet davası ile ilgili yapılan yargılama sonucunda Ali Rıza Bey beraat etmiştir¹⁹⁴. Ali Rıza Bey bu olay sebebiyle her ne kadar milletvekilliği devam etse de yasama faaliyetlerine çok fazla katılmamıştır.

III. Yasama dönemi bittikten sonra milletvekili seçilmeyen Ali Rıza Bey, Soyadı Kanunu'nun çıkması üzerine ailesinin "Bebekoğulları" lakabından esinlenerek "Bebe" soyadını almıştır. 21 Şubat 1935'te İstanbul'da vefat eden Ali Rıza Bey evli ve 2 çocuk sahibiydi¹⁹⁵.

¹⁹² Çoker, s. 505, 506.

¹⁹³ Yazar, Hülya, Mustafa Delialioğlu, s. 105.

¹⁹⁴ İdem, s. 130.

¹⁹⁵ Çoker, s. 506; *Ali Rıza Bey'in Tercüme-i Hal Belgesi*, TBMM Arşivi, Devre 3, Sicil No: 216.

3.2.1.2. Mecliste Almış Olduğu Görevler

Ali Rıza Bey'in TBMM çatısı altında almış olduğu idari görevlere baktığımızda; 1. yasama yılında Müdafaa-i Milliye Encümeni üyeliği görevinde bulunmuştur¹⁹⁶.

3.2.1.3. Konuşmaları

- Meclis Hesaplarının Tetkiki Encümeninin Raporu ve Cetveli Üzerine Sözleri

6 Aralık 1927 tarihi ile 17 Aralık 1927 tarihleri arasında Meclis Hesaplarını Tetkik Encümeni tarafından meclis veznesinin teftişi esnasında içerisinde Meclis İdare Amiri olarak görev yapan Ali Rıza Bey'in de yer aldığı milletvekillerinin 102.826 liralık bir vezne açığı ile karşılaşılması üzerine bir rapor hazırlanarak ve meclise sunulmuştur¹⁹⁷.

Meclis Hesaplarını Tetkik Encümeni raporunun meclise getirilmesinden sonra bazı milletvekilleri konu ile ilgili görüşlerini ortaya koymuşlardır. Bunlardan bir tanesi de Denizli Milletvekili Haydar Rüştü Efendi olmuş isim zikretmeden, yaşanan bu zimmet iddiaları ile ilgili cevap verilmesi gerektiğini, ortadaki rakamların araştırmalar derinleştikçe artacağını dile getirmiştir¹⁹⁸.

Haydar Rüştü Efendi'nin konu ile ilgili cevap beklediğini dile getirmesi üzerine söz alan Ali Rıza Bey, hazırlanan rapor içerisinde kendi şahsına ithaf edilen 10.000 liralık bir zimmet bulunmadığı, kendisinin veznedenden 3.000 lira para aldığı ve bu parayı da avans kanununa göre aldığını dile getirmiştir. Bu yaşanan olayları kendi siyasi hayatlarına bir suikast olarak değerlendiren Ali Rıza Bey, bütün gerçeklerin zaman içinde ortaya çıkmasını beklemekten başka bir şey yapamayacağını belirterek iddialara cevap verdiği şu konuşmayı yapmıştır¹⁹⁹;

“Efendim, Haydar Rüştü Beyefendi arkadaşımız doğrudan doğruya şahsıma matum ve ismimi zikretmeyerek beyanatta bulundular. Tabii bunun cevabını vermek

¹⁹⁶ TBMM Z.C., D.3, C. 1, s. 22.

¹⁹⁷ TBMM Z.C., D.3, C. 1, 35 Sıra Numaralı Meclis Hesaplarının Tetkiki Encümen Raporu ve Cetveli

¹⁹⁸ TBMM Z.C., D.3, C. 1, s. 183.

¹⁹⁹ TBMM Z.C., D.3, C. 1, s. 183, 184.

benim için bir zarurettir, idare Heyeti nizamnamenin, tayin ve tahtit ettiği esas vazifesini müdriktir. Heyeti tahkikiye tarafından bize sorulacak suale, Nizamnamei Dahilide mesuliyetimizin icap ettirdiği hudut dahilinde bittabi cevaplarımızı vereceğiz. Bu mesuliyetin doğrudan doğruya kısa bir müzakereden sonra kapanmasına biz de taraftar değiliz. Beyefendi buyurdular ki, hangi selâhiyetle şuna ve buna...

Ve bizzat kendimize aldığım para 10 bin lira değildir. Benim şahsıma ait 3 bin liradır. Mecliste pekâlâ biliyorsunuz ki geçen sene kabul edilen kanundan evvel, Meclisin açıldığı günden itibaren mebuslar o tahsisata kesbi istihkak eder. (3 taksitte sesleri) Hâlbuki paranın defaten itasına imkân olmadığı gibi bendeniz idare heyetine geldiğim günden beri takip edilen usul hep avans usulüdür. Bu avans usulü o kadar ileri gitmiştir ki idare Heyeti buna karşı mani bir tedbir olmak üzere 1 tahsisatın muayyen taksitlere tefrik edilerek verilmesi için bir kanun teklif etmiştir. Meclisteki memurini devlet memuriyetine katiyen benzememektedir. Evet, Devlet memuriyetinde kanuni bir devlet memuru bütün manası ile tatbik eder. Fakat buradaki tesirat nitekim avans meselesiyle sabittir ve bulgun de gayri kabili istinattır ve devam etmektedir. Bu itibarla idare memurları başka türlü harekete geçemez.

İdare azaları Meclis azalarına avans ita eder ve verilmiştir, verilmektedir. Evet, avans itası gayri kanunidir. Fakat vermişizdir. Verdiğimizden dolayı terettüp edecek mesuliyet doğrudan doğruya bu noktaya matuftur, bunu kabul etmekteyiz. Sonra kasanın murakabesinden vesairesinden bahsediliyor. Nizamnamei dahili gerek idareye malumat veya kontrol edecek olan komisyonların vezaifini çok sarih ifade etmiştir. Süleyman Sırrı Bey Nizamnamei Dahilinin mürakıplara Tetkiki Hesabat Encümenine ait olan kısmını göstermiştir.

Biz, bugünkü gibi nizamnamede çok sarih madde bulunmaz iken vezaifimiz hududuna çıkamazdık. Nizamnamei dahili diyor ki; sene nihayetinde yapılan hesabı katiler bir bilanço mahiyetindedir, Bu hesabı katiyi idare heyeti mi yapıyor? Tabii İdare Heyeti yapmıyor. Yani müsamaha mevcut ve bu müsamaha olmamış demek doğrudan doğruya evet bu hatayı ben kabul etmiyorum, demektir.

Fakat bu işin içerisinde suikast var mıdır, yok mudur? Bu da uzun tetkikatla anlaşılır bir meseledir. Bunun için biraz müteenni olalım.

Tabii zaman bu hakikatları tamamiyle meydana atacaktır. Bendenizin maruzatım bundan ibarettir.”

Yapılan görüşmelerden sonra Meclis Hesaplarını Tetkik Encümeni raporunun Tetkik Heyeti'ne havale edilmesi, üzerine hala araştırmaların devam ettiği muhasebe hesaplarında bir usulsüzlük tespit edilirse bunun da Tetkik Heyeti'ne bildirilmesi kararı alınmıştır.

- Ali Rıza Bey ve Bitlis Mebusu İlyas Sami Bey'in Masuniyeti Teşriyelerinin Ref'i 3/62 Numaralı Başvekâlet Tezkeresi ve Muhtelif Encümen Mazbatası ve Konu İle İlgili Ali Rıza Bey'in Sözleri

Başvekil İsmet Paşa tarafından Meclise, Ali Rıza ve İlyas Sami Beyler ile ilgili dokunulmazlıklarının kaldırılması hakkında şu tezkere gönderilmiştir²⁰⁰;

“Türkiye Büyük Millet Meclisi veznesinde vuku bulan suiistimal ve ihtilas hakkında Meclisi Âlice icra olunup evrakı Ankara Müddeiumumiliğine tevdi olunan tahkikata nazaran sabık idare amirlerinden Cebeli- bereket Mebusu Ali Rıza ve Meclis hesaplarını tetkik ve murakabeye memur Bitlis Mebusu İlyas Sami Beyler hakkında da takibatı kanuniye icrasına ve masuniyeti teşriyelerinin refine Müddeiumumilikçe lüzum gösterildiğine dair Adliye Vekâletinden alınan 28.1.1928 tarihli ve 91/53 numaralı tezkerenin sureti merbutu evrak suretleriyle birlikte leffen takdim kılınmış olmakla muktezasının ifa ve işarına müsaade buyurulmasını arz ve rica ederim efendim.”

Gönderilen bu tezkere ile TBMM'nin konu ile ilgili işlem yapması istenmiştir. Bu durum üzerine geçici bir komisyon kurulması kararlaştırılmış ve oluşturulan komisyon tarafından TBMM'ye, Ali Rıza Bey'in dokunulmazlığının kaldırılarak yargılanmasına, İlyas Sami Bey'in yargılamasının ise dönem sonuna bırakılması hakkında şu rapor hazırlanmıştır²⁰¹;

²⁰⁰ TBMM Z.C., D.3, C. 2, 55 Sıra Numaralı Başvekâlet Tezkeresi ve Muhtelif Encümen Mazbatası

²⁰¹ B.C.A. Fon No: 030.10.00 Yer No: 9.51.41; TBMM Z.C., D.3, C. 2, 55 Sıra Numaralı Başvekâlet Tezkeresi ve Muhtelif Encümen Mazbatası.

“Riyaseti Celileye

Türkiye Büyük Millet Meclisi veznesinde vuku bulan suiistimal ve ihtilas hakkında Meclisi Âlice icra olunup evrakı müddeiumumiliğe tevdi olunan tahkikata nazaran sabık idare amirlerinden Cebelibereket Mebusu Ali Rıza ve Meclis hesaplarını tetkik ve murakabeye memur Bitlis Mebusu İlyas Sami Beyler haklarında takibatı kanuniye icrasına ve teşrii ma-suniyetlerinin refine, Ankara Müddeiumumiliğince lüzum görülmüş ve Dahili nizamnamenin 178 no ve müteakip maddeleri mucibince muktezasının ifası hakkında Adliye Vekâletinin Başvekâletten vücut eden talebi Riyaseti Celilenin 33/455-840 numaralı ve 28.1.1928 tarihli tezkeresiyle Muhtelit Encümenine havale buyurulmuştu.

Encümen 29. 1. 1928 tarihinde akdedilen içtimanda 178nci maddeye tevfiikan kura ile beş azadan mürekkep ihzari bir Encümen tefrik ve tefrik edilen Encümen tevdi edilen evrakı tetkik ile gerek Ali Rıza, gerek İlyas Sami Beylerin müdafaalarını istimadan sonra mazbatasını ihzar etti.

İhzari Encümen mazbatasına göre Ali Rıza Beyin fiil ve hareketi Türk Ceza Kanununun 64ncü maddesi delaletiyle 203ncü maddesine mümas memnu fiillerden bulunmuş ve bu fiil de Türk Ceza Kanununun 587nci maddesi mucibince mücazâtı terhibiyeyi müstelzim görülerek teşrii masuniyetin refinde ittifak olunmuştur; Şu kadar ki Kars Mebusu Ağaoğlu Ahmet Bey cezai maddenin tasrihi taraftan olmadığı gibi fiilin de emniyeti suistimalden İbarettir olduğu reyinde bulunmuştur. Bitlis mebusu İlyas Sami Beye gelince: Mumaileyhin hareketi Türk Ceza Kanununun 204ncü maddesine tevafuk eden fiillerden olduğu, bu itibarla Teşkilâtı Esasiye Kanununun 12nci maddesinde mevzubahis efali memnuadan bulunmadığı cihetle teşrii masuniyetinin refine lüzum olmadığına, kezaalik ittifak ile karar verilmiştir.

Aynı günde içtima ederek ihzari Encümenin mazbatası tetkik ve ariz amik müzakere ile beraber Ali Rıza Beyin de müdafaasını istima eden Muhtelit Encümen, Ali Rıza Beye isnat olunan memnu fiili, Türk Ceza Kanununun 64 ve 203 ve 587nci maddeleri mucibince Teşkilâtı Esasiye Kanununun 12nci maddesinde mezkûr olan mücazâtı terhibiyeyi müstelzim ve yapılan tetkikat neticesi de, Meclis veznesinden 1006 numaralı kanunun tayin ettiği tediye şekli hilâfında kendi lehine tediye icrasını temin etmek suretinde kendi itiraflı altında olan bazı fiilleri haki bulunmasına binaen

vaki isnadın kanaatbahş olmasına müsait bulmuş olduğundan Ali Rıza Beyin teşrii masuniyetinin refi,

İlyas Sami Beye gelince: Hakkında isnat olunan fiil, Türk Ceza Kanununun 204ncü maddesine temas etmesine ve Teşkilâtı Esasiye Kanununun 12nci ve 27nci maddelerinde muharrer masuniyeti teşriyenin refini müstelzim fiillerden biri olmamasına binaen hakkındaki takibatın intihap devresi sonuna taliki hususların Heyeti Umumiyyeye arzına müttefikan karar vermiştir.”

Muhtelif Encümen Mazbatasının TBMM’de okunması üzerine Ali Rıza Bey, kendisine göre yargılanmasını gerektirecek bir durum olmadığını bilmekle birlikte, madem ki komisyon raporunda yargılanması yönünde görüş bildirilmiştir; o halde her namuslu insan gibi kendisine düşenin mahkeme önünde hesap vermek olduğunu ve meclisin dokunulmazlığını kaldırması istediği şu konuşmayı yapmıştır²⁰²;

“Muhterem arkadaşlar; Encümenin mazbatasını okudum ve burada da dinledim. Muhtelit Encümeni heyeti âliyesinin benim ef’alimi tespit ederken istinat ettikleri Ceza Kanununun 203ncü maddesini ben kendi noktai nazarıma göre kendi ef’alimle kabili telif görmemekteyim. Ma-haza her namuslu kimse için mahkeme huzurunda hesap vermek bir zarurettir. Bu itibarla benim de mahkeme huzuruna çıkarak ef’alimin hesabını vermeliğim, şeref ve haysiyetim ve namusum namına, bir vazife ve zaruret teşkil etmektedir. Bundan dolayı Heyeti Celileden masuniyetimin refi ile mahkemeye verilmeliğimi temenni ediyorum.”

Ali Rıza Bey’in de dokunulmazlığının kaldırılması konusundaki konuşması üzerine, Muhtelif Encümen Mazbatası oylamaya konulmuş ve Ali Rıza Bey’in dokunulmazlığının kaldırılmasına, İlyas Sami Bey’in de; dosyasının devre sonuna bırakılmasına karar verilmiştir²⁰³.

²⁰² TBMM Z.C., D.3, C. 2, s. 127.

²⁰³ TBMM Z.C., D.3, C. 2, s. 128.

3.2.2. AVNİ PAŞA (HÜSEYİN AVNİ ZAİMLER)

3. Yasama dönemi Cebelibereket milletvekili seçilen Avni Paşa, 15 Ekim 1927'de seçim mazbatasını almış, 1 Kasım 1927'de meclise katılmıştır. Hastalığı sebebiyle meclis çalışmalarına çok fazla iştirak etmeyen Avni Paşa, 10.03.1930 tarihinde vefat etmiş ve 13.3.1930 tarihinde vefat haberi meclis genel kurulunda duyurulmuştur.

3.2.2.1. Mecliste Almış Olduğu Görevler

Avni Paşa'nın TBMM çatısı altında almış olduğu idari görevlere baktığımızda; 1. yasama yılında Müdafaa-i Milliye Encümeni üyeliği görevlerinde bulunmuştur²⁰⁴.

3.2.2.2. Hakkındaki Diğer Bulgular

- Avni Paşanın Vefatı Hakkında Adana Vilayetinden Gelen Telgraf

Avni Paşa'nın kalp krizi geçirerek vefat ettiğine dair Adana Valisi Vehbi Bey tarafından bir telgraf gönderilmiştir²⁰⁵.

- Avni Paşanın Dokunulmazlığının Kaldırılması Hakkında Başvekâlet Tezkeresi

Avni Paşa ile ilgili, zimmetine mukayyet tütünü kaçağa sarf etmek maddesinden maznun, anayasanın 17. maddesine göre yargılanabilmesi için yasama dokunulmazlığının kaldırılması hakkında Teşkilatı Esasiye Encümenlerinden Mürekkep Muhtelit Encümen'e şu tezkere gönderilmiştir;

²⁰⁴ TBMM Z.C., D.3, C. 1, s. 22.

²⁰⁵ TBMM Z.C., D.3, C. 17, s. 10.

T. C.

Başvekâlet Muamelât Müdürlüğü

30-IX-1930

Sayı 6 /3693

T.B.M.M Yüksek Reisliğine

Zimmetinde mukayyet tütünü kaçağa sarf etmek maddesinden maznun Cebelibereket Meb'usu Avni Paşa hakkında muhakeme icrası masuniyeti teşriyesinin refine bağlı bulunduğundan Teşkilatı Esasiye kanununun 17 inci maddesine tevfikan muamele ifası Adliye Vekâletinden talep edildiğinden, muktazasının ifa ve iş 'ar buyrulmasını arz ve bu baptaki evrakı leffen takdim ederim efendim.

Başvekil

İsmet

Muhtelit Encümeden, 10.03.1930 tarihinde vefat eden Avni Paşa ile ilgili bir işlem yapılamayacağı konusunda Meclis'e şu mazbatagönderilmiştir²⁰⁶;

T. B. M. M. Ad. V. T, E. Encümeni

25/5/ 1930

Yüksek Reislığe

Zimmetinde mukayyet tütünü kaçağa sarf etmek maddesinden maznun Cebelibereket Meb'usu Avni Paşa hakkında teşkilâtı esasiye kanununun 17nci maddesi mucibince muamele ifası Adliye Vekâletinin iş'arına atfen Başvekâleti Celileden mevрут tezkerede bildirilmekte ise de Avni Paşanın vukuu vefatına mebni hakkındaki hukuku amme davasının Türk ceza kanununun 96 inci maddesine tevfikan sukutu icap ettiğinden bu bapta bir muamele ifasına mahal olmadığına müttefikan karar verilmiş ve Heyeti Umumiyenin nazarı tasvibine arz edilmek üzere işbu mazbata takdim kılınmıştır.

²⁰⁶ TBMM Z.C., D.3, C. 19, 181 Sıra Nolu Adliye ve Teşkilatı Esasiye Encümenlerinden Mürekkep Muhtelit Encümen Mazbatası.

3.2.3. MEHMET İHSAN BEY (ERYAVUZ)

Mehmet İhsan Bey'in biyografisi II. Dönemde verilmiştir.

3.2.3.1. Mecliste Almış Olduğu Görevler

İhsan Bey'in TBMM çatısı altında almış olduğu idari görevlere baktığımızda;

1. yasama yılında Teşkilat-ı Esasiye Encümeni üyeliği görevinde bulunmuştur²⁰⁷.

3.2.3.2. Konuşmaları

- Başvekil İsmet Paşa'nın Yavuz Zırhlısının Tamiri Mukavelesinin Tadili Meselesi Hakkındaki Takriri ve İsmet Paşa'nın Konuşması İle Konu Hakkında İhsan Bey'in İzahatı

Başvekil İsmet Paşa, Bahriye Vekili İhsan Bey'in Yavuz zırhlısının tamiri sırasında hükümetin kararlarına aykırı ve kanuni yetkilerinin dışında davrandığı için içtüzüğün 169. maddesi gereğince hakkında tahkikat yapılması amacıyla meclise Başvekâlet tezkeresi göndermiştir²⁰⁸.

Başvekâlet Tezkeresinin mecliste okunması üzerine İsmet Paşa, konu ile ilgili İhsan Bey'in Yüce Divan'a gönderilmesi gerektiğine dair bir konuşma yapmıştır²⁰⁹.

İhsan Bey ise; Başvekil İsmet Paşa'nın takriri ve izahatına karşılık kendisinin masum olduğunu, hazineyi zarar ettirecek bir ihale süreci işletilmediğini, belli konularda kendisinin Yavuz Zırhlısının tamirini hızlandırmak adına inisiyatif aldığını beyan etmiştir. Kendisine karşı yapılan bu hareketin bir komplo olduğunu savunan bir konuşma yapmıştır²¹⁰.

İhsan Bey'in de konuşmasını tamamlaması sonrasında; İsmet Paşa'nın takriri, yapılan oylamada kabul edilerek İhsan Bey ile ilgili soruşturma komisyonu kurulması kararlaştırılmıştır. Adliye ve Teşkilatı Esasiye Encümenlerinden Oluşacak Bir Komisyon kurulması, komisyonun 15 gün içerisinde çalışmasını bitirmesi, bu süre

²⁰⁷ TBMM Z.C., D.3, C. 1, s. 22.

²⁰⁸ TBMM Z.C., D.3, C.1, s. 157.

²⁰⁹ TBMM Z.C., D.3, C.1, s. 157-164.

²¹⁰ TBMM Z.C., D.3, C.1, s. 164-170.

yetmediği takdirde ek süre verilmesi ve gerektiğinde komisyon üyelerinin Ankara dışında da araştırma yapması kararı alınmıştır²¹¹.

- Sabık Bahriye Vekili Cebelibereket Mebusu İhsan Bey ve Bilecik Mebusu Doktor Fikret Beyler Hakkında Başvekâlet Tezkeresi

Havuz-Yavuz davası olarak ta bilinen Cumhuriyet tarihinin ilk Yüce Divan davasına dönüşecek olay sebebiyle yürütülen soruşturma ve mahkeme kararı, Başsavcı Yusuf Nihat Bey imzasıyla İhsan Bey, Sapancalı Hakkı, Doktor Fikret ve Nazım Beylerle ilgili alınan karar şu şekilde bir Başvekâlet Tezkeresi hazırlanarak meclise sunulmuştur²¹²;

Büyük Mlilet Meclisi Riyaseti Celilesine

Sabık Bahriye Vekili ve Cebelibereket Mebusu İhsan Beyin Vekâletinin son günlerinde, Yavuzun tamiri mukavelesinin tadili meselesinde muhilli emniyet bir tarzda, İcra Vekilleri Heyetinin kararı hilafına ve bu kanuni salahiyetinin haricinde hareket ettiği ve Hazinenin menafiine ademi takayyüt gösterdiği anlaşılmıştır. Vekâleti esnasında ve vekâlet vazifesinden mütehaddis bu harekât kendisinin mesuliyetinin ve Divanı Âliye sevkini müstelzimidir.

Dahili nizamnamenin 169ncu maddesi mucibince hakkında tahkikat icrasını talep ve teklif ederim.

Malatya Mebusu

Başvekil İsmet

Başvekâlet Tezkeresi'nin okutulması sonrasında Yavuz Zırhlısının tamiri sırasında yaşanan yolsuzluklar hakkında söz alan Başvekil İsmet Paşa şu konuşmayı yapmıştır²¹³;

²¹¹ TBMM Z.C., D.3, C.1, S. 170,171

²¹² TBMM Z.C., D.3, C.3, s. 174, 175.

²¹³ TBMM Z.C., D.3, C.1, S. 157-164

“ Yavuzun tamiri mukavelesinin geçirdiği safahatı ve bu esnada müşahade olunan halatı hikâye edeceğim. Nihai vakıalar bizi kanuna mugayir ve yolsuz muamelat karşısında bulundurdu. Bu sebeple keyfiyeti ariz ve amik Büyük Meclisin ittilaina arz etmeye ve onu tahkik ve muhakemesini davet etmeye mecburiyet gördüm.

1. — Yavuzun tamiri mukavelesi Bahriye Vekâletiyle alakadar şirketler arasında müzakere ve akdedilmiştir. Başvekil olarak benim ve Heyeti Vekile arkadaşlarımın bu meseleyi vakit vakit mütalaa etmeleri muhtelif esbabı kanuniye tesiriyle vuku bulmuştur. Temmuz 1926'da Bahriye Vekili Bey Yavuz mukavelesinin müzakeresi bir Alman ve bir Fransız şirketi arasında cereyan ettiğinden bizi haberdar etti. Benim ve Hükümet arkadaşlarım, için haizi ehemmiyet olan nokta, Yavuzun bir senede tamir edilmesi ve iki senede tediyeye edilmesi keyfiyeti idi. Yavuzun tamiri için üç milyon liraya ihtiyaç olacağı tahmin ediliyordu. Bir gün Bahriye Vekili Bey beni müzakerenin nihai ve kati safhaya dahili olduğundan haberdar etti ve Alman şirketi ile Fransız şirketinin fiyatları arasında büyük fark görüldüğünden hayretle bahsetti. Fransız şirketinin aynı şerait tahtında bir milyondan daha fazla bir miktarda ehveniyet teklif ettiğini ve rakip şirketlerin bu fiyatla tamiri maddeten mümkün olmadığını ve binaenaleyh işin içinde başka tesirler ve amiller bulunabileceğini ima ve ihsas ettiklerini hikâye eyledi. Meselenin aldığı şekli şayanı ehemmiyet gördü. Vekillerle ve Erkânı Harbiyei Umumiye ile görüştim. Medarı itminan olmak üzere Vekâlete munzam bir teklif dermeyan eyledik, O teklif şudur. «Yavuz, tamir müddetince, deruhte eden şirket tarafından beş milyon Sterline sigorta edilmek lazımdır. Sigorta ücretine Hükümet dahi yüz bin liraya kadar iştirak edebilir. Şirket, sigorta ücretinin kendisine mahsus yeni bir külfet olduğundan, sigorta ücretinin geminin yeni iken olan bedeli ile bile mütenasip olmadığından şikâyet ettikten ve biz teklifimizin esasına musir kalmakla beraber sigorta bedelinde uysallık gösterdikten sonra nihayet Bahriye Vekili Bey müzakerenin intaç olunduğunu bildirdi. «Bütün tamir esnasında Yavuz ve havuz bir milyon üç yüz bin Sterline sigorta ediliyor ve Hükümet sigorta ücretine yirmi bin lira miktarında iştirak ediyordu.» Mukaveleyi medarı imtinan addetmek için başka bir teklife lüzum görülmedi. Mukavele Fransız şirketiyle kati olarak imza edildi.

Kânunuevvel 1926

Bu esnada Bahriye Vekili Bey bir gün bana tamiri deminde eden Fransız şirketinin vekillerinin Sapançalı Hakkı Beyle Hüsrev Sami Bey olduğunu söyledi. Ben eski Mebus Hüsrev Sami Beyi şahsen tanırım, Sapançalı Hakkı Beyi hiç tanımam. Cevaben Bahriye Vekili Beye bu efendilerin vekâletine kanunen mani olup olmadığını ve ihalenin ahkâmı kanuniyesinin tamam olup olmadığını sordum. Kanunen mani olmadığı ve muameleatin tamam olduğu cevabını aldıktan sonra şahısların beni işgal ve alakadar etmesine sebep olmadığını cevaben söyledim.

Bu mukaveleden zihnimde şu esasları hıfzettim: «Bir senede tamir, iki senede tediye, bütün tamir esnasında sigortalı...»

Vekâlete sigorta ücretine iştirak için 100 bin liraya kadar salahiyet verdiğimiz halde yirmi bin lira ile bağlanmasını vekâlet lehine sebebi takdir bir hizmet olarak kaydettim. Ve Vekil Beye teşekkür eyledim.

2. — *Yavuz geçen Şubatta havuza bindirilirken kazazede oldu. Eğer bu kaza olmasa idi mukaveleye göre Şubatta Yavuz şirkete teslim olunacaktı. İki ay sonra yani Nisanda tamir başlayacaktı. Haziran nihayetinden itibaren ilk taksiti mahi tediye edilmeye başlanacak idi. Kaza üzerine evvela havuz tamir edildi Yavuzun havuza bindirilmesi Ağustos nisfından sonra vukubuldu ve şirkete teslim alarak tamire başlaması tebliğ edildi.*

Bu esnada Bahriye Vekili bana şirketin Yavuzu tesellümden imtina ettiğini ve ilk bindirmede kaza vukubulması diğer esbaba munzam olarak sigorta ücretlerinin tereffuuna sebep olduğunu ve sigorta şartını şirket kabul ettiği zaman sigorta ücreti yüzde bir iken şimdi yüzde dört ve beşe kadar yükseldiğini, bu kadar masrafı tahammül etmesi mümkün olmadığını, hulâsa mukavelede sigorta maddesinin tadilini talep ettiğini haber verdi.

Zaman Ağustos nihayeti, biz İstanbul'dayız.

Mukavele tadili, bahusus tamir başlamadan ciddi bir hareket olmayacağı, kanuni takibata tevessül zaruri olduğu mütalaasında bulundum. Vekil Bey mutabık olarak protestoya ve takibata başladığını bildirdi.

3. — *Yavuz tamirinin geçirdiği müşkülat ve safahat Reiscumhur Hazretlerini mustarip etmekten hali kalmıyordu. Bundan maada Reiscumhur Hazretleri mukavele*

ve tamir işlerine ciddi olmayan alakalar karışabilmesi ihtimalinden de mütemadiyen endişe ediyorlardı. Bir gün Dolmabahçe'de Reisicumhur Hazretleri bana akşam Bahriye Vekili Beyle ve bazı rüfeka ile bulduklarını ve söz arasında Vekâletin muamelatında gayrı müstakimane halat vukuunu işitmekten bihuzur olduğunu - makamı tenbih ve ikazda - ifade ettiklerini ve şahsen Vekil Beyin nadürüst muamelata müsamaha etmesine ihtimal vermemekle beraber, müteyakkız ve itinalı olmak lüzumunu serdeylediklerini bildirdiler. Bununla benim de basiret ve teyakkuzumu tahrik etmiş oluyorlardı.

Bundan bir veya iki gün sonra Bahriye Vekili Bey de bana Reisicumhur Hazretleriyle geçen muhavereyi müteessirane nakletti. Nadürüst hiç bir muamele vukuu muhtemel olmadığını temin ve mutmain oluncaya kadar tahkik etmecliğimi rica eyledi. Muhavereyi Reisicumhur Hazretlerinin bana hikâye ile vesayada bulduklarını ve Vekil Beyin şahsından şüphe izharı manasında bir telakki almadığı ve Reisi Devletin mukavelatta vekâletlerin istikametten sapması ihtimalinden ne kadar mütedehhiş olduğu malum olduğundan, bu muhavereyi ciddi bir ikaz mahiyetinde anlamış bulunduğumu dermeyen eyledim.

Fakat aynı zamanda ilave ettim ki, bu ahval tahtında salim hareket mukavelede tadilattan içtinap etmek olacağı kararındayım. Şirketin malum olan tadil talebine muvafakat mümkün olamayacağını tekrar eyledim. Şirket aleyhinde takibat devam ediyordu.

Bir iki gün sonra biraderim evimde bana şu hikâyeyi nakletti.

«Bir Türk avukat biraderime bilvasıta şirketin vekâletini deruhde etmesini teklif etmiş, biraderim itizar eylemiş.»

Hadise bana manasız görünmedi. Derhal Bahriye Vekili Beyi buldum. Kendisine vakayı naklettim ve ilave ettim.

«Bu vaka bana nüfuz arandığı ihtimalini gösterdi ve pek fena tesir etti. Kanunun ahkâmından kurtulmak "kabil olamayacağını fiilen anlatmak lazımdır. Bilhassa nazarı dikkatinizi celbederim.» Vekil Bey mutabık idi.

Bugünlerde yine bir gün konuşurken Bahriye Vekili Bey bana şirketin Paris'ten vekilleri geldiğini, istirarlarından bahsetmekte ısrar ettiklerini, benim ile ve

Reisicumhur Hazretleri ile mülakat talebinde bulunacaklarını işittiğini söyledi. Ben Bahriye Vekâletine ait bir mukavele işi için katiyen görüşemeyeceğimi, katiyen kabul edemeyeceğimi, Reisicumhur Hazretleriyle mülakatın ise tahayyül edilmesine imkân bulunmadığını söyledim. Mülakat için kimse müracaat etmedi.

Zaman Eylül nihayeti, Ankara'ya avdet ettim. Şirketin tadil talebi hem müzakere, hem de kanuni takibat yolunda devam etmektedir. Mukavelenin feshinin gayri kabili içtinap alacağını tahmin ediyorum.

4. — Diğer taraftan Yavuzun tamiri lüzumu ve içinde bulunduğumuz vaziyette muhtemel çareleri de zihnimi işgal ediyor. Şirketle mukavele münfesihs olursa tamirinin nasıl yapılabileceğini Vekil Beyle bir ki defa görüştüm.

Vekâlet heyeti fenniyesinin emaneten tamiri de mümkün gördüğünü, yahut yeni bir münakaşa açılacağını Vekil Bey mevzubahis eyledi. Ben Yavuzun tamiri gibi mühim bir ameliyenin emaneten icrasına temayül ve teveccüh göstermedim. Yeni münakaşa ilanının mucip olacağı teahhurat mevzubahis oldu. Tahsisen Yavuz gibi büyük bir kitlenin uzun müddet havuz üzerinde kalmasının, havuzda mucip olabileceği kazalar ve hasarlar ihtimali bana dermeyeran olundu.

Bu tesirat altında şirketle münasebetin son safhasını bekliyorum.

Bir gün 6 Teşrinievvel .... Bahriye Vekili Beyle Vekâlet Müsteşarı Bey evime geldiler. Şirketin sigorta müddetini 4 aya yani havuz üzerinde büyük yaraların kapanacağı müddete maksur olmak üzere kabul edebileceklerini ve üç gün zarfında cevap istediklerini, bu teklifte Bahriye Heyeti Fenniyesinin mahzur görmediğini, zaten suikast ihtimaline karşı bir sene sigortanın dahi şirketi mahkûm etmeyeceğini beyan eylediler.

Keyfiyeti benim ıtılaıma isal için geçirilen bir buçuk gün dahil olmak üzere, üç gün mühletin pek fena tesir ettiğini, böyle bir şartı kabul edemeyeceğimi, evvela söyledim ve işin icabı kadar serbestçe düşünüp karar vereceğimizi bildirdim. Vekâlet mutabık idi.

Zati meseleye gelince, evvela Bahriye Heyeti Fenniyesinin bana şifâhen naklolunan bu sözleri tahriren ve raporla bildirip bildiremeyeceğini sordum. Müspet

cevap verildi. O halde bu teklifi ve mütalaaları resmen Başvekâlete yazmak ve keyfiyeti Heyeti Vekilede müzakere etmek lazım olduğunu söyledim.

Bahriye Vekili Bey ayrıca bana hususi görüşmek ihtiyacını ima ettiğinden Müsteşar Beyden ayrılarak diğer bir odaya geçtik. Vekil Bey bana «bu mesele üzerinde dedikodu oluyor. Benim para aldığımdan bahsediyorlar. Cesaretim kırıldı» dedi. Ben cevaben şunu tavsiye ettim. «Devletin işine ait mütalaa ve teklif sakın vicdan ile alakadar makamattan resmen gelmeli. Heyeti Vekileye vazederiz. Bu şimdi bana söylediğiniz dedikoduyu Heyeti Vekileye de söylersiniz. Arkadaşlar devletin müdafaasını, şirketin teklifini, dedikoduları hepsini ve bütün amilleri bilerek karar vermek vaziyetinde bulunurlar. Doğru ve temiz hareket budur.» Vekil Bey mutabık idi.

5. — Bahriye Vekâletinden 17 Teşrinievvel 1927 tarihli tezkere ile şirketin tadil talebi bildiriliyor, kabul zarureti izah olunuyor ye tadil müsveddesi leffen gönderiliyor.

Ben evvela Adliye, Maliye ve Ticaret Vekili Beylerden mürekkep bir encümen teşkil ettim.

Keyfiyetin encümenence tetkik edilerek, Hükümetçe takip olunacak hattı hareket ve ittihazı muktazi karar hakkında bir rapor ihzar edilmesini rica eyledim.

Vekiller Encümeni bana Usulü Muhasebei Umumiye Kanununun 136ncı maddesi mucibince Şûrayı Devletin mütalaaası alınmak ve bunun üzerine Heyeti Vekilece bir karar verilmek lüzumunu tavsiye eyledi. Keyfiyeti Şûrayı Devlete havale ettim.

Şûrayı Devlet 22 Teşrinievvelde mazbatasını gönderdi.

Meseleyi Heyeti Vekileye tevdi eyledim. 24 Teşrinievvel 1927 Heyeti Vekile içtimai meseleyi tetkik eyledi.

Evvela Bahriye Vekâletinin tadilname müsveddesi tetkik olundu. Bu tadilnamede sigorta müddetinin 4 aya kasrına ait tadilat ve Yavuzun havuzlanması esnasında şirketin celbedeceği mütehasısın Bahriye Vekâletince şayanı itimat olması esasları münderiçtir. Şûrayı Devlet, mazbatasında cereyanı hali hikâye ederek şirketin talep ettiği tadilata esas itibariyle muvafakat zaruri olduğunu zikrediyor ve

bilmukabele şirkete bazı mevad kabul ettirilmesini teklif eyliyordu. Şûrayı Devlet mütehassıs fıkrasına temas etmemişti.

Bahriye Vekili Bey meselenin Heyeti umumiyesini izah ve tafsil ettiği gibi, tavsiyem veçhile şayi olan isnadatı da hikâye eyledi. Heyeti Vekile sigorta müddeti üzerindeki tadil talebinin esas itibariyle kabulüne muvafakat kararı verdi ve Bahriye Vekâletinin teklifi ile Şûrayı Devletin mütalaat ve teküfatını tetkik eyledi.

Şûrayı Devletin teklifatı üzerine alakadar vekilin munzam mutalaatı mütemadiyen istihsal olundu. Heyeti Vekile Şûrayı Devlet teklifatından bazısını kabul ve bazısını tadil etti. Bahriye Vekâletinin teklif ettiği mütehassıs fıkrasını ariz ve amik müzakere ettikten sonra mütehassıs fıkrasını reddetti.

Mütehassıs fıkrası Bahriye Vekâletinin teklifinde şöyle yazılmıştı.

«Şirket Yavuzun badettamir Vekâlete teslimine kadar güzeran edecek müddet zarfında Yavuzun havuzdan ihraç veyahut havuza ik'adı ameliyelerini idare etmek ve masarifi kendi tarafından tesviye edilmek üzere bir mütehassıs velbedecek ve iş bu mütehassıs Bahriye Vekâletince şayanı itimat olacaktır.

Heyeti Vekile evvelden Yavuzun badettamir vekâlete teslimine kadar güzeran olacak müddet zarfında tekrar havuza ithal veya ihracının ne münasebetle mevzubahis olabileceğini tetkik eyledi ve mukavelenamenin 36ncı maddesini buldu. Bu maddenin metni şudur:

Madde 36. — Yeni yapılan mahallerin matlup veçhile yapıp yapılmadığını muayene için, sefine son süratle seyrederken, salvo endahıtı tecrübesi yapılacaktır ve hitamı tecrübede son bir kere daha havuzlanacak ve karinesi muayene edilecektir.

Endahıt masrafı Bahriye Vekâletine aittir.»

Heyeti Vekile bu madde ahkâmına göre muayene için havuzlanma keyfiyetini ihtiyari bir hareket değil, tecrübenin tamamıyeti için zaruri bir şart addetti. Heyeti Vekile tamirin mükemmeliyeti için bütün tecrübelerin şirketin mesuliyetine mevdu olmasını tabii ve esas telakki eyledi. Binaenaleyh şirketin bütün tamir esnasında kullanacağı mütehassısların intihabına nasıl karışmayarak malzeme gibi mütehassıs iktidarı dahi şirketin mesuliyetinde kalıyorsa, bu havuzlanma esnasında da mütehassısın Vekâletçe şayanı itimat görülmesi gibi bir taahüde girmemesini ve

şirketin mesuliyetine iştirak etmemesini mütalaa etti. Binaenaleyh mütehasıs fıkrasını reddeyledi.

Heyeti Vekile kararnamesinde Şûrayı Devlet mütalaatı esas addolunarak müzakerede kabul ve istihsal edilecek mevad zikrolundu. Mütehasıs fıkrasına ait bir salahiyet dercolumadı.

Heyeti Vekile kararnamesinde cereyanı muamele teşrih ve Şûrayı Devlet mütalaatı madde madde tadat edilerek her biri hakkında mütalaa serdedildikten sonra nihayet deniliyor ki :

«Balâdaki fıkralardan mada olarak ikinci ve üçüncü ve dördüncü ve altıncı maddelerde zikrolunan Şûrayı Devlet mütalaatının şirketle girişilecek tadilat müzakeresinde nazarı dikkate alınması Bahriye Vekâletine havale ve tevdi kılındı.»

Kararname imza edildikten sonra Bahriye Vekili Bey bana bunun üzerine ne yapacağını Heyeti Vekile huzurunda sordu, tekrar görüşelim, dedim. Müzakere hitam buldu. Keyfiyeti Reisicumhur' Hazretlerine şifahen dahi arz eyledim,

6. — 26 Teşrinievvel 1927'de diğer bir Heyeti Vekile içtimai oldu. Esas itibariyle bütçe için toplanmış olan bu Heyeti Vekilenin içtimai nihayetinde.

Bu son Heyeti Vekile içtimamızdır. Sene başında Hükümetin istifası mukarrerdir.» tebliği ile kapadım.

30 Teşrinievvel 1927 akşamı Bahriye Vekili Beyle evimde mülakat ederek «Sene başında Hükümetin istifası üzerine, Reisicumhur Hazretleri ihsas buyurdıkları gibi, Hükümet teşkilini tekrar bana tevdi buyururlarsa Bahriye Vekâletinin Müdafaa-i Milliye ile mezç ve tevhidi mukarrer olduğundan kendisinin bizzarur Hükümet haricinde kalınacağından malumat verdim.»

7. — Büyük Meclisin sene başı günlerinin iştiğalatı malumdur. Yeni Hükümet ile Heyeti Vekile içtimainı ancak 23 Teşrinisani 1927'de akteyledi.

Heyeti Vekilenin ruznamei müzakeratı başında Yavuz mukavelesi vardı.

Bahriye Vekili Bey 31 Teşrinievvel 1927 tarihli bir tezkeresinde Başvekâlete:

«Mukavelenamenin 17nci maddesindeki sigorta tadilinin ademi tatbikinden mütevellit ihtilafın halli için Heyeti Vekilenin 24 Teşrinievvel 1927 tarihli

kararnamesinde emir ve işaret buyurulan husus dahilinde şirketle takarrür eden mevaddı muhtevi madde müzeyyele suretinin raptentakdim kılındığı» bildiriyordu.

Heyeti Vekileye meselenin şimdiye kadar geçen safahatını hülâsatan naklettim. Heyeti Vekile madde müzeyyele suretini ve sabık Heyeti Vekile kararını tetkik eyledi.

Madde müzeyyele sureti nazarı dikkati celbetti. Tezkerede yazıldığı gibi yalnız sigorta taahhüdüne taallük eden maddeden değil, başka bir takım meselelerden de bahsolunuyordu,

Evvela - Madde müzeyyelenin bir fıkrası aynen şudur : «Şirket Yavuzun badettamir teslimine kadar güzeran edecek müddet zarfında sigortalı veya sigortasız olarak Yavuzun havuzdan ihraç veyahut havuza ık'adı ameliyelerini ilave etmek üzere Bahriye Vekâleti tarafından bilitilaf celbedilecek bir ecnebi mütehasısın ücretini nakden tediye taahhüt eder.»

Bu maddenin daha hafifi evvelki heyeti vekile kararında reddolunmuştu.

Saniyen bir fikrai munzamma da şudur:

«Mukavelenamenin 5 nci maddesinin (B) fıkrasında müteahhidin sun'u taksirinden dolayı havuzdan ve tertibatı umumiyesinden zuhura gelecek her gûna hasarın tamiri hakkındaki taahhüt aynı sebep ve suretle Yavuzda zuhura gelecek haşarata dahi teşmil edilmiştir.

Sâlisen - Mukavelenin hangi maddesine ne suretle alakadar olduğu zikredilmeyerek şu fıkra görülmektedir.

«Götürü veya reji olarak yapılan işlerin komisyon tarafından musaddak faturalarının ibrazında, alelusul tediya başlanmak şartıyla, 1 Haziran 1923 tarihine kadar Bahriye Vekâletinin icra edeceği tediya, bir milyon üç yüz bin Türk lirasını tecavüz etmeyecektir. Musaddak faturalar yekûnunun bu miktardan fazlası 1928 senesi istihkakı addolunur.»

Vekâletin madde müzeyyelesi yeni ahkâmı ihtiva ediyordu. Bu esnada madde müzeyyelenin tezekkür safhasında mı, yoksa emri vaki safhasında mı bulunduğu merakı hâsil oldu. Derhal icra olunan tahkikatta, işbu madde müzeyyelenin 30 Teşrinievvel 1927'de şirketle Vekâlet arasında ve kâtibiadil huzurunda kati imza ve taahhüt muamelesi icra edilmiş olduğu anlaşıldı.

Hükümet ciddi bir vaziyet karşısında bulunduğu kanaatine vardı.

Evvelden, Maddei müzeyyeledeki yeni tadilat hakkında Vekâletten malumat istihsaline karar verdi.

8. — *Bahriye Vekâletine 13 Teşrinisani 1927 tarihle Başvekâletten yazılan tezkerede «Vekâletin gönderdiği maddei muaddelede 24 Teşrinievvel 1927 tarihli Heyeti Vekile kararnamesinde derpiş ve tecviz edilmeyen ahkâm mevcut olduğu müşahade olunmaktadır. Heyeti Vekile kararnamesinde salahiyet verilmiş olan mevaddan mada bazı ahkâm üzerinde de mukavele tadil edilmiş midir?» suali soruldu.*

Bahriye Encümeni Müdiranı Müdafaa Milliyeye Vekiline yazdıkları bir mazbatada:

«Mütehassıs meselesinin, 5nci maddesinin (B) fıkrasının, tediyyeye taalluk eden fıkranın devlet lehine olduğunu ve bu sebeple kabul edildiğini» 15 Teşrinisanide bildirdi.

Bu esnada Müdafaa Milliyeye Vekili Bey Bahriye Müsteşarı Beyle bir gün şifahi müzakereye çağırdım. Yeni mevad hakkında malumat istedim.

Müsteşar Bey, mütehassıs fıkrasının lüzumunu müdafaa etti. «Fenni lüzumun münakaşası tali bir meseledir. Bu mesele Heyeti Vekil'eye teklif olundu. Ve Heyeti Vekilece kabul edilmedi, eğer Vekâlet fennen bu lüzumda musir idi ise, yine Heyeti Vekileye teklif edilmek lazım idi, Heyeti Vekilede reddolunan maddeyi kabul etmek usulsüzdür» mütalaasında bulundum. Not etti.

Beşinci maddenin (B) fıkrasında yapılan tadilin nereden geldiğini sordum. Devlet lehine bir fayda istihsali için kendilerinin bulduklarını ve teklif ettiklerini dermeyan eyledi. Bittetik bu tadilin faydasız olduğunu söyledim.

Ya, tediye fıkrası nereden ne münasebetle çıktı, dedim. Hukuk Müşavirlerinin Maliye Hukuk Müşavirleriyle temas ederek Devletin (660 bin) lira borcu olduğunu, bu borcun peşin tediyesinden kurtulmak... ve taksitle tediye yerine yapılan iş miktarında tediyyeye girmek için muvafık gördüğünü söyledim.

Hazinenin tediyesine taalluk eden bir meseleyi Maliye Vekiline haber vermeden nasıl mütalaa ve halledebildiklerini sordum ve fatura mukabilinde tediyyenin bir senede tamir ve bir senede tediye demek olduğunu izah ettim. Bu teklifin şahsen

kim veya herhangi daire tarafından geldiğini sordum. Hukuk Müşavirinin bu meseleyi konuştuğunu bildirdi. Hukuk Müşavirini bana çağırmasını söyledim. Tekaiüt olduğunu ve yeni gelenin bilmeyeceğini beyan eyledi. Hangi tarihte te kaiüt olduğunu tahkik ettirdim, 30 Teşrinievvel 1927 günü; yani mukavelenamenin kâti bi adilde intacı günü te kaiüt muamelesinin sevk edildiği anlaşıldı. Şifahi tahkikden fazla bir şey anlaşılmıyordu. Müdafaa i Milliye Vekili Bey Müdürler Encümenine verdiği cevapta:

Her üç meselenin devlet lehine görülmediğini izah ederek tekrar tetkikini talep eyledi. Encümeni Müdiran tekrar tetkik neticesinde yeni tadilatın devlet lehine olduğu mü talaasında İsrar ve tediye keyfiyeti yanlış tefsirata mahal veriyorsa şirketten tashihat talep olunabileceğini teklif ve dermeyan eyledi.

9. — Bahriye Vekâletinde icra olunan tetkikat 16 Teşrinisani 1927 günü Heyeti Vekileye arz olundu. Heyeti Vekile; 24 Teşrinievvel 1927 tarihli Heyeti Vekile kararnamesi haricinde olarak Bahriye Vekâletince yapılan muamelatı doğru ve kanaatbahş bulmadı. Bu halde Hükümetin şirkete karşı devlet menafin aleyhinde taahhüdata sokulmuş olduğu neticesine vardı.

Heyeti Vekile takip olunaoak hattı hareketi mü tala a eyledi. Vekâletçe yapılmış olan muamelattan dolayı icabihal badehu te mmül edilmek üzere evvele mirde Hükümetle şirket arasındaki taahhüdatın Devletin menafiine ve kanunun icabatına muvafık ve salim şekle irca edilmesi için teşebbüs edilmesine karar verdi.

Heyeti Vekile Müdafaa i Milliye Vekiline verdiği birinci talimat ile:

24 Teşrinievvel 1927 tarihli Heyeti Vekile kararnamesinde münderiç olmayan mevaddın 20 Teşrinievvel 1927 tarihli itilafnameden ihraç olunmasını şirkete ve temin etmeye ve ikinci talimat ile:

Bir senede tamir ve iki senede tediye esasına mugayir olarak sabık Vekil tarafından imza edilmiş olan taahhüdün mezkûr esasa irca edilmesini şirkete teklif ve temin etmeye müdafaa i Milliye Vekilini memur eyledi.

Heyeti Vekile kararlarını 16 Teşrinisani'de Vekâlete tebliğ eyledim.

10. Müdafaa i Milliye Vekili Bey şirketin vekilini çağırdı ve bizzat müzakere açtı.

Mütahassıs fıkrasını, (B) fıkrasındaki ilâvatı ve tediye üzerine tadilât kabul etmediğimizi, devletim menafii aleyhine gördüğümüzü, bunların ihracı lâzım geldiğini söyledi.

Şirketin selâhiyettar Fransız Murahhası şahsen derhal muvafakat etti.

Müdafaai Milliye Vekili Bey tediye için iki senede icrası mukavelenin esası olduğunu ve buna göre keyfiyeti tasrih etmesi lâzımgeldiğini dermeyeran etti ve 30 Teşrinievvel 1927 tarihli itilâfnamesinde kabul edilen fıkrada, bir senede tamir ve bir senede tediye mânası çıktığını, kanunen bunun mümkün olmayacağını izah eyledi. Şirketin murahhası 30 Teşrinievvel itilâfnamesindeki fıkrayı okuyarak, filhakika bundan bir senede tamir ve bir senede tediye manası çıkacağını ve kendisi de Şûrayı Devletin azası yerinde olsa bu manayı vereceğini, mâhaza kendilerinin bu maksatta olmadıklarını, ancak bir buçuk senede tediye manası ile bu fıkrayı anladıklarını söyledi. Böyle de olsa iki senede tediye esasından sarfınazar edilemeyeceğini Müdafaai Milliye Vekili söyledi. Şirketin Vekili, bütün bu fıkraların Vekâlet tarafından teklif edilerek kendilerinin kabul ettiklerini, maksatları herhangi bir surette müşkülât çıkartmak değil, bilâkis dürüst bir surette iş görerek Hükümetle daha vâsi teşebbüsât ümidinde olduklarını, filhakika tediye keyfiyetinde şirketin bâzı menafî elde etmiş olduğu vazih ise de niçin konulduğunu anlamadıklarını ve şimdi vuku bulan Hükümet teklifâtını kabul edeceğini söyledi. Ancak keyfiyeti bütün tafsilâtiyle Paris'e yazmak ve cevap almak için müsaade istedi. Şirket Paris'teki müdürlüklerinden birisini Ankara'ya gönderdi. 15 Kânunuevvelde Ankara'ya muvasalat etmiş bulunan yeni müdür ile Müdafaai Milliye Vekili Bey bir müzakere daha yaptı. Şirket Hükümetin teklifâtını kabul eyledi ve bütün yeni teklifat Vekâlet tarafından vuku bulmuş ve tediye fıkrası nihayet Türklerin teklifi olduğu için kabul edilmiş olduğunu beyan ve şimdiki tashihi de bizim hatalı gördüğümüz noktaları tashih ve işin cereyanını temin etmiş idi.

Müdafaai Milliye Vekili Bey keyfiyeti 18 Kânunuevvel 1927 tarihi ile Heyeti Vekileye bildirdi. Aynı günde vuku bulan Heyeti Vekile içtimai keyfiyeti tetkik eyledi. Heyeti Vekilenin Devlet menafii aleyhine gördüğü nikat mukaveleden ihraç ve tashih edilmiş idi. Müdafaai Milliye Vekiline imza için selâhiyet verdi. Bundan sonra Heyeti Vekile, Vekili sabıkın yaptığı muamelâtın mahiyetini tetkik eyledi. Evvelâ; 24 Teşrinievvel 1927 tarihli Heyeti Vekile kararı bilmüzakere hududu ve selâhiyeti

göstermiş, keyfiyetin imzasından evvel tekrar Heyeti Vekilede mütalâa olunması Başvekil tarafından Vekili sabıka tebliğ olunmuş idi. Buna rağmen Vekili sabık niçin imza etti, niçin Heyeti Vekilece nihaî karar ve mütalâa imkânını fiilen nezetmiş idi? Saniyen; mütehasıs fikrasını Heyeti Vekile 24 Teşrinievvel'de bilmüzakere reddetmiş ve kararnamesinde bu madde hakkında bir salâhiyet zikretmemiş idi. Buna rağmen mütahassıs fikrası itilâfnameye niçin derç ve icra olunmuş idi? Eğer Heyeti Fenniye bu maddeye lüzum olduğu kanaatlinde ise bu kanaati Heyeti Vekileye teklif eylemek lâzım iken niçin Heyeti Vekilenin reddettiği madde bilâ istizah kabul ve imza olunmuştu? Sâlisen; tediye keyfiyetinde şirket lehine niçin tadilât yapılmıştı? Bahusus öyle bir tâdil ki şirkette bunu mükerrer müracaatlarında hiç mevzuubahis etmemişti. Eğer vekâlet tediye işinin meskût kalmıyarak tanzim edilmesi lüzumuna kaini oldu ise, niçin mukavelenin esasına ve ruhuna muvafık olan şirkete bir teklif yapmaya bile lüzum görmedi? Hazinenin tediyesine müteallik bir kaydı veya tâdili niçin Maliye Vekâletine, Başvekile, Heyeti Vekileye sormadı? Tediye, mukavelenin esasında münderiç iki seneden daha az zamanda ve süratle icrası teklifi ile şirket lehinde bir tadil ne münasebetle ve kim tarafından tasavvur ve teklif ediliyordu? Bahriye Vekâleti, tetkikatımız esnasında Haziran nihayetinden itibaren tediyeye başlamak mukavele icabından olduğuna göre Kânunuevvel 1927 bidayetinde altı aylık, yani 660 bin liralık bir taksitin birikmiş ve defaten vâcibütediye bulunmuş olduğu mütalâasını söyledi. Müzakere esnasında Şirketin vekilleri bile 660 bin liralık tahakkuk etmiş bir hak iddiası göstermediler. Bilâkis bu meseleyi mütalâa ettiklerini ve kendilerini haklı görmediklerini söylediler. Bu mütalâa herhang bir heyeti fenniye değil, her hangi bir akli selim sahibinin kabul edemeyeceği bir ihtimaldi. Meseleyi tavzih edeyim:

Havuzun Şubatta kazazede elmasından dolayı Yavuz'un bindirilmesi Ağustos 1927'ye kadar teahhür etmiş oluyor. Bu suretde Haziran nihayetinde ve Temmuz nihayetinde iki defa 110 bin yani 220 bin liralık bir taksitin defaten tesviyesi ihtimalini – mukavelenin esas ve ruhuna muvafık olduğu için değil - ancak bir faraziye olarak kabul edelim. Vârid olmıyan, bu takdirde dahi 220 bin; liradan fazla Devlet borcu tasavvur olunamazdı. Çünkü Ağustos 29'da şirkete Yavuz'u teslim alması teklif olduğu vakit şirket Yavuz'u tesellümden ve mukaveleyi tatbikten imtina ve evveleminde mukavelenin tadilini talep etmiş idi.

Bu müzakere 30 Teşrini evvele kadar devam etti. Yavuzu tesellüm ve tamirden ve mukaveleyi tatbikten imtina ve tadilât teklif eden şirkete devletin tediye devam etmesi mecburiyeti her hangi bir mütalâaya nasıl sığdırılabiliyordu? Diyelim ki asla musip olmadığı halde bu mütalâa Vekâlete lâyin oldu. O halde bu mütalâa iki ay süren müzakere esnasında ve en nihayet Heyeti Vekileye arz olunan teklifat meyanında niçin zikrolunmadı? Zaten bu mütalâa Bahriye Vekâletine lâyah olunca, mademki Şirket sigortanın tâdili gibi esaslı bir talep ile karşımızda bulunuyordu. O halde, tediye keyfiyeti devletin menafime muvafık bir surette mukabil şart olarak Bahriye Vekâletince teklif ve müzakere olunmak vazife idi.

Bütün bu ahval ve muamelât; Devletimizin Reisinden itibaren Başvekilin ve Heyeti Vekilenin dikkatle takip ettikleri ve üzerinde türlü şâyat ve isnâdatın deveran ettiğini bizzat Vekilin ifade ettiği, büyük bir mevzu üzerinde ve 26 Teşrinievvelden itibaren Hükümetin istifa edeceği resmen malûm olduğu ve binaenaleyh manen Hükümetin nihayet bulunduğu günlerde müzakerenin tekrar Heyeti Vekileye arz olunması tebliğ edildikten sonra nasıl ika edilebiliyordu?

Cereyanı hâl muhilli emniyet görüldü. Cereyanı muamele de bir Vekilin kanunen selâhiyettar olmadığı icraat vardı. Hazinesin menafine ademi takayyüt gösterilmişti

Bu harekâtın sebeplerini ve karşılıklarını tâyin etmek Hükümetin ve Başvekilin iktidarı haricine çıktı. Artık vaziyet Büyük Millet Meclisinin müdahalesine ve Cumhuriyetin Hâkimlerine tallûk ediyordu. Başvekil ve Heyeti Vekile ittiâlarına mesele vazolunduğu müddetçe Devletin menafini muhafaza edebildiler. Kanunî salâhiyet haricinde ve Devletin menafi i aleyhine olarak 26 Teşrinievvel ile 30 Teşrinievvel arasında emrivakiler ihdası için Başvekil ile ve Heyeti Vekile ile teması keserek imza koymak hareketi karşısında ise meseleyi Hâkimin huzuruna sevkeylemekten başka İcra Vekilleri Heyeti için bir mülâhazat ve bir vazife kalmadı. Ve icra Vekilleri Heyeti meselenin Büyük Millet Meclisine nakline karar verdi.

Sabık Vekil tarafından imza olunan yeni tadilâtın Encümeni Müdürânın müşterek mazbatasına istinat etmesi cereyanı hâli normal addetmek için bize bir sebep görünmedi. Encümeni Müdürân kendisini nihayet bir mutahassıs Heyet, bir istişare heyeti fenniyesi addeder. Ve icrai salâhiyet ve mesuliyete iştirak etmez, icrai mesuliyeti

hâiz olan Vekil fennî addolunan veya fennî zannolunan hususatta nihayet Heyeti fenniye'nin mukarreratını icra eder gibi faraziyelerin kıymeti ancak bir hudut dahilindedir. Ortada bizim kanaatimize göre kanuna mugayir ve Devlet menafii aleyhine ika edilmiş emrivakiler vardır. Bunların mesulü ve mesulleri de olmak lâzımdır. Devletin hazinesinin menafii ihlâl olunur, çünkü fiil tamamdır. Heyeti Vekilenin reddettiği madde imza olunur ve bu harekâtın mesuliyeti icrai selâhiyeti olmadığı için heyeti fenniye ve fennî selâhiyeti olmadığı için icrai makam sahibine tevcih olunamaz. Böyle bâtil bir kıyas kabili tasavvur değildir. Elbette icrai makamın mesuliyeti elbette manen veya maddeten tâli makamların da derece derece verelekleri hesap ve mesuliyetleri vardır. Büyük Millet Meclisi, İcra Vekâletinin mesuliyeti bir vâhimedden ibaret değildir. Bundan maada Heyeti Vekileden geçen müzakeratı kabul olunanın ne maksatla ve ne için kabul olunduğunu ve meskût bırakılanın ne maksatla ve niçin meskût bırakıldığını; velhasıl reddolunanın üzerinde ne mülâhazat cereyan ettiğini vekil bilir.

Hülâsa bu mesaili ancak Hâkimin halledebileceği kanaatine vardık.

Muhterem efendiler; bir Vekil hakkında Meclis tahkikatı talep olunduğu zaman Büyük Millet Meclisi Dahili Nizamnamesinin 169ncü maddesi mucibince bir Mebusun takrir vermesi lâzımdır. Bir mebus olarak Makamı Riyasete takriri verdim. O takririn izahatı da bu maruzatımdır. Sabık Bahriye Vekili Cebeli bereket Mebusu İhsan Beyin Yavuzun tamirinin mukavelesinde 24 ilâ 30 Teşrinievvele kadar cereyan eden muamelatıyla muhilli emniyet bir tarz da Heyeti Vekile kararı hilâfında ve salâhiyet harici hareket etmekten ve devletin menafiiine ademi takayyüt göstermekten Divanı âliye şevkini teklif ettim. Dahili Nizamnameye göre evvelâ keyfiyetin nazarı dikkate alınıp alınmaması müzakere olunacaktır. Ben takririmin nazarı dikkate alınmasını bir Hükümet ve itimat meselesi olarak arz etmiyorum. Çünkü nihayet bir adalet mevzuuna karar verirken herhangi bir mülâhazai siyasiyenin tesirini üzerine sürmekten dikkatle içtinap etmeği bir vazife addettim.

Bu maruzat ile ben bir devlet meselesi için iktidarımız dahilinde vazâifimizin hududu içinde bulunan muamelâtı tamamlamış ve meselenin yüksek işigalatınız sahasına giren safhasını aziz adalet ve emanet taşıyan ellerinize tevdi etmiş oluyorum. Takdir ve karar Millet'in Büyük Meclisindedir.”

İhsan Bey ise; Başvekil İsmet Paşa'nın takriri ve izahatına karşılık kendini şu şekilde savunmuştur²¹⁴;

“Muhterem efendiler; Yavuz zihlisinin tamirine ait mukavelenin son tadili hakkındaki muamelâttan dolayı Meclisi Âlice hakkımda tahkikat yapılmasını talep ederim. Malatya Mebusu Muhterem İsmet Paşa Hazretleri tarafından 'bir takrir verildiğini ve içtimada hazır bulunmağım lüzumuna makamı riyasetten bu sabah aldığım tezkereden muttali oldum, (işitmiyoruz sesleri) işitirsiniz efendim, işittiririm, sesim iyidir.

Efendiler; bu takrir mülâbesesiyle huzurunuzda ve Büyük Milletimin huzurunda ve bütün cihanı medeniyet huzurunda, samimi olarak, muhterem Başvekilin ve Muhterem Liderim İsmet Paşa Hazretlerine arzı teşekkür ederim. Ben mukaddes mücahedenin ve inkılâbın bidayetinden beri büyük halaskarın etrafında ve çizdiği yol üzerinde diğer fedakâr arkadaşlarımla beraber çelik ve demir bir cephe dahilinde yürüyen bir arkadaşınızım. Ben memleketin, inkılâbın saadet ve selâmeti uğruna o büyük halaskarın önünde ve yanında ve onun mazharı itimadı olan muhterem İsmet Paşanın yanında olmağa bütün mevcudiyeti maddiye ve maneviyemle müteahhidim.

Efendiler; benim bu göğsüm çok zaman evvelden beri tanıdığım İsmet Paşa Hazretlerine takdir ve muhabbet hisleriyle el'ân doludur. Öyle tahmin etmek isterim ki İsmet Paşa Hazretleri de beni iyi bilir ve sever. Cumhuriyetin ve Türkiye'nin itilâsı için ahdetmiş: olan inkılâp ricalinin, büyük liderlerimizi, halaskar Gazimizin ve İsmet Paşa Hazretleri ile arkadaşlarının memleketin selâmeti ve menfaati, kanunun masuniyeti uğruna benim gibi sevdikleri bir arkadaşına dahi bu muameleyi yapmaları bu zevatın, bu liderlerimizin, bu inkılâbımızın yüksekliği hakkında Türkiye'nin dahilinde ve haricindeki bedhahlarını düşündürecek ve ağlatacak ve Türkiye Cumhuriyetinin ne kadar yüksek fazilet üstüne istinat ettiğini bütün cihana anlatacak bir vaziyettir. Ve efendiler İsmet Paşa Hazretlerine teşekküratımın menbai, ilhamı da bu hadisedir. Şimdi af buyursunlar, anlıyorum; çok zamandan beri tarihleri tespit etmişler, tetkikat yapmışlar, bendeniz tabii müstahzar değilim. Fakat vekayi

²¹⁴ TBMM Z.C., D.3, C.1, S. 164-170

umumiyetle söyleyebilecek kadar hafızamda malûmat vardır. Binaenaleyh Heyeti Celilenizi tenvir edebilirim.

Efendiler; Yavuz Zirhlısının, bedelâtı yirmi yedi, yirmi sekiz senelerinde mukassatân verilmek ve üç milyon lira sarf edilmek üzere tamiri selâhiyetini bana vermiş bir kanun mevcuttur. Dikkat buyurunuz. 1927 1928 senelerinde bedelâtını tediye etmek üzere o taahhüdü yapmağa selâhiyettarım. Vekâletin dairei âidesi Yavuz zirhlısını tamir etmek kudretinde olan müessesatla temasa geldi. Dosya Vekâlettedir. Tabii iki aydan beri dosya ile alâkam yoktur. Dosya Hükümettedir. İki aydan beri dosya ile alâkam olmadığı malûmuâlinizdir. Bunlardan bir Fransız Şirketi ile bir Alman Şirketi bedelâtının iki senede verilmesi ve bir senede tâmiratının icrası hususunda Dairei âidesi ile mutabık kaldılar. Kanunen Yavuzun tamiri içki pazarlık suretiyle mukavele aktine selâhiyettarım. Memleketin ve hazinenin kırk parası için saatlerce uykusunu terketmek karakterinde bulunan bir arkadaşınız olan ben, her iki şirkete de ayrı ayrı Yavuzun tamiri için ne istediklerinizi bana yazılı olarak bildiriniz dedim. Yavuzun tâmiratı için Vekâlet Heyeti fenniyesinnin kararı şu idi:

İki şekil kabul ediyor idi. Açıkta olan kısmı, kazanın ayakları ile buna müteferri aksam bu açıkta idi. Çünkü Yavuz suyun üzerinde idi. Bu aksam pazarlık ile yapılacak tekne, elektrik ve diğer aksam su içerisinde. Rahnenin derecesi, şekli belli değildir. Bu da bundan dolayı reji usulü ile tamir edilecek. Bu şeraitte ikisi de mutabık kaldılar ve tekliflerini evvelâ Almanlar sonra Fransızlar getirdiler. Yazılı bir halde idi. Dosya Vekâlette mahfuzdur. Almanların teklifinde 24 kazan ve ona müteferri aksamın tamiri için bir milyon altı yüz bin lira isteniyordu. Reji usulü ile tamir edilmesi lâzım gelen aksam için de - teferruatı hatırımda değildir - % 50 masarifi umumiye, T5 - 20 temettü falan. Fransız Şirketi de teklifini getirdi. Onların teklifine baktım. Almanların 24 kazan ve onun teferruatına ait tamirat için gösterdikleri bir milyon altı yüz bin lira yerine Fransızlar üç yüz elli üç bin lira istiyorlardı. Dikkat buyurunuz efendiler. Reji usulünce yapılacak tamirat için de bununla, mütenasip ehveniyet gösteriyorlardı. Fransızların vekili umumisi Sapançalı Hakkı Bey idi. Bu zat benim arkadaşım idi. 1324 inkilabında İttihat ve Tarakkinin Murahhası idi - Sonradan tüccar oldu. Çoğunuz bilirsiniz. Bu hakayika muttali olduktan sonra Almanları çağırdım. Siz Vekâletle eğleniyor musunuz rakibinizin üç yüz elli bin liraya yapmağı teahhüt ettiği bir iş için siz bir milyon altı yüz bin lira gibi bir para istiyorsunuz, Fransızların teklifatına karşı

Hazine lehine daha tenzilât yapacak mısınız dedim. Beynelmilel malzeme piyasasına nazaran bu teklif çok dündür. İşçilik vesaire mevzuubahis değil dediler. Sözlerinizde makuliyet olamaz, rakibinizin teklifi meydandadır dedim. Yavuzu batıracaklardır dediler. Bu mevzuubahis olamaz dedim. Fakat kafamda yer etti. Fransa devleti Türkiye ile mukarenet temin etmek istiyor. Fransa Devleti bunun zararını tesviye etmek suretiyle bu teklifi yaptırıyor, dediler, Ben bu bir mana teşkil etmez, siz tenkisat yapacak mısınız dedim. İmkânı yoktur dediler. Pekala buyurun dedim. Fakat efendiler Yavuzu batıracakları sözü ve aradaki bariz fark kafamda iz bıraktı. Muhterem liderim İsmet Paşa Hazretleri beyanatlarında mukavelelerin aktinden sonra Sapançalı Hakkı Beyin bu Şirketin vekili umumisi olduğunu ifade buyurdular. Bunda zühul buyurdular. Mukavele aktedilmeden bu esasata muttali olduktan sonra İsmet Paşa Hazretlerine gittim. Bu iki şirketin birinin vekili filân diğerinin vekili Sapançalı Hakkı'dır. Almanlar bu kadar para istiyorlar ve bu şartı koyuyorlar, Fransızların vekili olan Hakkı Bey şu şartı koyuyor. Almanlar Fransızların teklifini gayet ucuz buluyor, bu iş de su'iniyetleri bulunduğunu, yâni yavuzu batıracaklardır dediler, dedim. Paşa Hazretleri biraz düşündüler, kanunen o zatın vekili umumi bulunmağa mani bir hali var mıdır? Dediler. Hayır dedim. Öyle ise bu menfaat karşısında Fransızlarla mukavele yaparsınız, madem ki ,batmak meselesi var, sigorta ettiriniz. Sigorta mevzuubahis olunca Paşam dedim, mâsarifat da mevzuubahis olur. Düin bir fiyat ve pek bariz bir fark vardır. Bu mesarifi de acaba kabul ederler mi? Buyurdular ki - benim hatırımda elli bin idi. Zati devletleri yüz bin lira buyurdular, benim hafızamda elli bin lira kaldı. - Sigorta mâsarifatına iştirak ederseniz dediler. Zannederim o zamanın Maliye Vekili de yanımda idi. Tekrar Fransızlarla müzakereye giriştik ve sigorta meselesini ortaya koyduk. Almanlara karşı böyle bir teklifimiz yoktur. Bizim şeraitimizi muvafik gördükten sonra mı sigortayı mevzuubahis ediyorsunuz, bize emniyetiniz yok mu dediler.

Emniyet meselesi mevzuubahis değildir. Ben bu tamirâtı pazarlık suretiyle de yaptırabilirim, bu bapta selahi yetim vâsidir. Sizinle bu mukaveleyi yaparım, fakat Yavuzun müddeti tamirine ait olan bir sene için Yavuzu ve havuzu sigorta ettirmek lâzımdır. Ondan evvel Yavuzu havuza çekerken bir fiyatla sigorta etmişlerdi - Başvekil Paşa Hazretleri bir milyon üç- yüz bin İngiliz lirası buyurdular - Ancak sizinle o zaman mukavele yapabilirim, dedim. Masraf size ait dedim, imkân yoktur dediler. Sizinle

hususî olarak görüŖselim, benim elimdeki para fazla masrafa girmeme müsait değildir. Sizin bu sözünüz Yavuzu tamir etmeyeceğiz demektir. Ver aŖaęı tut yukarı aldığım yüz bin liralık salâhiyete karŖı yirmi bin liralık mâsarîfata iŖtirak etmek üzere sigortayı da kabul ettirdim. Ŗirket lehine tadilât yapan vekil Yüz bin lira selahiyet almıŖ iken yirmi bin lirayı cebren ve bilmücadele kabul ettirdim. Para meselesi ne olacak dediler? Alelusul bir heyet teŖekkül etti. 1927 senesinde bütçeye göre bir milyon üç yüz bin lira vermemiz, 1928 senesinde de bir milyon üç yüz bin lira vermemiz kararlaŖtı. Bu parayı senenin baŖında mı, ortasında mı, toptan mı, perakende mi vereceksiniz? Çünkü biz inŖaat müesseseleri bankalarla muamele yaparız. Faiz meselesini nazarı dikkate almağa mecburuz, dediler. Bizim heyeti fenniyyeye o zaman mukavelenin ilk aktedildiği vakit - Maliye Vekâletinde kimin bulunduğunu hatırlamıyorum - affedersiniz Halik Bey zatı âliniz mi idiniz?

O vekil beye bu hususu söyledim. Bizim hukuk müşavirimiz de bulunduğu halde bu hususu Maliye Vekili ile bil müzakere Ŗu suret de kararlaŖtırdık. 1927 senesinde her ay mukassatan yüz on bin lira verilecektir. 1928 senesinde yine mukassatan her ay nihayetinde veya iptidasında bu para verilecektir. Eğer bu para verilmezse, biraz gecikirse bilmem biraz faiz vardır. Galiba sonra iki ay vermez isek feshetmek hakkını da haiz olacak. Ne ise bu Ŗeraiti de kabul ederek mukavele yapıldı. Ve mukavelenin aktedildiğini BaŖvekil PaŖa Hazretleri de Ŗimdi izah buyurdular. Hükümetteki arkadaşlarıma da bildirdim. Yavuz ile havuzun - tarihi hatırımda değil. BaŖvekil PaŖa izah buyurdular - tesellümü muayyen bir tarihte olacaktı. Temmuzda mı nedir; BaŖvekil PaŖa Hazretleri burada söylediler. Yavuz ile havuzu o tarihte bize tevdi, biz de Fransızlara teslim edecek idik. Çünkü havuzu yapanlar o tarihte Yavuzu havuza çekecekler ve tamirata baŖlanacaktı ve Hazirandan itibaren yüz on bin lira taksitlerini alacaklardı. Mukaveleyi tetkik buyururlar.

Yavuz, havuz tamir edilip de havuza çekileceği zaman bir hata vaki oldu. Ŗirketin bir hatası yüzünden bir kaza oldu. Havuzun ayakları ezildi ve Yavuz düŖtü ve resmen bana haber verdiklerine nazaran Yavuz bir metre havuzun içine düŖtü. Heyeti vekilenin de muvafakatiyle otuz hafta gün müddet zarfında Ŗirket havuzu yapacak ve Yavuzu çekecekti. Hakikaten otuz haftada tamiratını yaptılar. Yavuzu havuza çektiler ve gelin alın dediler. Heyeti fenniye ile tetkikat yapıldı Bilmem rapor verildi. Tesellümü kabul ettik. Ama tamirata baŖlanması lâzım gelen zamandan yedi ay

kaybettik. Rica ederim, buraya dikkat ediniz. Fransızlara dedik: Gelin bakalım, işte Yavuzu havuza çektik, tamirata başlayın. Geldiler, dediler ki tamirata başlayamayız. Niçin? Çünkü bidayette biz taahhüdü kabul ettiğimiz zaman sigorta şirketlerini iztimzaç etmiştik. % 1 ile sigorta edeceklerdi. Sizin havuzunuz, kazaya uğradı. Aynı Şirketler bu hususta tazminat verdiler. Şimdi bu tazminatı da bizden çıkarmak istiyorlar. Zaten bunlar bir vahdettir. Şimdi bizden, yüzde dört, yüzde beş istiyorlar. Yüzde dört, yüzde beş dört beş yüz bin liralık bir iştir. Biz bu işte fedakârlık yaptık. İki buçuk milyon lira ile tamir edilecek bir işi yarım milyon ile yapamayız dediler. Tafsilâtına dakikası dakikasına Başvekil Paşa Hazretleri vakıfturlar. Dedim ki tarafeyn mukaveleye riayet etmeğe mecburdur. Biz mukavelede tadilât yapamayız. Siz yavuzu müddeti tamirince bu sigortayı kabul ettiniz ve teahhüde girdiniz. Bizim için prim farkı filân mevzuübahis değildir. İster bedava sigorta ettiriniz, ister yüzde on, yüzde on beş, yirmiye sigorta ettiriniz, bunlar bizim için mana ifade etmez. Dediler ki: Bizim için mana ifade eder. Başvekil Paşa Hazretleriyle konuştuk. Başvekil Paşa Hazretleri dediler ki - o zaman İstanbul'da idiler.- ahkâmı mukaveleyi tadil cihetine gitmeyelim, feshе kadar yürürüz, bakalım ne diyecekler? Pekâlâ dedik, anlaşma mümkün olmayınca - Beyoğlu mu? Yoksa Ankara mı? Pek hatırımda değil. Dosyası Vekâlettedir. Kâtibiâdilliği vasıtasıyla bir protesto çektik. Dedik ki Yavuz havuzu da hazır, on gün zarfında tamirata başlamazsanız Vekâlet turûku kanunide hakkını arayacaktır. Bunun için evvelâ bermucibi mukavele sigorta yaptırdığınızı bize bildiriniz. Bunun üzerine, bu protesto üzerine onlar da cevabi bir protesto verdiler. Tafsilâtı dosyanın tetkikinden anlaşılır. Heyet halinde şifahi temasa geldik. Müsteşar, Erkânıharp Reis Vekili hepsi var. Dedim ki ahkâmı mukaveleye riayet etmiyorsunuz. Ahkâmı mukaveleyi tadil etmek istiyorsunuz ki bu Vekâletin kabul edeceği bir şey değildir. Şu halde mukaveleyi feshedeceğiz. Tazminata maruz kalacaksınız. Dediler ki yok ahkâmı mukaveleye riayet etmeyen sizsiniz. Haziran iptidasından itibaren bize yüz on bin lira para verecektiniz, altı ayı geçti. Bütün müracaatımıza cevap vermediniz. Maşallah dedim. Tamirata başladınız mı, işe ipti dar ettiniz de mi bizden para istiyorsunuz? Siz havuzu vaktiyle hazırlayıp bize vermediniz. Fakat biz ticaret müessesesiyiz, tamir için birçok malzeme celbettik ve bunlar için faiz işliyor. Söyledikleriniz bizim için bir mana ifade etmez. Biz sarf ettik işte faturaları da var dediler ve bir iki fatura da gösterdiler. Mesele hakkında Hukuk Müşavirliği ve oradaki

heyet ile görüştüm. Tazminat alacağımız pek şüphelidir dediler. Başvekil Paşa Hazretlerine bunu da arz ettim. Hatta o zaman Ankara'ya Maliye Vekili Beye yazdım. Ama böyle bir şey yapıyorlar, hiç olmazsa bir iki taksit Bankaya yatırınız, Bizim taksitlerimiz Bankada hazırdır diye ahkâmı mukaveleye riayet ettiğimizi ifade etmiş olalım ve o surette zannediyorum İş Bankası vasıtasıyla birinci taksiti ihzar edilmişti. Öyle mi Abdülhalik Beyefendi? Rica ederim, söyleyiniz.

Efendiler ariz ve amik münakaşadan sonra biz Ankara'ya geldik. Onlar da Ankara'ya geldiler. Biz bunlarla anlaşamıyoruz diye başka bir adam getirdiler. Güya bu adam sahibi salâhiyet imiş. Başvekil Paşa beyan buyurdular. O zaman Müsteşar olan Bahriye Vekâleti Müsteşarı hâlâ Bahriye Vekâleti Müsteşarıdır, Necati Bey. Hukuk Müşaviri elan Bahriye Vekâleti Hukuk Müşaviri Mustafa Bey idi, tekaüt edilmiş değildir. Elan buradadır. Hukuk Müşaviriniz burada mıdır Abdülhalik Bey?

Bizim hukuk müşavirimiz zannedirim, Mustafa Bey isminde bir zattı, İsmi pek bilmiyorum. O zat, bütün devair rüesası ki Muamelât Dairesi Reisi, Donanma Dairesi Reisi, İmalât Dairesi Reisi velhasıl bütün rüesadan müteşekkil bir komisyon, bu komisyonu takviye etmek üzere bir Bahriye Yüzbaşısı vardır, Mektebi Hukuktan çıkmıştır. Vekâlete ait davaları sivil imiş gibi takip eder, onu getirelim dediler. Çünkü onlar beraberlerinde bir takım hukukçular da getirmişler, bu heriflerde para vardır. Karşımıza iyi hukukçular getirebilirler. Şu halde biz de takviye edelim dedik ve Komisyonu takviye için o Bahriye Yüzbaşısı da getirildi, şimdi tekaüt edilmiştir. 'Bu meselenin akabinde tekaüt edilmiştir denen Hukuk Müşaviri bu zattır. Esas Hukuk Müşaviri elan ellerindedir ve elan ifayı vazife ediyor.

Ariz ve amik mütalâadan sonra mukaveleyi feshetmek ve etmemek meseleleri konuşuldu; iş gayet hâd bir ihale geldi. Mukavele olmazsa Yavuzun tamirini ne yapacağız? Yavuz havuzun üzerinde durabilir mi, duramaz mı? Elan mevcut olan bu Müttehassıs zevat dediler ki Yavuz havuzun üzerinde duramaz. Ben Mutahassıs değilim, İçinizde Bahriyeli Mutahassıs arkadaşlar var. Bir gemi sudan çıkarsa uzun müddet havuzda su haricinde durursa suyun içerisinde durduğu gibi değil, çabuk tahribata uğratmış. Öyle midir Bahriye Müttehassıs Beyler? Sorunuz Heyet buradadır. Uzun müddet havuzun üstünde bu duramaz tahrip edilir. Havuz da uzun müddet temizlenecek, filân olacak, uzun müddet Yavuzu taşıyamayacak. E. biz tamir ederiz,

bir kısmı edemeyiz bir kısmı ederiz dediler. Bendeniz bu hususatın hepsini Başvekil İsmet Paşa Hazretlerine arz ettim. En nihayet Yavuzun tamir edilmesinin lüzumlu olduğu görüldü ve Erkânı Harbiye-i Umumiyyeye de yazdım. Dedim ki - Dosya içerisinde vardır - Böyle bir hâdise oldu. Sigorta meselesinden dolayı arada ihtilâf çıktı. Tamir ederiz edemeyiz diyorlar. Bu baptaki nokta-i nazarınız nedir dedim? Fevzi Paşa şifahen buyurdular ki, fenni cihetini biz bilmeyiz. Yavuzun biran evvel tamirini isteriz. - Dosya içerisinde vardır - Yavuzun bir gün evvel tamiri Erkânıharbiyeye matluptur. Buna ait bir kâğıt da geldi. Komisyon dedi ki: Bir mülayim, muvafık teklif serdediyorlar - Evvelâ arz edeyim ki bu müzâkeratı yapan ben değilim. Bu müzâkeratı yapan komisyondur. Komisyon geldi bana dediki - ama o komisyonun mukarreratı beni mesuliyetten kurtaramazmış. Tabii kurtaramaz. Mesul olurmuşum. Pekâlâ; mesuliyetin âşığı bir adamın. Dört ayda biz bu yaraları kaparız. Yavuzun yaraları açık olduğu zaman tehlikelidir. On iki aydan ibaret olan sigortayı dört aya indirelim. Dört ayda denizin içerisinde tamirat yapabiliriz dediler. Siz ne diyorsunuz dedim. Muvafıktır dediler. Bunu İsmet Paşa Hazretlerine arz ettim. Böyle bir teklif var dedim. Teklifi bize yazınız dediler. Efendiler; kendilerinden hürmetle rica edeceğim. Heyeti Vekileye verilen ve oradan Şurayı Devlete gönderilen Vekâletin teklifi değildir. Daha ziyade Şirketin teklifidir. Şirket bu hususta şu noktalarda tadilât teklif ediyor. Vekâlet de bu nikatta Heyeti Fenniyesine ne dersiniz mealinde sordu. Arz edebiliyor muyum? Şirketin teklifini birkaç defa tekrar buyurdular. Güya ben teklif etmişim ve sonra o teklife muhalif olarak tadilât yapmışım. Değil efendiler; yapılan teklif vekâletin değil, Şirketin teklifidir. Vekâlete verilmiş, vekâlet de nokta-i nazarını derç ederek Heyeti vekileye göndermiştir. Efendiler; Heyeti Vekileye tevdi olunan bu şirketin teklifi, Vekâletin mütalâası Başvekil Paşa Hazretleri tarafından pek musip olarak kabul edildiğini zannediyorum. Adliye, Ticaret ve Müdafaa-i Milliye Vekili Beyefendi arkadaşlarımızdan mürekkep bir encümeni vükelâ teşkil edildi. Tetkiki için onlara tevdi olundu. Fakat madde hatırımda kaldığına göre sırf on iki aya münhasır olan sigorta müddetinin dört aya indirilmesi idi. Hülâsası: Encümeni vükelâyı teşkil eden arkadaşlarımızdan muhasebe-i umumiye kanununun şu maddeleri mucibince Şurayı Devletin kanaati alınmak lâzımdır diye kanaatlerini izhar buyurdular. Şurayı Devlete tevdi olundu. Şurayı Devlet Vekâlete ten mütehasıs zevatı, Müsteşar ve birçok zevatı çağırıldı. Onların mütalaasını aldı. Tabii dosyası Bahriye Vekâletinde olması lâzım

gelen bir mütalââname gönderdiler. Heyeti Vekileye gönderilen mütalâânamenin hatırımda kaldığına göre mevaddı esasiyesi şu idi: Yavuzun ehven tamir edilmesi, bilmem ne olacağı gibi bir takım esbab ile esasen Yavuzun tamiri hakkındaki esası kabul etmek muvafıktır. Yalnız dört ayda yaraları kapamayı şirket taahhüt ediyor.

Şayet kapayamadığı takdirde komisyonumuzun yaraların kapandığını ve tehlike kalmadığını kabul ettiği ana kadar bu sigorta devam etsin, iş bu mahiyette idi. Tabii tetkik buyurulacaktır. Bir de diyordu ki; mukaveledenemin ahkâmı sairesini tetkik ettik. Mukavele yapılırken esasen % 15 teminat akçesi alınmak lâzımdır. Bu mukavelede esasen % 7,5 teminat akçesi alınmış ve denmiş ki; Şirket hak kazanarak taksitleri almağa başladığı zamanda yüzde beş kesilerek muahharar % (15)'e iblâğ etmek lâzımdır. Bunun esbabını size arz edeyim. Efendiler Hariciye Vekili beyi muhteremi kardeşim Teyfik Rüşti Beyefendi de bilirler. Mukaveledenin hini aktinde Fransa Hükümeti Fransa'dan para çıkarmıyor. Hariciye Vekili Beyefendiye söyledim. Haklı buldular.

Çıkıyormuş, yalnız bu şirketin köprü işi mi bilmem nesi varmış, ondan dolayı Türkiye'de 200 bin lira kadar paraları varmış. Fakat üst tarafını Fransa para çıkarmadığı için ne yapacak, yüzde on beşe muahharen iblağ edilmek üzere %5 kesilmesi teklifini ortaya koymuştu. Maliye Vekâletinin memuriniyle bizim heyeti fenni yenin teması ve ihtilâfi üzerine bunu kabul ettik. Ve zannederim Divanı Muhasebata da bunu bildirdik. Onlar da muvafıktır, dediler. Vekâlet erkânı bunu da tetkik edebilirler. İşte bu mahzur bu suretle zail olmuştur. Bir de Yavuzun tamirâtı bittikten sonra Yavuz denize inecek, sürat ve mukavemet tecrübesi, salva yapılacak. Yani bütün toplarla yaylım ateş yapılacak. Ondan sonra tekrar havuza çekilerek muayene edilecekti. Eğer buna biz lüzum görmezsek üç yüz bilmem ne kadar bin lira paranın şirket tarafından devlete tevdi taahhüt edilmiştir. Onu iyi tetkik etmemiş ve iyi tetkik etmediğine de en evvel muttali olan Maliye Vekili Beyefendidir. Hafızam da aldanmıyorsam mademki şu kadar para verecek- dik, sigorta masarifatına hisse-i iştirakimiz olan yirmi bin lirayı vermeyelim. Oradan mahsup yapturalım mı deniliyordu. Arz edebiliyorum değil mi efendiler? Bu Şûrayı Devlet kararı Heyeti Vekile de müzakere edildi. Asıl bu noktayı arz edeceğim. Burada mühim bir zühul vardır. Muhterem Başvekilimden ve Liderimden ve Heyeti Vekile de ki

arkadaşlarımdan biraz daha işi düşünmelerini rica edeceğim. Heyeti Vekilede mütehasıs meselesi müzakere edilmedi.

Heyeti Vekile de Şûrayı Devletin mütalâası müzakere edildi. Şûrayı Devletin mütalâasında mütehasıs meselesi mevzuubahis değildir ve sonra efendiler; Şûrayı Devletin mütalâası üzerine Heyeti Vekile de cereyan eden müzakereye geldik. Efendiler; hepiniz bilirsiniz ki her yerde ve her müzakerede, müzakere edilen ve karar şekline inkılâp eden nikat ve esasat, tespit ve tahrir olunur. Ait olduğu yere gönderilir. O geceki müzakerede Başvekâlet Müsteşarı Kemal Beyefendiye tesvit ettirilen Heyeti Vekile kararında mütehasıs meselesi hakkında bir karar mevzu mudur? Mevcut mudur? Yoktur. Müzakere edilir de müzakerenin neticesi karara girmez mi?

Efendiler; arkadaşlarımdan birisi «İşitemiyoruz biraz yüksek söyleyiniz» diye emir buyurdular da bu arkadaşımın emrini tatmin için biraz fazla bağıryorum. Çok rica ederim. Bundan benim sevgili Başvekilime ve liderime karşı bağırmak gibi bir mana çıkarılmasın, işittirmek için böyle yüksek söylüyorum. İşte yukarıda arz ettiğim Heyeti Vekile müzakeratının neticesi olan karar, Bahriye Vekâletine geldi. Mezkûr karar da esas itibariyle kabul olunuyor. Ve şu, şu mevadda yüzde beş falan nazarı dikkate alınsın, tâdilname yapılsın deniyordu. Bu karar ve emri Vekâlet aldı, tarihini tabii Heyeti Celileniz tetkik eder. Bendenizin hatırımda değildir, işte bunu, komisyona tevdi ettim. Efendiler; Heyeti Vekilenin netice-i müzakeratı olan kararı, komisyona tevdi ettim.

Heyeti Vekilenin emir ve tensibi üzerine şu şerait dairesinde mukaveleyi yapıp karşı tarafı ikna ediniz dedim. Komisyon toplandı. Bana dediler ki; «Efendim mademki; Fransızların bu dört ayını kabul ediyoruz. Yeni hadisattan mütevellit bazı vekâyi, bazı işler vardır. Bunları tadil ettirmek Hükümetin ve hazinenin lehinedir. » O işler nedir? Tadil eder etmez onlar; mukaveleye riayet etmediniz diye bağır bağır, bağırdılar. Her ay yüz on bin lira para istiyorlar. Bunu temin etmek için birinci taksitini İş Bankasına yatırdık. İkinci ve Üçüncü taksiti de Maliye Vekâletine müteaddit müracaatımızla yatıramadık. Halbuki; altı yedi ay geçti. Sonra bunlar bizden şu kadar para ister, mukavele ahkâmı mucibince vermeğe mecburuz. E, bunu bu şekle koyalım ki, ay başında bu mukaveleyi imza eder etmez bu parayı bizden isteyemesinler dediler. Bu mukavelenin tanziminde bulunan rüesa ve hukukçular söylediler. Ne yapacağız?

Diyelim 1927 sene- sinde fatura üzerine para veririz. Böyle ayda falan vermeyiz. O zaman dedim ki; ya bizim 1927 senesi için taahhüt ettiğimiz 1 300 000 lirayı fatura tecavüz ederse o zaman ne yaparız. Dediler ki mukavelenameye bir madde ilâve ederiz deriz ki; fatura, bir milyon üç yüz bin lirayı tecavüz ederse ancak bu miktarı bu sene veririz. Mütebakisinin 1928 senesi matlubatına devir olunacaktır. Komisyonun yani, heyetin encümeni müdiranın, hukukçuların, falanın dahil olarak verdiği bu karar ve mütalâyayı Hükümetin ve hazinenin lehine buldum, bunda musırrım.

Başvekil Paşa Hazretleri buyurdular ki, bu seneden artan matlubat, gelecek seneye devir edilecek ama herif birden ister. Hayır o maddenin o noktasını, yine o encümeni müdiran izah ettiler ve dediler ki; Hazirandan itibaren mukassatan bir sene zarfında vereceğiz. O madde duruyor ben de muvafiktir dedim.

Efendim; bir nokta daha var dediler; nedir o nokta? Mütehassıs meselesi. Heyeti Celilenize tekrar arz ediyorum ki Heyeti Vekilede mütehassıs meselesi müzakere olunmadı. En ziyade alâkadar olan bendenizim. Pek ala bilirim ki mütehassıs meselesi müzakere olunmadı. Heyeti Vekile arkadaşlarımdan çok rica ederim. Aradan epeyce zaman geçmiş ve kendi Vekâletlerine alt bir mesele olmadığından bu meselenin müzakeresinin bütün safhatını hafızalarında tutmaları biraz güç olur. Ben ancak vekili âidi olduğum, için müzakereyi pek dikkatle takip ettim. Bundan dolayı diyorum ki mütehassıs meselesi hakkında müzakere yapılmamıştır. Dediler ki pekiyi, dört ay sonra onlar diyecek ki, yaralar kapandı, bizim komisyon diyecek ki, yaralar kapanmadı. Komisyon bunu ne yapacaktır, müddet var, devam edecek. Esasen komisyonda onların adamı da vardır. Böyle müşterek olanı bir komisyon böyle karar verirse ihtilâf kalır. Hakem meselesi ise neticesi meşkûk bir meseledir. Binaenaleyh bizim heyeti fenniye'nin yarası kapanmıştır, Yavuz artık havuzundan inebilir demesine muvafakat etsinler, o zamana kadar sigorta devam etsin ve bu hükümetin lehinedir. Muvafiktir. Başka bir nokta daha vardır. Esnayı tamirde şirketin eseri sun'u taksiri olarak Havuzunda bir rahne olursa bunun tamiri Şirkete aittir, mukavele-i esasiye de bu vardır. Fakat Yavuzda böyle bir rahne yapılırsa tazmin edileceğine dair bir nokta yoktur. Onun yanına şunu ilâve edelim ki, Yavuzda ve havuzda vukua gelen hasarâtı şirket taahhüt etsin, denildi. Güzel; bunu da hazinenin ve devletin lehine buldum.

Bir şey daha var dediler; yaralar kapandı, heyeti fenniye de muvafakat etti, Yavuz indi. Havuzundan indikten sonra tekrar meselâ gemi su almağa başladı. Mukavele-i asliyede tamirat bittikten sonra denize inecek, tecrübeler yapıldıktan sonra havuzdan çıkacak bir de bu var. Fakat yeni bir hadise çıktı ki, bu da bir mesele oldu. Böyle bir halde kim tazmin edecek, bunu da şirket versin dediler, iyi, mütehassıs getirelim, biz buna emniyet edelim ve masrafı ona ait olmak üzere tekrar Yavuzu havuzla çekmek icap ederse tamir ettirelim, onun da masrafını şirket versin. Güzel dedim ve bunu da hükümetin lehine buldum. Hukuk Müşavirlerinin ve rüesanın dahil olduğu encümenin bu mutalâası da muvafıktır dedim. Çünkü hükümetin lehine, hazinenin lehine olan kararı kabul ettim ve heyeti vekilenin şu şeraiti de nazarı dikkate alınız emri üzerine tadilnameyi imzaladım. Başvekil Paşa Hazretleri buyurdular ki heyeti vekilenin ömrünün bittiği bir zamanda bu imzalanmış bulunuyor. Bendeniz efendiler; Heyetli Vekile de benim rolümün bitmekte olduğuna bir gece muttali oldum. ki, o geceden evvel mukavele ve tadilname tarafımdan imza edilmişti. O gece şu gecedir. Bir gün yorgun evime gittim. Gece saat sekiz raddelerinde telefon edildi. Başvekil Paşa Hazretlerinin devlethanelerine çağırıyorlardı. Otomobile binip devlethanelerine gittim. Paris Sefiri Fethi Beyefendi dahi orada bulunuyorlardı. Hatta o gece Avrupa'ya gitmek üzere idiler. Teşyi etmek üzere istasyona kadar da gittik. Başvekil Paşa Hazretleri bendenize çok iltifat ediyorlardı. Ve zaten bendenizi çok severler. Yine tekrar ediyorum, tebcil ediyorum efendiler; bila riya söylüyorum. Memleketi kurtaracak ancak ve ancak bu karakterdir. Bu misali, Muhterem Başvekilimin yaptığı bu misali, bundan sonra idare edecek olan afalda bir numuna olmalıdır. Paris Sefiri Fethi Bey de müracaat etmiş bir Fransız Şirketi, Fransızlar Paris'ten işte arada bir itilâf name var, anlaşılamiyormuş falan mümkünse bize müzaheret et diye. Başvekil Paşa Hazretlerinin belki hatırlarından çıkmıştır. Fakat Fethi Beyin hatırlarındadır. Paşa dedim Fransızlarla heyeti vekilenin tensip ettiği kararlarla beraber Hükümetin daha lehine tadilâtı kabul ettirerek imzaladım dedim. Çok iyi yapmışsın dediler. Fethi Beyefendi belki hatırlarlar. Ne ise efendiler; bir aralık Kâzım Paşa Hazretleri teşrif ettiler. Daha ne için çağırıldığının farkında değilim. Kâzım Paşa Hazretleri de gittikten sonra beni devlethanelerinin yukarı katına çıkardılar. Dediler ki, Heyeti Vekileyi yeniden yapmak mecburiyetindeyiz. Bu husustaki fikrin nedir? Hayret ettim. Heyeti Vekileyi tespit hakkındaki fikrim, hayret

ettim. Siz nasıl tensip ederseniz, öyle olur, dedim. Biz dedi Bahriye Vekâleti, Hava Müfettişliğini hepsini Müdafaa-i Milliyeye raptını muvafık gördük; ne dersin dediler. Muvafıktır ne diyeyim dedim. Dediler ki Erkânı Harbiye-i Umumiye de bu fikirde, Reisicumhur Hazretleri de buna taraftar. Muvafıktır efendim pekala dedim.

Bu teklif de yeni Heyeti Vekile de benim yerimin olmadığı, çünkü memleketin bütün kuvayı müdafaaasının bir ele tevdi kararılaştırıldığına muttali oldum.

Efendiler, huzuru devletlerinde söylüyorum, memleketin kuvayı havaiye, bahriye ve Berriyesini bir ele tevdi etmek ve Bahriye Vekâletini lâğvetmek hususundaki tasavvurları da bir vecizedir. Muvafıktır. Mantığa, akla ve memleketin menafine de muvafık bir vecizedir. Bunu da takdir ederim. Bundan dolayı kendilerini tebrik ve takdir ederim. İhsan Bahriye Vekâletinden çekilmiş ne çıkar; muvafıktır, vecizedir. Şayanı tebrik ve takdirdir, dedim. Ve hiç bir şey söylemedim. Çekildik. Fethi Beyi selametledik döndük. Evimize geldik. Fakat itilâfnamenin esası imzalanmıştı, çünkü söyledim. Sonra efendiler ben anlamıyorum. Ben 'Bahriye Vekili değil iken kendime Bahriye Vekilli süsü vererek mi bu itilâfnameyi imzaladım? Bunu anlamıyorum. Ben Bahriye Vekili değilim. Kanunen hiç salâhiyetim yok. Fuzuli olarak mı, bu işe imza koymuşum? Eğer böyle ise hiç acımamak lazımdır. Peki ne için Heyeti Vekile de müzakere edilmeyen hususati, Hükümetin ve hazinenin lehinedir diye tadilâtı kabul ettik? Arz ediyorum. Kabul ettim, Çünkü mütehasıs ve mesul bir komisyon içinde hukukçuları, bilmem neleri olduğu halde hazinenin lehinedir dediler. Başvekil Paşa Hazretlerinin ifadelerine nazaran ben çekildikten sonra da isticvap edildikleri zaman aynı ifadede ısrar etmişlerdir. Komisyon Hükümetin lehinedir dedi. Bundan dolayı komisyon mutalââtını muvafık buldum, Hükümetin lehine buldum. Vazı imza ettim. Hakkım var mı efendiler? Var efendim; Muhasebe-i Umumiye Kanununun 136ncı maddesinin fıkra-i ahiresi «Bir vekil mukavelenameyi Hükümetin lehine olarak tadile salâhiyettardır» diyor. Bir Vekil idim. Hükümetin lehine gördüm ve karşımdaki kanuna binaen imza ettim. Efendiler Başvekil Paşa Hazretleri mazububâtını kıraat buyurdudan sonra neticede bendeniz hakkında tahkikat yapılmak için bazı sualler irad buyurdular, affedersiniz, ben tespit edemedim. Netice olarak arz edeyim ki Heyeti Celileniz sahibi takdir olan liderimizi ve beni dinledikten sonra tahkikat yapılmak üzere Encümeni aidine verip vermemekte karar vereceksiniz. Sizden ricam bu kadar

değildir. Sizin bu kararımızı rica etmiyorum. Tahkik edersiniz, bizzat kendim bu tahkikatın yapılmasını rica ediyorum.

Heyeti âliye huzurunda işte efendiler, muhilli emniyet, mugayiri kanun, calibi şüphe harekâtım, huzuru celilenizde arz ettim nikahtandır. Heyeti Celileyi tasdi ettim, tekrar rica ediyorum ki, kanunun icabatına göre hakkımda tahkikat yapılmalıdır ve yapılacaktır. 'Bunu musırın rica ediyorum. Tekrar samimiyetle söylüyorum, Ben zekasıyla Türkiye'nin yıldızı karakteriyle inkılâpçıların rehberi olan bu sevgili liderimin memleketimin selâmeti ve dâvamızın nihayetine kadar ayaklan altında ölmeğe namusum üzerine ve ailemin hayatı üzerine söz vermiş bir arkadaşınızım ve beni bildiği halde hakkımda bu tahkikatı yaptırdığından dolayı Türkiye'de tunçtan heykeli rez edilecek Türkiye'nin en büyük bir Hükümet adamıdır. (Bravo sesleri). Bu hadiseyi Türkiye'nin düşmanı olan dahilde ki ve hariçteki hainler görsünler de Türkiye'nin vaziyeti ve Türkiye'yi idare eden adamların ahlâkı ve karakteri nedir anlasınlar ve korksunlar.'

İhsan Bey'in de konuşmasını tamamlaması sonrasında; İsmet Paşa'nın takriri, yapılan oylamada kabul edilerek İhsan Bey ile ilgili soruşturma komisyonu kurulması kararlaştırılmıştır. Adliye ve Teşkilatı Esasiye Encümenlerinden oluşacak bir komisyon kurulması, komisyonun 15 gün içerisinde çalışmasını bitirmesi, bu süre yetmediği takdirde ek süre verilmesi ve gerektiğinde komisyon üyelerinin Ankara dışında da araştırma yapması kararı alınmıştır²¹⁵.

Yapılan soruşturma ve yargılamalar neticesinde Havuz-Yavuz Davası olarak bilinen dava hakkındaki Başvekâlet Tezkeresi ve Başsavcılık Kararı şu şekildedir²¹⁶;

Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celiesine

Sabık Bahriye Vekili İhsan Beyle Sapanca'lı Hakkı, Doktor Fikret ve Nazım beylerin derecatı muhtelifede mahkumiyelerine ve diğer maznunların beraat ve ademi mesuliyetlerine dair Divanı Alice ittihaz olunan karar hulâsasını müş'ir ve Adliye Vekâletinden mevdu Başmüddeiumumiliğin 16.4.1928 tarihli tezkeresi sureti leffen takdim olunmuştur efendim. 19.4.1928

²¹⁵ TBMM Z.C., D.3, C.1, S. 170,171

²¹⁶ TBMM Z.C., D.3, C.3, S. 174,175

Başvekil İsmet

Adliye Vekâleti Celilesine

Bahriye Vekili Sabıkı İhsan Bey ve rüfekaşı hakkında icra kılınan muhakeme neticesinde: İhsan Beyin Filander'in Havuz meselesinde vazifei memuriyetini suiistimal etmiş olduğuna ve Yavuz meselesinde fesat karıştırmak suretiyle irtikâba teşebbüs eylemekten esbabı müşeddede ile mücrimiyetine ve Ömer Nazım ve Doktor Fikret beylerin dolandırıcılık fiilinin faili olduklarına ve Sapançalı Hakkı Beyin Yavuz işine müteallik İhsan Beyin fiiline fer'an zimethal olmak suretiyle mücrimiyetine ve İhsan Beyin Türk Ceza Kanununun 205, 61 ve 13ncü maddeleri mucibince ve esbabı müşeddede binaen takdir edilen altı seneden badettenzil iki sene ağır hapsine ve iki sene rütbe ve memuriyetten mahrumiyetine ve Sapançalı Hakkı Beyin 205, 61 ve 65nci maddeler mucibince bir sene ağır hapsine ve bir sene rütbe ve memuriyetten mahrumiyetine, Ömer Nazım ve Doktor Fikret beylerin kanunu mezkûrun 278nci maddesine tevfikân dörder ay hapis ve yüzer lira cezayı nakdi ile mahkûmiyetlerine ve İhsan Beyin hazır havuzu almak ve Ziya Beyin tekaüde şevki maddelerinden ademi mesuliyetine ve Filander'in havuz meselesinde irtikâptan beraatine, Nurettin Konice Beyin beraatine, Hüsamettin ve Fahri beylerin beraatlerine ve diğer maznunların da ademi mesuliyetlerine karar verilmiş olduğu berayı malumat arz olunur, efendim hazretleri. 16 Nisan 1928

Başmüddeiumumi

Yusuf Nihat

Başvekâlet tezkeresinin okunmasından sonra Meclis Başkanı; “Efendim, Cebelibereket Mebusu İhsan Beyle, Ertuğrul Mebusu Fikret Bey, haklarında Divanı Alinin vermiş olduğu işbu karara nazaran Teşkilatı Esasiye Kanunumuzun 12nci ve 27nci maddeleri mucibince mebuslukları zail olmuştur. Yerlerine diğerlerinin intihabı

için Divandan hükümete tebligat yapılacaktır.” diyerek İhsan Bey ve Doktor Fikret Bey’in milletvekilliklerinin sona erdiğini ilan etmiştir²¹⁷.

3.2.4. NACİ PAŞA (ABDULLATİF NACİ ELDENİZ)

3.2.4.1. Biyografisi

Naci Paşa, 1291 (1875) tarihinde Manastır’da dünyaya gelmiştir. Annesi Fadime Canan Hanım, babası Zaimoğullarından Halil Bey’dir²¹⁸.

İlk ve ortaöğrenimini Manastır’da tamamladıktan sonra, 1890 yılında Harp Okulu’na kaydolmuş ve 1893’te teğmen rütbesiyle mezun olmuştur. 1895’te üsteğmenliğe terfi eden Naci Paşa, Teselya Savaşı’na katılmış ve Kabatepe’de bulunmuştur. 1897 yılında yüzbaşılığa yükseltilerek Harp Okulu Ders Nazırı Yardımcılığı’na atanmıştır²¹⁹. Harp Okulu’nda bulunduğu sırada Mustafa Kemal Paşa’nın öğretmenliğini yapmıştır. Mustafa Kemal Paşanın, ilişkileri Manastır’a kadar dayanan Naci Paşa’ya büyük sevgi ve saygı duyduğu belirtilirdi²²⁰.

Naci Paşa, 5 Aralık 1900’de Kolağası, 21 Nisan 1902’de binbaşı, 20 Mayıs 1907’de yarbay ve 27 Nisan 1909’da albaylığa terfi ettirilmiştir. 7 Ağustos 1909 tarihli Rütbelerin Tasfiyesi Kanunu gereğince rütbesi binbaşılığa indirilmiştir²²¹.

1909-1910’da sırasıyla 1. Ordu açığında ve Genelkurmay 2. Şube’de Piyade Danışma Komisyonu’nda görev alan Naci Paşa, daha sonra İstanbul Jandarma Okul Müdürlüğü’ne atanmıştır. 1914’te yeniden yarbaylığa ve 1917’de albaylığa yükseltilmiştir. 1915-1917’de Tümen Komutanı yetkisiyle 3. Ordu Öğretim Kurulu Başkanlığı yapmıştır. 1918-1920’de Şehzadeler Askerlik Öğretmenliğine verilerek Veliht Vahdettin’in yaverliğine getirilmiştir. Almanya gezisinde, Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Vahdettin’e eşlik etmiş, Almancayı iyi bilmesinden dolayı ona

²¹⁷ TBMM Z.C., D.3, C.5, s. 16.

²¹⁸ *Naci Paşa’nın Tercüme-i Hal Belgesi*, TBMM Arşivi, Devre 3, Sicil No: 678.

²¹⁹ İdem, s. 133.

²²⁰ http://www.kho.edu.tr/hakkında/harbiyeli_ataturk/ogretmenleri.html, 03.04.2015.

²²¹ *Abdullatif Naci Eldeniz’in Askeri Safahat Belgesi*, Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Sicil No: 1309-17; *Naci Paşa’nın Tercüme-i Hal Belgesi*, TBMM Arşivi, Devre 4, Sicil No: 678.

tercümanlık yapmıştır²²². Veliâht Vahdettin'in padişah olmasından sonra Naci Paşa, başyaverlik makamına getirilmiştir. Mütareke günlerinde Mustafa Kemal Paşa'nın şahsi görüşlerini Sultan Vahdettin ile paylaşmasında ve Mustafa Kemal Paşa'nın, Sultan Vahdettin'in huzuruna kabul edilmesinde Naci Paşa'nın aracılığının çok fazla etkisi olmuştur²²³. 2 Ağustos 1921'de Anadolu'ya geçerek Milli Mücadele'ye katılan Naci Paşa, Mayıs 1922'de tümgeneralliğe yükseltilmiştir. Büyük Taarruz'a 7. Piyade Tümen Komutanı olarak katılmıştır²²⁴. Ekim 1924'te Kolordu Komutanı olan Naci Paşa, 1925 yılındaki Şeyh Sait İsyanının bastırılmasında etkili olmuştur²²⁵. 1927 yılında korgeneralliğe terfi ettirilen Naci Paşa, Generaller Askeri Mahkemesi Üyeliği'ne getirilmiştir. Naci Paşa'nın askerlik görevi boyunca yaptığı başarılı hizmetlerden dolayı, İkinci Rütbeden Mecidi Nişanı, Gümüş İmtiyaz Madalyası, Avusturya Macaristan Liyakat, Alman İkinci Rütbeden Kartal ve İkinci Rütbeden Prusya Tacı Nişanları ile Kırmızı-Yeşil şeritli İstiklâl Madalyası ve takdirnamesi ile ödüllendirilmiştir²²⁶.

III. Yasama döneminde İhsan Bey'in milletvekilliğinin düşürülmesinden sonra boş kalan Cebelibereket milletvekilliği için yapılan ara seçimlere katılmış ve 230 oyla Cebelibereket milletvekili seçilmiştir²²⁷. IV. Dönemde yine Cebelibereket milletvekili seçilen Naci Paşa, V-VII. yasama dönemlerinde ise Seyhan milletvekili seçilmiştir²²⁸. 1946 seçimlerinde milletvekili olmayan Naci Paşa, Bakanlar Kurulu'nun 24.10.1946 Tarih ve 4857 Sayılı kararı ile T.C. Ziraat Bankası İdare Meclisi'ne Maliye Bakanlığı üyesi olarak atanmıştır²²⁹.

²²² Fahri Çeliker, "Atatürk'ün Yaşamından Almanya Seyahati", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S. 12, C. IV, Ankara, Temmuz, 1988, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-12/ataturkun-yasamindan-almanya-seyahati>, 03.04.2015.

²²³ Semih Yalçın, "Mütareke Döneminde Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'daki Faaliyetleri (30 Ekim 1918-16 Mayıs 1919)", Tarih Araştırmaları Dergisi, C.17, S.28, Ankara, 1995, s. 185.

²²⁴ Nusret Baycan, "Büyük Taarruz'da Komuta Kademelerinde Görev Alanlarla Üst Düzeydeki Karargah Subayları", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S. 26, C. IX, Ankara, Mart, 1993, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-26/buyuk-taarruzda-komuta-kademelerinde-gorev-alanlarla-ust-duzeydeki-karargah-subaylari>, 04.04.2015.

²²⁵ Yazar, Hülya, Mustafa Delialioğlu, s. 189; İdem, s. 134.

²²⁶ Abdullatif Naci Eldeniz'in Askeri Safahat Belgesi, Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Sicil No: 1309-17; Öztürk, s. 169.

²²⁷ B.C.A. Fon No: 030.10.00 Yer No: 74.487.2

²²⁸ Öztürk, s. 169.

²²⁹ B.C.A. Fon No: 030.18.12 Yer No: 112.68.4

20 Mart 1948’de vefat eden Naci Paşa, Ankara Asri Mezarlığı’na defnedilmiştir. Makbule Hanım’la evli olan Naci Paşa’nın 1 kız çocuğu vardır. İyi derecede Fransızca ve Almanca bilen Naci Paşa, “Tapsıra”, “Transval” ve “Rus-Japon Harbi” isimli eserlerin yazarıdır. Ayrıca “Mukden Muharebesi” ve “Sevk ve Muharebe Talimnamesi” isimli iki çevirisi ve birçok şiiri bulunmaktadır. Şiirlerinin içinde en meşhur olanı “Rumeli Mersiyesi” isimli şiiridir²³⁰.

3.2.4.2. Mecliste Almış Olduğu Görevler

Naci Paşa’nın TBMM çatısı altında almış olduğu idari görevlere baktığımızda; 2, 3 ve 4. yasama yıllarında Müdafaa-i Milliye Encümeni üyeliği görevinde bulunduğu görülmüştür²³¹.

3.2.4.3. Konuşmaları

- Belediye Kanunu Münasebetiyle Sözleri

Belediye kanununun 160. maddesinde²³² mezarlıkların belediyelere devri hususu görüşülürken söz alan Naci Paşa; mezarlıkların bugüne kadar çok ihmal edildiği ve bu mezarlıklarda yatan akrabalarımıza, ulularımıza, şehitlerimize karşı bir sorumluluk olarak bu mezarlıkların belediyelere devredilerek bakımının yaptırılması gerektiğini savunduğu şu konuşmayı yapmıştır²³³;

“Muhterem arkadaşlar; ölüler hakkında müsaade buyurursanız bendenizde nazarı dikkati celp ve istirham etmek isterim. Bizim memleketimizde ölüler hakkında yapılan muamele en iptidaî memleketlerde dahi yapılmamaktadır, öldüğü ana kadar ruhlarımıza en yakın olan insanlar hasbelbeşer ölüyor o anda belki onunla beraber ölmek ve gitmek istiyoruz hepimizin başına gelmiştir. Allah cümleye, herkese aziz olanlara ömür versin herkesin başına gelecektir, o anda o azizle beraber ölmeğe beraber gitmeğe razıyız. Götürüp toprağa tevdi ediyoruz. Elimizi çekiyoruz. Başımıza

²³⁰ Öztürk, s. 169.

²³¹ TBMM Z.C., D.3, C. 5, s. 18; C. 13, s. 12; C. 22, s. 10.

²³² **Madde 160.** Metruk ve kimsesiz mezarlıklarla vakfa ait olan umumî mezarlıklar bilumum hukuk ve vعاibi ile belediyelere devrolunmuştur. Bu kanunun neşrinden sonra belediyeler devren alıncaya kadar satılması memnudur.

²³³ TBMM Z.C., D.3, C. 17, s. 131, 132.

gelmiştir; anam öldü. Kardeşim öldü. Evladım öldü. Beraber ölmeğe razı olduğum azizlerim öldü itina ettim elimle çalıştım masraf ettim on beş gün sonra hemen hemen heder oldu ruhuma gömdüm. Hepimizin başımızdan geçmiştir. Eminim ki herkesin kalbinden soyuyorum. Nazan dikkatinize arz ediyorum. Ölülerimizin kabristanını, arkadaşlarım af buyursunlar, hayatta olanlarımızın bazı işlerinden evvel tanzim etmek lâzımdır. Gerek insaniyet için, gerek medeniyet için, gerek hayat için her şey için ben ölüme, geçmişime hürmet etmezsem bana kim hürmet edecek ve beni kim yad edecek bütün emeller bir yadı hayra ait değil midir? Biz onların yadlarına hürmet etmezsek, o yadı aziz de böyle göçüp gider. Vatan toprağının uğruna elbette bilâtereddüt can veririz. Binaenaleyh bu aziz toprakların üstünde de altında da rahat etmek istemek hakkımızdır. Ben, yaşadıkça çalışırım sıhhatim müsait oldukça ekmeğimi çıkarırım, sıhhatime itina ederim. Fakat o aziz ölü bana muhtaçtır ancak ben yalnız başıma hiç bir şey yapamam heyeti içtimaiye ile yaparım. Heyeti içtimaiye teşkilinden bir maksatta bu gibi şeylerdir. Biz milletçe bu işi çok gevşek tutuyoruz. Bu milletimizin af olunmaz 'kabahatlerindedir. Affınızı istirham ederim, Nazari dikkatinizi eyice celp etmek için bu kadar serbest söylemeğe cüret, ettim.”

Naci Paşa'nın mezarlıkların ihmal edildiği konusundaki görüşleri üzerine söz alan Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya, mezarlıkların milletlerin medeniyete olan bağlılıklarını gösteren yerle olduğu, mezarlıkların ihmal edilmesinin bugünkü idarecilerin bir kabahati olmadığını bildirmesi üzerine Naci Paşa sözlerinin yanlış anladığını bugünkü idarecileri kast etmediğini belirtmek zorunda kalmıştır.

Naci Paşa'nın Meclis görüşmeleri sırasında yukarıda bahsedilen konuşmalarının dışında kısa görüş beyan ettiği şu konuşmaları tespit edilmiştir;

- Vilâyetlerin umumi idaresi hakkında kanun münasebetiyle sözleri²³⁴.

- İrtikâp, rüşvet, zimmet; ihtilas ve diğer bazı cürümlerle maznun olan eşhası askeriye'nin muhakemesi usulü hakkında 1/557 numaralı kanun lâyihası ve Millî Müdafaa ve Adliye Encümenleri mazbataları münasebetiyle sözleri²³⁵.

²³⁴ TBMM Z.C., D.3, C. 10, s. 90, 94, 96.

²³⁵ TBMM Z.C., D.3, C. 16, s. 30.

- Askerî usulü muhakemeleri ve askeri cezaları hakkındaki kanun münasebetiyle sözleri²³⁶.

3.2.4.4. Tahrir ve Teklifleri

- Naci Paşa ile Ordu Meb'usu İsmail Beyin, Konyalı Başaralızade Mustafa İmzalı İstida Hakkında Arzuhal Encümenince İttihaz Olunan 302 Numaralı Kararın Umumî Heyette Müzakeresine Dair Numaralı Tahriri ve Encümen Mazbatasının Görüşülmesi Sırasındaki Sözleri

Konyalı Başaralızade Mustafa Efendi tarafından verilmiş olan, Iğın civarında haritalarda saz denilen Ağalar Köyü bataklığının kurutulması için dilekçeye dair Arzuhal Encümeninin 10 Şubat 1930 tarihli kararının genel kurulda görüşülmesi için Ordu milletvekili İsmail Beyefendi ile Naci Paşa tarafından verilmiştir. Meclisin bu konuda 20 Mart tarihinde bir karar aldığı ve içtüzük gereğince karara itiraz süresinin bir ay olduğu 44 gün sonra müracaat edilmek suretiyle itiraz süresinin geçtiği ve bu sebepten tahrir ile ilgili herhangi bir işlem yapılamayacağına dair bir mazbata gönderilmiştir.

Verilen tahrir ile ilgili işlem yapılamayacağı konusundaki encümen mazbatasının TBMM'de okunması üzerine, Naci Paşa bir konuşma yaparak dilekçe konusunu ve tahririn geç verilmesini açıklamaya çalışmıştır.²³⁷ Konuşmasında, Başaralızade Mustafa Efendi'nin dilekçe konusu olan Iğın bataklığının kurtulması amacıyla valilik tarafından kendisine müsaade verildiği, kendisinin masraf altına girerek buradaki bataklığı önemli ölçüde kuruttuğu fakat civar köylülerden gelen itiraz üzerine Mustafa Efendi'ye verilmiş olan müsaadenin iptal edilmesine karar verilmişti. Bu kararı meclise taşıyan Mustafa Efendi, verdiği dilekçede durumunu iyi anlatamayınca meclis tarafından da hakkında olumsuz bir karar alınmıştı.

Naci Paşa, itiraz süresini geçen bir tahrir vermelerinin sebebi olarak da meclisin bu kararı aldığı gün, aynı zamanda ramazan bayramı için 15 gün

²³⁶ TBMM Z.C., D.3, C. 19, s. 166.

²³⁷ TBMM Z.C., D.3, C.19, s. 45.

çalışmalarına ara verdiği gün olduğundan, kendilerinin içtüzüğe göre süreyi aşmadıklarını ifade etmiştir²³⁸.

Naci Paşa'dan sonra konuya açıklık getirmek için söz alan Arzuhal Encümeni Mazbata Muharriri Münir Bey; ortada Naci Paşa'nın iddia ettiği gibi bir tatil olmadığı, sadece oturumun ertelendiği ve meclisin açık olduğunu beyan ederek içtüzüğün 57nci maddesi gereğince 20 Mart'ta sona eren karara itiraz süresinin aşıldığını savunmuştur²³⁹.

Naci Paşa tarafından ise itiraz süresinin geçmediği ve Başaralızade Mustafa Efendi ile ilgili vilayet meclisinin verdiği müsaade ile ilgili şekle ait kusur ve eksikliklerin giderilmesi için tekrar vilayet meclisine havale edilmesine dair yeni bir takrir verilmiştir²⁴⁰;

Yapılan görüşmelerden sonra, öncelikli olarak encümeninin iddia ettiği gibi, dilekçenin zamanaşımına uğrayıp uğramadığına karar verilmesi için oylama yapılmış ve dilekçenin zamanaşımına uğramadığına karar verilerek Naci Paşa ve İsmail Bey'in takririnin tekrar Arzuhal Encümeni'ne gönderilmesi kararı alınmıştır.

Arzuhal Encümeninde dilekçenin görüşülmesi üzerine Başaralızade Mustafa Efendi'ye verilen vilayet meclisi izninde yanlış yada eksiklerin giderilmesi için tekrar vilayet meclisine gönderilmesine gerek olmadığına dair bir karar alınmıştır²⁴¹.

Arzuhal Encümeni'nin kararının okunmasından sonra Denizli Milletvekili Mazhar Müfit Bey konu ile ilgili değerlendirmelerde bulunmuş ve Dâhiliye, Adliye ve Nafia müfettişlerinden oluşan üç kişilik bir heyetin bölgeye gitmesi ve konuyu tetkik etmesi hususunda bir teklif vermiştir²⁴².

Yapılan oylamalar neticesinde Mazhar Müfit Bey'in teklifi kabul edilmiş ve üç kişilik heyetin hazırlayacağı rapor doğrultusunda meselenin çözülmesi kararlaştırılmıştır.

²³⁸ TBMM Z.C., D.3, C.19, 145 Sıra Numaralı Mezkûr Encümen Mazbatası.

²³⁹ TBMM Z.C., D.3, C.19, s. 45, 46.

²⁴⁰ TBMM Z.C., D.3, C.19, s. 46.

²⁴¹ TBMM Z.C., D.3, C. 24, 32 Sıra Numaralı Arzuhal Encümeni Mazbatası

²⁴² TBMM Z.C., D.3, C. 24, s. 34.

- Sahipsiz ve Bakımsız Çocuklar İçin Ne Gibi Tedbir Alındığına Dair Dâhiliye Vekâletinden Suali

Naci Paşa, Dâhiliye Vekâletinin cevaplaması isteğiyle bir sual takriri vermiş ve takririnde, Ankara'da bakıma muhtaç küçük yaşta kimsesiz çocuklara şahit olduklarını, bu çocuklara sahip çıkılması adına resmi ve gayri resmi teşkilatlarımızın ne kadar çalıştığının, daha büyük yaşta olup hamallık, boyacılık ya da ayak işleri yapan fakat gayri ahlaki bir tutum içerisinde bulunan yetişkinler adına ne yapıldığının ve halk içerisinde çirkin ve layıksız kelimeler ile konuşanlara karşı dilimizin ve konuşmamızın temizliğini korumak adına ne gibi tedbirler alındığının cevaplanmasını istemiştir²⁴³.

Dâhiliye Vekâletine gönderilmiş olan bu sual takririne, yazılı ya da sözlü olarak bir cevap verilmemiştir.

3.2.5. SABRİ BEY (MEHMET SABRİ TOPRAK)

3.2.5.1. Biyografisi

Sabri Bey, Manisa ili Turgutlu ilçesi nüfusuna kayıtlı gözükiyor olsa da, 1294 (1877) tarihinde Bosna'da doğmuştur. Annesi Rukiye Hanım, babası Kırşehirli Tüfekçizade Yüzbaşı Mehmet Usta'dır²⁴⁴.

İlköğrenimini Mukeddimat-ı Ulumi İptidai Mektebinde tamamladıktan sonra, Darüşşafaka'ya kaydolmuş ve buradan birincilikle mezun olmuştur²⁴⁵. Darüşşafaka'dan sonra Hukuk Mektebini de bitiren Sabri Bey, 14 Mart 1899'da Posta ve Telgraf Nezareti tercüme kalemine memur olmuştur. Daha sonra sırasıyla, Posta ve Telgraf Nezareti Ecnebi Muhasebatı Kalemî Başkâtipliği, Fen Müşavirliğinde Telsiz Telgraf Fen Memurluğu, Telgraf Mektebi Müdürlüğü ve Memurin Sicil Müdür Vekilliği görevlerinde bulunmuştur²⁴⁶.

²⁴³ B.C.A. Fon No: 30.10.00. Yer No: 8.48.6

²⁴⁴ *Sabri Bey'in Tercüme-i Hal Belgesi*, TBMM Arşivi, Devre 3, Sicil No: 610.

²⁴⁵ Seyfi Yıldırım, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Bir Bürokrat Ve Siyasetçi: Mehmet Sabri Toprak (1878–1938)" Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S. 71, C. XXIV, Ankara, Temmuz, 2008, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-71/osmanlidan-cumhuriyete-bir-burokrat-ve-siyasetci-mehmet-sabri-toprak-1878-1938>, 03.04.2015.

²⁴⁶ Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM II. Dönem 1923-1927*, C. III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1994, s. 680.

Sabri Bey, İttihat ve Terakki Fırkası'nda aktif olarak siyaset yapmış ve II. Meşrutiyetin 2. seçimlerinde İttihat ve Terakki Fırkası'ndan Saruhan mebusu seçilmiştir. 1914'te Meclis-i Mebusan'ın feshedilmesiyle ilk milletvekillik dönemi sona eren Sabri Bey, 3. dönem seçimlerinde yine İttihat ve Terakki Fırkası'ndan Saruhan mebusu seçilmiş ve bu görevi 20 Aralık 1918'e kadar sürmüştür²⁴⁷.

Sabri Bey, İttihat ve Terakki Fırkası'nın feshedilmesi üzerine onun devamı olarak kurulan Teceddüt Fırkası'nın genel idare kurulu üyeliğine getirilmiştir. Her ne kadar genel başkanı Ayan'dan Hüsnü Paşa olmuşsa da bu görevi de fiilen Sabri Bey yürütmüştür. Teceddüt Fırkası'ndaki görevinden dolayı Divan-ı Harp'te yargılanmış ve 41 kişi ile birlikte Malta Adası'na sürgüne gönderilmiştir²⁴⁸.

Malta sürgününden döndükten sonra Milli Mücadeleye katılan Sabri Bey, Posta ve Telgraf Genel Müdürlüğü'ne atanmıştır. Bu görevi devam ederken, II. yasama döneminde Saruhan milletvekili olarak TBMM'ye girmiştir. II. Yasama döneminde, III. İnönü Hükümeti'nde 03.03.1925-01.11.1927 tarihleri arasında Ziraat Vekili olarak görev yapmıştır²⁴⁹.

III. Yasama döneminde Saruhan'dan tekrar milletvekili seçilen Sabri Bey, Bükreş Büyükelçiliği'ne atandığı için 23 Mart 1919'da milletvekilliğinden istifa etmiştir. Bükreş Büyükelçiliği görevi devam ederken Avni Paşa'nın (Hüseyin Avni Zaimler) vefat etmesiyle, münhal durumda bulunan Cebelibereket milletvekilliğine seçilmiş²⁵⁰ ve seçim mazbatasını 20 Nisan 1930'da kendisine verilmiştir²⁵¹. Sabri Bey, III. Yasama döneminden sonra IV ve V. yasama dönemlerinde ise Manisa milletvekili olarak seçilmiştir.

Spor camiası ile de yakından ilgilenen Sabri Bey, Fenerbahçe Spor Kulübü'nün 1915-1916 ve 1923-1924 yıllarında başkanlığını yapmış, başkanlığı döneminde Fenerbahçe'ye ciddi yardımlarda bulunmuştur²⁵².

²⁴⁷ İdem, s. 136.

²⁴⁸ Yıldırım.

²⁴⁹ Neziroğlu, İrfan, Tuncer Yılmaz, s. 120.

²⁵⁰ B.C.A. Fon No: 30.10.00. Yer No: 74.488.1

²⁵¹ B.C.A. Fon No: 30.10.00. Yer No: 74.488.10

²⁵² Yıldırım

19 Şubat 1938’de vefat eden Sabri Bey hiç evlenmemiştir. Tercüme-i Hal Belgesi’nde bildirdiğine göre Fransızca bilmektedir²⁵³.

3.2.5.2. Mecliste Almış Olduğu Görevler

Sabri Bey’in TBMM çatısı altında almış olduğu idari görevlere baktığımızda; 4. yasama yılında Hariciye Encümeni üyeliği görevinde bulunmuştur²⁵⁴.

3.2.5.3. Konuşmaları

- 24.05.1930 Tarih ve 1639 Numaralı Devlet Demiryolları ve Limanları Umumi İdaresinin 1930 Mali Senesi Bütçe Kanunu Münasebetiyle Sözleri

Devlet Demiryolları ve Limanları Umumi İdaresinin 1930 yılı bütçesi ile ilgili görüşmeler devam ederken söz alan Yozgat Milletvekili Süleyman Sırrı Bey, demiryolu ile hayvan taşımacılığının kolaylaştırılması üzerinde durmuş ve hayvan başı 5 lira ücret alınması sebebiyle, hayvan sahiplerinin sürülerini karayolunu kullanmak suretiyle götürdüklerini belirtmiştir. Bu durumun da hem sürünün geçtiği yerlerde zarara sebep olduğu, hem de sürü sahiplerine kesilen cezalar sebebiyle yine sürü sahiplerinin ciddi zarara uğradığını dile getirmiş ve hayvanların nakliyesinde uygulanacak makul bir ücret sayesinde tüm bu sıkıntıların ortadan kalkacağını iddia etmiştir²⁵⁵.

Görüşmelerin ilerleyen safhalarında söz alan Sabri Bey, Süleyman Sırrı Bey’in teklifini olumlu bulduğunu ve desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir. Hayvan sürülerinin hem karayollarına verdiği zarar, hem trafiği tehlikeye sokması hem de güzergâh boyunca çevreye verdiği zararın, hayvanların demiryolu taşımacılığı ile ortadan kalkması için fiyatların düşürülmesi gerektiğini savunduğu şu konuşmayı yapmıştır²⁵⁶;

“Efendim, Sırrı Bey hakikaten çok mühim bir meseleye; hayvan nakliyatına temas ettiler. Vekil Beyefendi de nakliyatın heyeti umumiyesine ait olmak üzere yeni

²⁵³ Öztürk, s. 680.

²⁵⁴ TBMM Z.C., D.3, C. 22, s. 9.

²⁵⁵ TBMM Z.C., D.3, C. 19, s. 191.

²⁵⁶ TBMM Z.C., D.3, C. 19, s. 194.

tarifenin yapılmakta olduğunu söylediler. Şüphesiz bu ifadeleri bizim için son derece sevinecek bir şeydir. Tarifelerde tadilât demek leht olarak idarenin menfaati müsait olduğu kadar tenzilât yapılacak demektir. Bendeniz de bir şey rica edeceğim. Hayvan nakliyatı bazı noktalardan bizde hakikaten ehemmiyetlidir. Memleketin hayvanata taallûk eden ahvali tetkik edilirse görülür ki bizde en büyük tahribat, gerek keçi, gerek koyun ve diğer hayvanatın kara yollarından şevkinden ileri geliyor. Bundan iki mahzur tevellüt ediyor. Birisi emrazı sariye bu suretle memlekette intişar ediyor. Yani Hükümet bütün mücadelâtına rağmen emrazı sariyenin mücadelesinde maruz kaldığı müşkülât, bütün bu hayvan sürülerinin ayakla gitmelerindedir. Bunları Devlet her hangi bir fedakârlık neticesinde trenlere irkâp edecek olursa memleketin heyeti umumiyesi iktisaden çok müstefit olur. İkinci büyük mahzuru da: bu sürüler giderken tarlalarda ve ormanlarda çok tahribat yapıyorlar. Bu iki zarar nazarı itibare alınırsa bu hayvanların şimendiferlerle naklini behemehal temin etmek menfaati umumiye noktai nazarından çok lâzımdır. Tarifelerin tanziminde bu cihetleri bilhassa düşünmelerini Vekil Beyefendiden istirham ediyorum...”

Sabri Bey’in Meclis görüşmeleri sırasında yukarıda bahsedilen konuşmalarının dışında kısa görüş beyan ettiği şu konuşmaları tespit edilmiştir;

- Dahiliye memurları kanunu hakkında sözleri²⁵⁷
- Maarif teşkilâtı kanununun on birinci maddesinin iki sene müddetle tecili hakkında olan kanun münasebetiyle sözleri²⁵⁸
- Ecnebi kadınlarla evlenmek memnuiyeti hakkındaki kanunların ücretli müstahdemine teşmil edilip edilmeyeceğinin tefsiri hakkındaki mazbata münasebetiyle sözleri²⁵⁹.

²⁵⁷ TBMM Z.C., D.3, C.20, S. 146

²⁵⁸ TBMM Z.C., D.3, C.20, S. 184,185

²⁵⁹ TBMM Z.C., D.3, C.24, S. 26

3.2.5.4. Takrir ve Teklifleri

- Orman Kanunu Tasarısının Müşterek Bir Encümende Müzakeresine Dair Takriri ve Takrir İle İlgili Sözleri

Sabri Bey, Orman Kanunu Tasarısının müşterek bir encümende müzakeresine dair şu takriri vermiştir²⁶⁰;

B.M.M. YÜKSEK REİSLİĞİNE

Efendim;

Orman Kanunu layihasının müşterek encümende tetkikinin karar altına alınmasını teklif ve istirham eylerim.

Cebelibereket

M. Sabri

Sabri Bey, Orman Kanunu tasarısının İktisat Encümeni tarafından hazırlanmaya başlandığı ve şimdiye kadar iki ay üç haftalık bir zamanın geçtiğini belirtmişti. Bu kanun tasarısının adli konular için daha Adliye Encümenine, oradan da belki Bütçe ve Maliye Encümenlerin havale edilmek mecburiyetinde kalınacağı için ortak bir encümen oluşturulması gerektiğine dair şu konuşmayı yapmıştır²⁶¹;

“ Efendim; Malûmu Âliniz bu orman kanunu hakikaten çok mühim bir kanundur. Kanun iktisat Encümeninde idi, iktisat Encümeni çok çalıştı ve bu kanunu ikmal etti. Fakat kanunun müzakeresi mevzubahis olduğu tarihle bu gün arasında iki ay üç hafta geçti. Halbuki kanun, adliyeye teallûku itibariyle Adliye Encümeninde de müzakere edilecek. Belki de Bütçe Encümenine ve Maliye Encümenine de gidecektir. Buralarda da böyle ikişer ay geçecek olursa bu sene Meclisten çıkamayacaktır.

Halbuki bu kanun çok lâzımdır ve şimdiye kadar. Devletin bir orman kanunu yoktur, istirham ediyorum bunu müşterek bir encümene verelim de bu sene çıksın.”

²⁶⁰ TBMM Z.C., D.3, C. 24, s. 48.

²⁶¹ TBMM Z.C., D.3, C. 24, s. 48.

Sabri Bey'in vermiş olduğu takdir yapılan oylama neticesinde kabul edilmiş ve orman kanununun hazırlanması amacıyla ortak bir encümen kurulması kararlaştırılmıştır²⁶².

3.2.5.5. Hakkındaki Diğer Bulgular

- Sabri Bey'in Seçim Mazbatası ve Tahlifi

Hüseyin Avni Bey'in vefatından sonra yapılan ara seçimlerde Sabri Bey, Cebelibereket mebusluğuna seçilmiş ve Sabri Bey'in seçim mazbatasını mecliste kabul edilmiştir. Ardından, Sabri Bey yemin ederek görevine başlamıştır²⁶³.

---

²⁶² TBMM Z.C., D.3, C. 24, s. 49.

²⁶³ TBMM Z.C., D.3, C. 18, s. 120.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

4. IV. YASAMA DÖNEMİ ve TBMM'DE CEBELİBEREKET MİLLETVEKİLLERİ

4.1. IV. TBMM'İN AÇILMASI ve IV. YASAMA DÖNEMİ GELİŞMELERİ

Mustafa Kemal Paşa, SCF'nin kapatılmasından sonra geniş bir yurt gezisine çıkmıştır. Bu gezide edindiği izlenimler sonucu seçimlerin yenilenmesi düşüncesine sahip olmuştur. Seçimlerin yenilenmesi konusunda Meclis Başkanı Kazım Özalp ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak ile bir toplantı yapmış ve toplantının sonunda seçimlere gidilmesi kararı alınmıştır²⁶⁴. Mustafa Kemal Paşa, seçim kararı alındıktan sonra, CHF Genel Başkanı imzasıyla Meclis Grup Başkanlığı'na bir yazı göndererek seçimlerin yenilenmesini istemiştir²⁶⁵.

TCF ve SCF denemelerinden sonuç alınamamakla birlikte Mustafa Kemal Paşa, mecliste muhalefetin olmayışını bir eksiklik olarak görmekteydi. Bu durumu bir parça olsun düzeltebilmek için, örgütlülükten yoksun bir muhalefet hareketinin olmasını sağlamak amacıyla; 1931 seçimlerinde 317 kontenjanın tamamı için CHF tarafından aday gösterilmemiştir. 22 vilayette toplam 30 kontenjan bağımsız adayların meclise katılmasını sağlamak amacıyla boş bırakılmıştır. Adana, Afyon, Aksaray, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bolu, Burdur, Bursa, Isparta, Kastamonu, Konya, Manisa Niğde, Sinop ve Tekirdağ illerinde 1 kontenjan, İzmir, Kayseri, Kocaeli, Kütahya ve Samsun'da 2 kontenjan ve İstanbul'da 3 kontenjan bağımsız adaylara ayrılmıştır²⁶⁶. Yapılan seçimlerde bağımsız adaylara ayrılan 30 milletvekilliğinden ancak 20 tanesini kazanabilmişlerdir. İstanbul, Samsun ve Tekirdağ'da ayrılan kontenjanları kazanan çıkmamıştır. Seçimi kazanan bağımsız adaylardan 3 tanesi 2 yerde birden seçimi kazandıklarından 10 kontenjan boş kalmıştır. 10 milletvekili de seçimlerden sonra CHF'ye katıldıklarından, bağımsız adaylardan ancak 10 tanesi muhalefette kalmıştır²⁶⁷.

²⁶⁴ Girgin, s. 93.

²⁶⁵ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IV. Dönem 1931-1935*, C. I, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1996, s. 3; Olgun, s. 14.

²⁶⁶ Olgun, s. 15; Girgin, s. 94.

²⁶⁷ Çoker, s. 43.

Meclise girmeye hak kazanan milletvekillerinin meslek profiline baktığımızda; milletvekillerinden 94 tanesinin serbest meslek erbabı, 131 tanesinin devlet memuru, 33 tanesinin asker, 8 tanesinin din adamı, 13 tanesinin yerel yönetici, 15 tanesinin teknik eleman, 15 tanesinin sağlıkçı ve 4 tanesinin de parti görevlisi olduğu görülmüştür. Milletvekillerinin eğitim seviyelerine baktığımızda ise; 42 iptidai, 41 rüştiye, 9 idadi, 19 özel öğrenim, 18 medrese, 18 meslek okulu ile 216 kolej, yüksekokul ve üniversite mezunu bulunduğu, eğitim seviyesinin oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir. Milletvekillerinden 139'u bir yabancı dil, 55'i iki yabancı dil, 29'u üç yabancı dil, 3'ü dört yabancı dil ve biri de altı yabancı dil bilmektedir²⁶⁸.

IV. Yasama dönemi 4 Mayıs 1931 günü meclisin en yaşlı üyesi Abdülhak Hamit'in (Tarhan) başkanlığında açılmıştır²⁶⁹. Yapılan oylamalarda, Meclis Başkanlığı'na Balıkesir milletvekili Kazım (Özalp) Paşa seçilmiştir. Cumhurbaşkanlığı seçimi öncesinde, İzmir milletvekili Halil Bey, söz alarak III. yasama döneminin erken seçim kararı alınması üzerine sona erdiği, anayasada görev süresi 4 yıl olan cumhurbaşkanının 1 Kasım 1931 tarihine kadar makamında oturabileceği, seçime gerek olmadığını belirtmiştir. Yapılan görüşmeler üzerine cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmış ve Mustafa Kemal Paşa, 289 mevcudun oybirliğiyle 3. kez cumhurbaşkanı seçilmiştir²⁷⁰.

IV. Yasama döneminde yaşanan önemli olaylara baktığımızda; Türk Ocakları'nın kapatılıp yerine Halkevleri'nin kurulması, kadınlara seçme-seçilme hakkının verilmesi, Soyadı Kanunu'nun kabul edilmesi, Üniversiteler Reformu, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın uygulamaya konması, Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne girmesi ve Balkan Antantı'nın kurulması karşımıza çıkar²⁷¹.

Mustafa Kemal Paşa, SCF'nin kapatılmasından sonra geniş bir yurt gezisine çıkmıştır. Bu gezide edindiği izlenimler sonucu seçimlerin yenilenmesi düşüncesine sahip olmuştur. Seçimlerin yenilenmesi konusunda Meclis Başkanı Kazım Özalp ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak ile bir toplantı yapmış ve toplantının sonunda

²⁶⁸ Nilgün İnce, *Dördüncü Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi Türk Siyasi Hayatı (1931-1934)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1993, s. 7-10.

²⁶⁹ TBMM Z.C., D. 4, C. 1, s. 2.

²⁷⁰ Çoker, s. 51, 52.

²⁷¹ Teke, s. 199, 200.

seçimlere gidilmesi kararı alınmıştır²⁷². Mustafa Kemal Paşa, seçim kararı alındıktan sonra, CHF Genel Başkanı imzasıyla Meclis Grup Başkanlığı'na bir yazı göndererek seçimlerin yenilenmesini istemiştir²⁷³.

TCF ve SCF denemelerinden sonuç alınamamakla birlikte Mustafa Kemal Paşa, mecliste muhalefetin olmayışını bir eksiklik olarak görmekteydi. Bu durumu bir parça olsun düzeltebilmek için, örgütlülükten yoksun bir muhalefet hareketinin olmasını sağlamak amacıyla; 1931 seçimlerinde 317 kontenjanın tamamı için CHF tarafından aday gösterilmemiştir. 22 vilayette toplam 30 kontenjan bağımsız adayların meclise katılmasını sağlamak amacıyla boş bırakılmıştır. Adana, Afyon, Aksaray, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bolu, Burdur, Bursa, Isparta, Kastamonu, Konya, Manisa Niğde, Sinop ve Tekirdağ illerinde 1 kontenjan, İzmir, Kayseri, Kocaeli, Kütahya ve Samsun'da 2 kontenjan ve İstanbul'da 3 kontenjan bağımsız adaylara ayrılmıştır²⁷⁴. Yapılan seçimlerde bağımsız adaylara ayrılan 30 milletvekilliğinden ancak 20 tanesini kazanabilmişlerdir. İstanbul, Samsun ve Tekirdağ'da ayrılan kontenjanları kazanan çıkmamıştır. Seçimi kazanan bağımsız adaylardan 3 tanesi 2 yerde birden seçimi kazandıklarından 10 kontenjan boş kalmıştır. 10 milletvekili de seçimlerden sonra CHF'ye katıldıklarından, bağımsız adaylardan ancak 10 tanesi muhalefette kalmıştır²⁷⁵.

Meclise girmeye hak kazanan milletvekillerinin meslek profiline baktığımızda; milletvekillerinden 94 tanesinin serbest meslek erbabı, 131 tanesinin devlet memuru, 33 tanesinin asker, 8 tanesinin din adamı, 13 tanesinin yerel yönetici, 15 tanesinin teknik eleman, 15 tanesinin sağlıkçı ve 4 tanesinin de parti görevlisi olduğu görülmüştür. Milletvekillerinin eğitim seviyelerine baktığımızda ise; 42 iptidai, 41 rüştiye, 9 idadi, 19 özel öğrenim, 18 medrese, 18 meslek okulu ile 216 kolej, yüksekokul ve üniversite mezunu bulunduğu, eğitim seviyesinin oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir. Milletvekillerinden 139'u bir yabancı dil, 55'i iki yabancı dil, 29'u üç yabancı dil, 3'ü dört yabancı dil ve biri de altı yabancı dil bilmektedir²⁷⁶.

²⁷² Girgin, s. 93.

²⁷³ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IV. Dönem 1931-1935*, C. I, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1996, s. 3; Olgun, s. 14.

²⁷⁴ Olgun, s. 15; Girgin, s. 94.

²⁷⁵ Çoker, s. 43.

²⁷⁶ İnce, s. 7-10.

IV. Yasama dönemi 4 Mayıs 1931 günü meclisin en yaşlı üyesi Abdülhak Hamit'in (Tarhan) başkanlığında açılmıştır²⁷⁷. Yapılan oylamalarda, Meclis Başkanlığı'na Balıkesir milletvekili Kazım (Özalp) Paşa seçilmiştir. Cumhurbaşkanlığı seçimi öncesinde, İzmir milletvekili Halil Bey, söz alarak III. yasama döneminin erken seçim kararı alınması üzerine sona erdiği, anayasada görev süresi 4 yıl olan cumhurbaşkanının 1 Kasım 1931 tarihine kadar makamında oturabileceği, seçime gerek olmadığını belirtmiştir. Yapılan görüşmeler üzerine cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmış ve Mustafa Kemal Paşa, 289 mevcudun oybirliğiyle 3. kez cumhurbaşkanı seçilmiştir²⁷⁸.

IV. Yasama döneminde yaşanan önemli olaylara baktığımızda; Türk Ocakları'nın kapatılıp yerine Halkevleri'nin kurulması, kadınlara seçme-seçilme hakkının verilmesi, Soyadı Kanunu'nun kabul edilmesi, Üniversiteler Reformu, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın uygulamaya konması, Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne girmesi ve Balkan Antantı'nın kurulması karşımıza çıkar²⁷⁹.

4.2. IV. DÖNEM CEBELİBEREKET MİLLETVEKİLLERİ

4.2.1. HASAN BASRİ BEY (DEMİR)

4.2.1.1. Biyografisi

Hasan Basri Bey, 1315 (1899) tarihinde dünyaya gelmiştir. Annesi Esmâ Hanım, babası Esat Efendi'dir²⁸⁰.

Babasının erken yaşta vefat etmesinden sonra annesiyle birlikte Osmaniye'nin Çardak köyüne yerleşmiş ve burada çiftçilikle uğraşmaya başlamıştır. Çiftçilikten başka demircilik mesleği ile de uğraşan Hasan Basri Bey, I. Dünya Savaşı'nda askere alınmış ve mahrukat²⁸¹ nakliyatı yaparak hizmet etmiştir. Milli Mücadele günlerinde

²⁷⁷ TBMM Z.C., D. 4, C. 1, s. 2.

²⁷⁸ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IV. Dönem 1931-1935*, C. III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1996, s. 51, 52.

²⁷⁹ Teke, s. 199, 200.

²⁸⁰ *Hasan Basri Bey'in Tercüme-i Hal Belgesi*, TBMM Arşivi, Devre 4, Sicil No: 786.

²⁸¹ **Mahrukat:** Odun, kömür, doğal gaz, mazot gibi ısı sağlamak amacıyla yakılan madde, yakacak.

Fransızlara karşı Osmaniye'nin kurtarılması için savaşan Hasan Basri Bey, daha sonra er olarak Şeyh Sait İsyanı'na karşı yapılan askeri harekâta da katılmıştır²⁸².

Askerden terhis olduktan sonra Osmaniye'de bir Alman ile birlikte açtıkları işyerinde demirci ustası olarak çalışan Hasan Basri Bey, bu işten sonra mamure 2. Yol Dairesinde ustabaşılık yapmıştır²⁸³.

IV. Yasama döneminde Cebelibereket milletvekili seçilen Hasan Basri Bey bir dönem milletvekilliği yaptıktan sonra tekrar Osmaniye'ye dönmüş ve bir müddet daha demircilikle uğraşmıştır. Daha sonra çiftliğinde yaşamını sürdüren Hasan Basri Bey, 21 Ocak 1980'de vefat etmiştir²⁸⁴.

Hatice isminde 2 eşi bulunan Hasan Basri Bey'in bu evliliklerden 6 tane çocuğu olmuştur.

4.2.1.2. Mecliste Almış Olduğu Görevler

Hasan Basri Bey'in TBMM çatısı altında almış olduğu idari görevlere baktığımızda; 1. yasama yılında Divan-ı Muhasebet Encümeni üyeliği, 2. yasama yılında Divan-ı Muhasebet Encümeni üyeliği, 3. yasama yılında Gümrük ve İnhisarlar Encümeni üyeliği, 4. yasama yılında Gümrük ve İnhisarlar Encümeni üyeliği ve 5. yasama yılında Teşkilat-ı Esasiye Encümeni üyeliği görevlerinde bulunmuştur²⁸⁵.

4.2.1.3. Tahrir ve Teklifleri

- Hayvan Hırsızlığının Önlenmesi Hakkındaki Kanunun Bazı Maddelerini Değiştiren Kanun İle İlgili Teklifi

Hayvan hırsızlığının önüne geçilmesi hakkındaki kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi ile ilgili kanun tasarısı görüşülürken hayvan hırsızlığına karşı, hayvan çaldığı anlaşılan bir şahsın 1 yıl süre ile kendi vilayetinin dışına gönderilmesine dair şu teklifte bulunmuştur²⁸⁶;

²⁸² *Hasan Basri Bey'in Tercüme-i Hal Belgesi*, TBMM Arşivi, Devre 4, Sicil No: 786.

²⁸³ İdem, s. 150.

²⁸⁴ Çoker, s. 141.

²⁸⁵ *TBMM Z.C.*, D.4, C. 1, s. 28; C. 4, s. 10; C. 10, s. 21; C. 18, s. 12; C. 25, s. 11.

²⁸⁶ *TBMM Z.C.*, D.4, C. 19, s. 59.

Yüksek Reislîge

Hayvan çaldığı anlaşılan adamın kendi vilâyeti haricine tebidinin bir sene müddetle olmasını teklif ederim.

Cebelibereket

Basri

Basri Bey'in teklifi hakkında Meclis'te oylama yapılmamıştır.

- 28.05.9134 Tarih ve 2458 Numaralı Muhtelif Maddelerden Alınacak İstihlâk Vergisi Hakkındaki Kanun Layihası İle İlgili Teklifi

Muhtelif maddelerden alınacak istihlak vergisi kanun tasarısının 1. Maddesinin yedinci fıkrasında; çimentonun tonundan 250 kuruş alınması teklif edilmiştir. Kanun görüşmeleri devam ederken, Hasan Basri Bey çimentodan dört lira alınması konusunda şu teklifte bulunmuştur²⁸⁷;

Yüksek Reislîge

Çimentodan dört lira alınmasını teklif ederim.

Cebelibereket

H. Basri

Basri Bey'in teklifi hakkında Meclis'te oylama yapılmamıştır.

- İki Yıllık Köy Okullarında Beş Yıllık Eğitim Verilmesi Hakkındaki Temenni Tavrı

Hasan Basri Bey, iki yıllık köy okullarında beş yıllık eğitim verilmesi hakkında Milli Eğitim Bakanlığı'na bir temenni tavrı vermiştir.

²⁸⁷ TBMM Z.C., D.4, C. 22, s. 370.

Takririn değerlendirilmesi üzerine, ancak iki öğretmenli köylerde beş yıllık eğitimin verilmesi uygun görülmüştür²⁸⁸.

- Payas İskelesinin Tamiri İçin Başvekâlet'e Sunulan Temenni Takriri

Hasan Basri Bey, hem hayvan ihracatı, hem de portakal ihracatı için uygun bir liman olan fakat harap bir halde bulunması sebebiyle yeterince istifade edilemeyen Payas İskelesinin tamirâtı için gerekli 1.500 liralık ödeneğin verilmesi konusunda Başvekâlete bir temenni takriri vermiştir.

Başvekâlete verilen bu temenni takriri İktisat Vekâletine havale edilmiştir. İktisat Vekâletinden Başvekâlet'e verilen cevapta, takririn tetkik edildiği, bu konu daha önce de Vekâletçe tetkike tabi tutularak o civarda ihracat iskelesi için Dört Yol'da iskele inşası için Mersin Liman Şirketi nezdinde girişimlerde bulunduğu belirtilmiştir. Böyle mali bir teşebbüse girişmeyi idare meclisi kendi yetkisinde görmediği için kararın TBMM'de alınması için havale ettiği ve burada alınacak karar doğrultusunda hareket edileceği ve durumdan Başvekâlet'in haberdar edileceği arz edilmiştir²⁸⁹.

4.2.2. İBRAHİM BEY (İBRAHİM HAKKI METE)

4.2.2.1. Biyografisi

İbrahim Bey, 1292 (1876) tarihinde Karahisar-ı Şarki (Giresun) Sancağı'nın Alucra ilçesi Kutluca köyünde dünyaya gelmiştir. Annesi Hanife Hanım, babası Murtazaoğullarından Yusuf Bey'dir²⁹⁰.

1892'de Padişah iradesi ile Kuleli Askeri Lisesi zâdegân sınıfına giren İbrahim Bey, 1895 yılında siyasi sebeplerle izlendiğinin farkına varmış ve Mısır'a kaçmıştır. Üç ay sonra affedilerek yurda dönen İbrahim Bey, Hukuk Mektebinde öğrenime başlamıştır²⁹¹. Öğrenimi devam ederken 1 Ralık 1898'de, okuldan kaçarak alaya çıkarılan öğrencilerin Trablusgarp Fırkasına gönderilmesi hakkındaki padişah iradesi

²⁸⁸ B.C.A. Fon No: 30.10.00 Yer No: 8.48.19

²⁸⁹ B.C.A. Fon No: 30.10.00 Yer No: 8.48.14

²⁹⁰ *İbrahim Bey'in Tercüme-i Hal Belgesi*, TBMM Arşivi, Devre 4, Sicil No: 787.

²⁹¹ İdem, s. 152.

üzerine yakalanarak Trablusgarp'a gönderilmiştir. Ailesinin başvurusu üzerine Tophane İdaresine bağlı İstihkâm Alayına alınmış ve Maçka silahhanesinde güvenlik işlerinde görevlendirilmiştir²⁹².

Yetenek başarıları üzerine önce başçavuşluğa, ardından teğmenliğe terfi ettirilmiştir. Bu görevi devam ederken, Yıldız'da açılan Jandarma Subay Okuluna girmiş ve 1910 yılında mezun olarak Ceyhan Jandarma Takım Komutanlığına atanmıştır²⁹³.

1912'de üsteğmen, 1915'te yüzbaşılığa terfi ettirilen İbrahim Bey, I. Dünya Savaşı sırasında Suriye Cephesi'ndeki 4. Ordu Komutanlığı emrinde görev yapmıştır. 17 Şubat 1919'da Cebelibereket Jandarma Komutanlığı, 6 Ağustos 1919'da Ceyhan Kaymakam vekilliği görevlerine getirilmiştir. 19 Kasım 1919'da binbaşılığa yükseltilen İbrahim Bey, Ceyhan ve yöresinde meydana getirdiği yaklaşık 3.000 kişilik milis kuvvetlerle Milli Mücadeleye katılmış ve Ceyhan Grup Komutanlığı yapmıştır²⁹⁴.

4 Şubat 1922'de terhisini isteyen İbrahim Bey'in bu talebi 2 Mart 1922'de kabul edilmiştir. 15 Ağustos 1923'te Ceyhan Kaymakamlığına atanan İbrahim Bey, 1924 yılında emekliye ayrılmış ve Ceyhan'a bağlı Kuzucak köyünde bir çiftlik kurmuştur²⁹⁵.

CHP'de politikaya girerek parti mutemetliği, il genel meclis üyeliği ve Ceyhan Belediye Başkanlığı yapan İbrahim Bey, IV. yasama dönemi seçimlerinde Cebelibereket milletvekili olarak meclise girmiştir. IV. Yasama döneminden sonra V. VI. yasama dönemlerinde Seyhan'dan milletvekili seçilmiştir²⁹⁶.

VI. Yasama döneminde milletvekilliği görevi sürerken 14 Şubat 1942'de vefat etmiş²⁹⁷ ve cenazesi Ceyhan-Kuzucak köyüne defnedilmiştir.

²⁹² Çoker, 142.

²⁹³ Yarar, Hülya, Mustafa Delialioğlu, s. 242.

²⁹⁴ Yarar, Hülya, Mustafa Delialioğlu, s. 242; *İbrahim Bey'in Tercüme-i Hal Belgesi*, TBMM Arşivi, Devre 4, Sicil No: 787.

²⁹⁵ Çoker, s. 143.

²⁹⁶ İdem, s. 153.

²⁹⁷ B.C.A. Fon No: 30.10.00 Yer No: 76.503.6; "Seyhan Mebusu İbrahim Mete Vefat Etti", Türk Sözü Gazetesi, Adana, 17 Şubat 1942, s. 1,2.

Safiye, aliye ve Döndü hanımlarla evlenen İbrahim Bey'in bu evliliklerden 9 tane çocuğu olmuştur. XI. ve XV. yasama dönemi Adana milletvekilliği ve Gençlik ve Spor Bakanlığı yapmış olan Muslihittin Yılmaz Mete'nin babasıdır²⁹⁸.

4.2.2.2. Mecliste Almış Olduğu Görevler

İbrahim Bey'in TBMM çatısı altında almış olduğu idari görevlere baktığımızda; 1. yasama yılında Divan-ı Muhasebet Encümeni üyeliği, 2. yasama yılında Divan-ı Muhasebet Encümeni üyeliği, 3. yasama yılında Gümrük ve İnhisarlar Encümeni üyeliği, 4. yasama yılında Gümrük ve İnhisarlar Encümeni üyeliği ve 5. yasama yılında Divan-ı Muhasebat Encümeni üyeliği görevlerinde bulunmuştur²⁹⁹.

4.2.2.3. Konuşmaları

- 24.03.1932 Tarih ve 1935 Numaralı Devlet Tarafından İdare Olunan İnhisarlar Memur ve Müstahdemlerinden Vazifelerinden Ayrılanlara Verilecek Tazminata Dair Kanun Münasebetiyle Sözleri

İbrahim Bey, devlet tarafından idare olunan inhisar memurları hakkında 1/259 numaralı kanun tasarısının 2. maddesinde³⁰⁰ belirtilen emeklilerin, tekel idarelerinde teşkilat kanunları yapıncaya kadar görev alamaması hükmü üzerine söz almıştır.

İbrahim Bey; eski emeklilik kanununa göre emekliye ayrılmış ve bugün oldukça güç şartlar altında yaşayan emeklilerden istifade edilmesinin kanun yolu ile önüne geçilmesinin kabul edilebilir bir durum olmadığını dile getirmiş ve 2. maddenin encümen geri gönderilmesini savunduğu şu konuşmayı yapmıştır³⁰¹;

“Muhterem Beyler, her Devletin, her milletin iki ulvî rütbesi vardır. Bu rütbeler kutsidir ve ulvidir. Bu rütbeler, sırma ve forma takmak gibi itibarî değildir. Bu rütbelerden birisi muharebe ederken yaralanır ölür. Ona şehit derler, her millette

²⁹⁸ Çoker, s. 144.

²⁹⁹ TBMM Z.C., D.4, C. 1, s. 28; C. 4, s. 10; C. 10, s. 21; C. 18, s. 12; C. 25, s. 10.

³⁰⁰ **Madde 2.** İnhisar idarelerine, teşkilât kanunları yapıncaya kadar, bu kanunun meriyet tarihinden itibaren mütekahtlerden memur alınmaz.

³⁰¹ TBMM Z.C., D.4, C. 6, s. 59.

şehit, derler. Biz de şehit deriz. Hakikaten de şehittir. Çünkü vatanını müdafaa uğrunda ölmüştür. Kutsidir ve manevî bir şereftir.

Bir diğeri de muharebe bittikten sonra her devlet, kendi ordularında, dairelerinde bir tasfiye, bir tekaüt muamelesi yapar. Bunlar da muayyendir. Meselâ: otuz seneyi ikmal edenler tekaüde sevkolunurlar. Arkadaşlar, bu alelade söz değildir. Mütekait; vazifei vataniyesini ifa etmiş, âcizler sırasına gelmiş, fakat bizden ziyade hürriyet almıştır. Çünkü vatanî vazifesini bihakkın yapmıştır ve hürriyetini almıştır. Amma maalesef maişetini temin edememiştir. Bizde iki tekaüt kanunu vardır, her ikisi de doğrudur. Birisi o vaktin ihtiyacına göre; diğeri de asrı hazrın ihtiyacına göre yapılmıştır. Şimdi yüksek rütbelere irtika etmiş, bilmem ne olmuş, mevki içtimaisi yükselmiştir. Kırk beş sene feriklik yapmış, sefirlik yapmış, kral sofralarında bulunmuştur, süvarelerde bulunmuştur. Fakat biliyorsunuz eski tekaüt kanunu ile tekaüt edilen bu zat, kaç kuruş alıyor? Aldığı para ile müreffeh mi yaşıyor zannediyorsunuz? 80 banknot alıyor, onun da bir kısmı kesiliyor. Şimdi bu âcizler arasına geçirdiğimiz adamlardan istifade edilmeyecek midir ?

Bu gün fikrinden istifade edilecek eski mütekaitlerden 29 banknot alanlar vardır. Bununla Çabakçorun en ücra bir köyünde geçinilemez. Bunlara hususî bütçelerden iş bulmalı. Çünkü onlar da bu vatan uğrunda ömür telef etmişler ve ihtiyarlamışlardır. Yeni kanunla tekaüt edilenlere verilmeyebilir. Bir vatandaşın zararına tevazün edecek bütçenin manasını anlayamam. Yarın beş bin muhtaç vatandaş Hükümete müracaat ederlerse, bunlara ne iş vereceğiz? Hamallık yapacaksın desek yükümüz yok. Rençperlik yapacaksın desek buğdayımız para etmiyor ki fazla ekin ektirelim. Bunlardan fikrinden istifade imkânı olanlarını mutlaka hususî bütçelerde istihdam etmek zarureti vardır. Bunlar için istisnâî bir hüküm koymamalıyız. Ne yapalım, talileri yokmuş, eski kanuna göre tekaüt olmuşlar. Onlarda bu devletin az çok hizmetinde bulunmuş, tekaüt olmuş adamlardır. Kendilerine hürmet etmemiz lâzım gelirken her şeyden mahrum etmek günahdır.”

- 22.07.1931 Tarih ve 1870 Numaralı Devlet Demiryolları ve Limanları Umum Müdürlüğünün 1931 Senesi Bütçe Kanunu Münasebetiyle Sözleri

Devlet Demiryolları 1931 yılı bütçe görüşmeleri devam ederken, İbrahim Bey söz almış ve demiryollarının yapımını çok önemli gördüğünü belirten bir konuşma yapmıştır.

Hem bugünün nesli hem de gelecek nesiller adına atılacak en önemli adımlardan bir tanesi olarak demiryollarının yapımını gören İbrahim Bey, bu konuda büyük sıkıntılar çekileceği, fakat demiryolunun bu sıkıntılara degecek bir adım olduğunu ifade ettiği şöyle bir konuşma yapmıştır³⁰²;

“Afedersiniz efendim; üç kelime söyleyeceğim, fazla söylemeyeceğim. Biz bu şimendiferleri bu şeraitle yapacağız. Çünkü ecdadımız yapmamıştır. Biz zahmet çekiyoruz. Muhaliflerimiz de, dostlarımız da iyi bilsinler ki, biz bu şimendiferleri hem nesli ati için, hem de nesli hazır için mutlaka yapacağız, yaşasın bu şimendiferleri icat eden, yaşasın bu şimendiferleri yapan Cumhuriyet hükümeti. Biz hem nesli ati için hem de nesli hal için faydalı olan bu şimendiferleri birçok feragatlerle mutlaka yapacağız. Biz zahmet çekeceğiz. Fakat nesli ati bu zahmetlerden vareste kalacaktır. Bu şimendiferleri yaparken öyle bir takım ukudu atıkaya ve istikrazlara gitmiyeceğiz. Doğrudan doğruya bu şeraitle yapacağız. Netekim Cumhuriyet Hükümeti yapıyor. Allah razı olsun, bu yolda epeyce de ilerledi.”

- 22.03.1934 Tarih ve 2395 Numaralı Kazanç Vergisi Kanunu Münasebetiyle Sözleri

Kazanç vergisi hakkında 1/173 numaralı kanunun tasarısının vergiden istisnalar konusu görüşülürken 3. Maddenin, 8. fıkrasındaki “makine ile işlemeyen köy değirmenleri” meselesi ile ilgili bir konuşma yapmıştır.

Makine ile işlemeyen köy değirmenleri tabirini dar kapsamlı bulan İbrahim Bey, 10 beygir gücündeki küçük motorlarla çalışan değirmenlerin de vergiden muaf

³⁰² TBMM Z.C., D.4, C. 3, s. 307.

tutulması gerektiğini, bu değirmenleri çalıştıranların da geçimini zor çıkardığını ifade ettiği şu konuşmayı yapmıştır³⁰³;

“Şimdi efendim, mesele gene anlaşılamadı. Köylerde bir kaç türlü değirmen vardır. Meselâ ova kısımlarında su yoktur. Bunlar âdi motörlerle döner, yevmiye dört teneke benzin yakar ve bu benzin parasını ancak çıkarabilir, kendisine yevmiye ya bir ya iki mecrediye kalır. Bunları da makine addedersek köylüler mütezarrır olurlar. Onun için küçük makineleri istisna etmek lâzımdır. Çünkü küçük makineler azamî on beygir kuvvetindedir ve birçok ova köylerinde başka değirmen yoktur.”

4.2.3. NACİ PAŞA (ABDÜLLATİF NACİ ELDENİZ)

Naci Paşa'nın biyografisi III. Dönemde verilmiştir.

4.2.3.1. Mecliste Almış Olduğu Görevler

Naci Paşa'nın TBMM çatısı altında almış olduğu idari görevlere baktığımızda; 1. yasama yılında Müdafaa-i Milliye Encümeni üyeliği, 2. yasama yılında Müdafaa-i Milliye Encümeni üyeliği, 3. yasama yılında Müdafaa-i Milliye Encümeni üyeliği, 4. yasama yılında Müdafaa-i Milliye Encümeni üyeliği ve 5. yasama yılında Meclis Hesaplarını Tetkik Encümeni üyeliği görevlerinde bulunmuştur³⁰⁴.

4.2.3.2. Konuşmaları

- Sabık Kadıköy Belediye Müdürü Kemal Bey'e Emvali Metrukeden Bir Miktar Verilmesine Dair Sözleri ve Bu Konu Hakkındaki Teklifi

Naci Paşa; Eski Kadıköy Belediye Müdürü Kemal Bey'in, Ermeniler tarafından nakit para ve mücevheratının gasp edilmesi üzerine kendisine yardımda bulunulması, emvali metrukeden bir miktar verilmesi konusundaki dilekçenin reddedilmesi üzerine Meclis'te söz almıştır.

I. Dünya Savaşı sırasında Suriye'de görevli bulunan Kemal Bey'in Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra İstanbul'a gelirken, muhacir Ermeniler tarafından kendisine cinayet suçlamasında bulunulması, Mersin'de tutuklanarak hakkında 114 tane dava açılması söz konusu olmuştur. Bu davalardan almış olduğu idam cezasının infazını engellemek için Kemal Bey'in bütün variyeti yok

³⁰³ TBMM Z.C., D.4, C. 20, s. 64.

³⁰⁴ TBMM Z.C., D.4, C. 1, s. 28; C. 4, s. 10; C. 10, s. 10; C. 18, s. 12; C. 25, s. 11.

pahasına satılmış ve oradaki Fransız askerlerine rüşvet verilmek suretiyle idamı engellenmiştir. Şu anda felçli durumda olan ve geçinecek hiçbir geliri olmayan Kemal Bey, meclise müracaatta bulunarak emval-i metrukeden kendisine bir miktar verilmesi talebinde bulunmuştur. Fakat Arzuhal Encümeni böyle bir hakları olmadığı gerekçesiyle dilekçeyi reddettiğinden bahseden Avni Paşa, kendisinin de çok iyi bildiği Kemal Bey'e Adana civarında Ermenilerin terk ettiği mallardan bir miktar verilmesi istediği şu konuşmayı yapmıştır;³⁰⁵,

“Bir kaç dakika için lütfunuzu rica edeceğim. Efendim; gadre uğramış bir zatin ve bir ailenin mümkünse mazharı mürüvvet olmasını istirham edeceğim.

Vaktiyle mutasarrıflıklarda bulunmuş ve en son olarak Kadıköy Daire-i Belediye Müdürlüğü vazifesini yapmış olan Kemal Bey isminde bir zat vardır. Bu zat 308 ve 309 tarihlerinde Mülkiye Mektebini bitirmiş, bir çok hizmetlere girmiş, memuriyetlerde bulunmuş, harbi umumide Suriye mıntikasında memuriyet yapmış, mütarekenin aktinden sonra 1919 senesinde ailesiyle beraber vapura binmiş İstanbul'a avdet ediyormuş.

Vapurda birçok ermeni muhacirleri varmış. Kendisinin ismi kemal olduğu için, aynı isimde bulunan ve masum olduğu halde İstanbul da öldürülen bir vatandaşımızı zannederek, öldürmek istemişler, fakat vapurda siyanet edilmiş, vapur Mersine uğramış o zaman Mersin Fransız işgali altında bulunduğu için bu muhacirler derhal Mersin Fransız kumandanına müracaat etmişler ve Kemal Beyi tevkif ettirmişler. Aylarca mevkuf kalmış hakkında 114 ten ziyade ağır davalar açılmış. Bunların hiç biri sabit olmamış, fakat mahkûm edilmiş ve hatta idam cezasıyla karşılaşmış. İdam hükmü icra edilmek üzere iken kendisiyle beraber olan ve felâkete iştirak eden zevcesi Berutta, muhtelif semtlerde bulunan bir kaç binasını sattırması, takriben 20,000 lira para tedarik ettirmiş, zaten Fransızların elleri altında, çoğumuzca meçhul olmayan, vasita-i rüşvet ve vasita-i fesat bir çok akrepler bulunuyordu. Onlar bu kadından zevcini kurtarmak için para istemişler, Kadın da bu parayı bu adamlara teslim etmiştir. Adana ve Mersince bu keyfiyet tahriren sabittir ve bu vakayı bilenler elhamdülillah berhayattır.

³⁰⁵ TBMM Z.C., D.4, C. 2, s. 213

Evrakları müracaat dosyasında da mevcuttur. Eşyalarını İstanbul'a gönderiyorlarmış. İstanbul'a çıktıkları zaman maatteessüf İstanbul polisinde de aynı akrepler bulunduğu için eşyalarını da müsadere etmişler ve bu vaka İstanbul polisince de malûmdur. Bu karı koca rüşvetlerini verdikten sonra tahliye edilmişler ve birçok mükülâtla İstanbul'a can atmışlar, daha doğrusu can attılar. Çünkü bundan sonrasını bizzat yakından biliyorum. Birçok yerlere müracaat etmişler, fakat hiç bir şey istihsaline muvaffak olamamışlar. En son müracaatgâh tabiî Büyük Millet Meclisi idi. Bundan bir müddet evvel bir arzuhal ile Riyaseti Celileye müracaat ettiler, Arzuhal Encümeninde bu keyfiyet müzakere edildi. Arzuhal Encümeni kanun hükümlerinin kendilerine her hangi bir suretle bir tazmin bedeli verilmesiyle müsait olmadığını maatteessüf takarrür ettirdi.

Filvaki evvelce hükümet makamından da almış oldukları cevap bundan ibarettir. Kanun hükümleri her hangi bir tazminat verilmesine gayri müsait tarzda idi. Şimdi efendim, Adana Vilâyeti bu zatı ve ailesini şayanı lütuf ve atıfet buluyor. Arzuhal Encümeni dahi tetkikatında kendilerini şayanı lütuf ve atıfet görmüştür. Encümenin mazbatasında da yazılıdır. Şu halde milletin şefkat ve mürvetine müracaat etmek için, milletimi temsil eden Heyeti Celilenizin şefkat ve mürvetine müracaat etmek cüretinde bulunuyorum Kemal Bey eylevm takriben 60 yaşlarında ve nim mefluçtur, her hangi bir iş yapmağa muktedir değildir. Elinde mal namına bir şeyi de kalmamıştır, senelerden beri zaruret ve ıztırabın en acı derecelerini çekmiştir. Kendisine Adana da zülm ve cebir etmiş olan Ermenilerin şahısları malûmdur. Bu adamlar lehülhamt bu gün memleketimizde değillerdir Fakat şahısları Adana ve Mersin muhitince malûmdur. Bu adamların, bu gaddar ve cebbar adamların o muhitte terk etmiş oldukları emlak ve arazileri vardır. Münasip miktar, ölmeyecek kadar bir miktar, o emlak ve emvalden bu aileye veyahut zavallı Kemal Beye, milletin şefkat ve atıfetine müracaat ederek, verilmesini istirham ediyorum. Kabul buyrulursa mürüvvet ve şefkat olur. Kabul buyrulmazsa o da madelet olur. İtiraf ederim. Kabulünü istirham ederim. Bu hususta bir de teklifim vardır. Riyaseti Celileye takdim ediyorum. “

Naci Paşa konuşmasını yaptıktan sonra meclise bir de teklif sunmuştur. Teklifinde, 1919 yılı Suriye dönüşü yaşanan olaylar sebebiyle Kemal Bey'in idamını engellemek için yaklaşık 34.000 lira para kaybettiği, bu paranın geri ödenmesine kanunların imkan vermemesi sebebiyle Adana civarında halka yaptıkları zulümle iyi tanınan Agopyan, Peştemalcıyan ve Şişmanyan gibi Ermenilerin bıraktıkları mallar içerisinde 34.000 liraya mukabil bir karşılığın Kemal Bey'e verilmesine dair şu teklifi yapmıştır³⁰⁶;

YÜKSEK REİSLİĞE

Havale buyrulan istida üzerine, Arzuhal Encümenininin 17-VI-1931 tarih ve 108 numaralı karar mazbatasında: Esbak Hama Mutasarrıfı ve Esbak Kadıköy Belediye Müdürü Kemal Beyin 1919 senesinde ermeniler tarafından gasben alınan 18.000 lira nakit ve en az 16.000 lira değerinde mücevherat ve eşyasına mukabil kendisine bir şey verilmemesine mumaileyh Kemal Beyin, Adana vilâyetince olduğu gibi Arzuhal Encümenince de lütuf ve âtifata şayan görülmüş olmasına rağmen kanun hükümleri müsait bulunmadığının anlatılması dermeyan edilmektedir.

Encümenin kanun ve usul çerçevesinden hariç bir karar vermemesi tabii olduğu kadar, Mülkiye Mektebinin eski bir mahsulü olan ve yaşı da altmışa yakın bulunan ve hayatı yalnız iffet ve sây ile geçen mumaileyh Kemal Beyin elyevm maa aile acı bir zarurette ve yarım felç ile hasta da olduğunun Umumî Heyetçe şefkat nazarına alınması mümkün olduğu zannında bulunduğumdan ve hususile Kemal Beye ve ailesine kast ve gadrettikleri Arzuhal Encümeninde mahfuz dosyasındaki evrak ile sabit olan Agopyan, Peştemalcıyan ve Şişmanyan gibi şerirler Adana ve Mersin muhitince maruf ve bunların oralarda bıraktıkları mallar bu gün de mevcut ve malûm olduğundan, vaktiyle merkumlara ait olan bu emlâk ve araziden, yukarıda zikredilen 34,000 lira ziyana mukabil küllî olmasada, maişete medar olacak bir miktarın Kemal Beye ve zevcesi Behzar Hanıma serian verilmesi için bir şefkat ve maadilet karan ittihaz buyrulmasını istirhamla aşağıdaki maddeyi arz ve teklif ederim efendim.

Cebelibereket Naci

³⁰⁶ TBMM Z.C., D.4, C. 2, s. 213, 214.

Naci Paşa'nın yapmış olduğu bu teklifin Maliye ve Bütçe encümenlerine havale edilmesi kararlaştırıldıktan sonra Maliye Encümeninden; *emlak-ı metrukenin Milli Emlak'a devredildiği ve bu malların Avni Paşa'nın istediği şekilde Kemal Bey'e verilmesi kanun gereğince söz konusu olmadığından teklifin iadesine karar verilmiştir*³⁰⁷. Maliye Encümeninin kararını muvafık gören Bütçe Encümeninden de teklifin reddedilmesine dair bir mazbata gönderilmiştir.

Maliye ve bütçe encümenlerinin, Naci Paşa'nın teklifinin reddedilmesi konusunda hazırlamış oldukları mazbatalar, TBMM'ye sunulmuş ve yapılan oylamada kabul edilerek, Naci Paşa'nın teklifinin reddine karar verilmiştir³⁰⁸.

- 12.04.1930 Tarih ve 1584 Numaralı Türkiye Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri Arasında İmzalanan İkamet Sözleşmesinin Onaylanmasına Dair Kanun Münasebetiyle Sözleri³⁰⁹

Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında imzalanan ikamet sözleşmesinin tasdiki hakkındaki 1/204 numaralı kanun tasarısı ve Hariciye encümeni mazbatası görüşülürken, Kocaeli Milletvekili Sırrı Bey Türkiye ile Amerika arasında tarihi benzerlikler kuran ve kanun tasarısının kabul edilmesini isteyen bir konuşma yapmıştır³¹⁰.

Sırrı Bey'den sonra söz alan Naci Paşa; her ne kadar son zamanlarda kötü bir idare ve talihsiz olaylarla karşılaşılsa da Osmanlı Devleti'nin bağımsız bir devlet olduğu, oysaki ABD'nin bağımsızlığını alana kadar bir sömürge olduğunu ifade ederek Sırrı Bey'in Türkiye Cumhuriyeti ile ABD arasında bir benzerlik kurmasının talihsizlik olduğunu ifade ettiği şu konuşmayı yapmıştır³¹¹;

“Efendim, müsaade buyurursanız, pek uzun olmamak şartile bir noktaya lütfen enzarınızı celbetmek isterim.

³⁰⁷ TBMM Z.C., D.4, C. 8, 121 Sıra Numaralı Maliye ve Bütçe Encümenleri Mazbataları

³⁰⁸ TBMM Z.C., D.4, C. 8, s. 16.

³⁰⁹ TBMM Z.C., D.4, C. 8, s. 354-355.

³¹⁰ TBMM Z.C., D.4, C. 8, s. 354, 355.

³¹¹ TBMM Z.C., D.4, C. 8, s. 355, 356.

Sırrı Beyefendi, biam istiklâlimizin ve cumhuriyetimizin Amerika istiklâli ve cumhuriyetile takriben aynı şekilde doğmuş olduğunu irat buyurdular. Bu noktayı müsaadei âlilerle kabul etmiyorum.

Amerika müstemleke idi; ta Vaşington zuhur edinciye kadar, istiklâli siyasisini temin edinciye kadar, istiklâl yüzü görmemişti. Biz öyle değildik. Bunu böyle demekten maksadım, Osmanlı imparatorluğunun siyasetini müdafaa etmek değildir. Osmanlı imparatorluğunun son asrın nısfı ahirindeki ve hatta biraz daha evvelki siyasetini ve tarzı idaresini müdafaa edebilmeğe, bizler için ve her sahibi insaf ve izan için imkân yoktur. Bununla beraber kendi benliğimizi ve kendi varlığımızı da şüpheye düşürecek tarzda sözlere ve fikirlere kendimizi kaptırmamız hiç bir zaman caiz değildir. Muhterem arkadaşlar, Osmanlı imparatorluğu dahi hür idi ve istiklâle malik idi. Fakat istiklâlini hüsnü idare edemediğinden onu son asrın nısfı ahirinde kaybetmiştir. Millet te onunla beraber mi idi? Hayır, milletin bütün varlığı; şuurlu kısmı şuuru ile, hâl ve vaziyet icabı şuura malik olmıyanlar hisleriyle bu idare ile beraber olmadıklarını gösterecek mahiyette idi. Osmanlı imparatorluğunun 1918'den başlayarak 1922'ye kadar devam eden büyük felâketini gayet ulvî bir surette bertaraf etmeğe çalışan ve bu çalışmada millete rehberlik eden ulvî insanın etrafında toplanıp her türlü fedakârlığı yapmağa katlanmak bütün milleti beraberliğe sevk etmiştir. Bu noktadan Amerika ile mukayesemiz kıyas maalfariktir. Onun için Sırrı Beyefendi mazur görürler ve bu mülâhazatımı kabul buyursunlar.

Bu münasebetle bir şey daha arz etmeme müsaadenizi rica edeceğim. Halimce biraz gazete kitap okurum güya. Son zamanlarda; Millî tasarruf ve iktisat cemiyetimiz münasebet ile ve milletimizi millî iktisadiyata sevk etmek maksadile, yazılmış olan bazı makalelerde ve hatta bazı kitaplarda artık müstemleke iktisadiyatından çıkıyoruz ve millî iktisat sahasına giriyoruz gibi tabirler vardır. Muhterem efendiler müstemleke iktisadiyatı bizim memleketimizde hiçbir vakit kabul edilmiş değildir. Bendeniz 1908'den evvelki senelerde ve ondan sonraki senelerde kendimi bilerek yaşamaktayım. Yani bu tabirden muradım yaşlı bir insan olarak yaşamaktayım. Maksadım bilgi değildir. Maatteessüf bendeniz fazla bilgi sahibi değilim. Yalnız dikkatim ve şuurum vardı. Dikkat ederim o zaman dahi müstemleke iktisadiyatı yoktu. Efendiler, milletimiz hakkında bu tabiri kullanmak ve iktisadiyatımız hakkın da hatta 1908'den yani 1324 meşrutiyetinden evvelki iktisadiyatımız hakkındaki bu tabiri kullanmak kendimize

zulüm etmek demektir. Böyle bir şey yoktu. Gerçi vaktile ihsan edilmiş olan kapitülasyonlar; bilâhara muahede halini almıştı ve bu şerait dahilinde bazı ağyar bize de müstemleke siyasetini yapmak isterlerdi. Fakat o zamanın şayanı niedhü sena olmıyan tarzı idaresi dahi bu tarza karşı daima direnir ve mecbur olmadıkça, zarureti katiye olmadıkça kabul etmezdi. Binaenaleyh memleketimiz müstemleke iktisadiyatı yapmamıştır. Bunları arzetmeğe cesaret ettim.”

- 28.05.1933 Tarih ve 2233 Numaralı Askerlik Dersleri Muallimlerinin Ücretleri Hakkındaki Kanun Münasebetiyle Sözleri ve Bu Kanun Hakkındaki Teklifi

Askerlik dersleri muallimlerinin ücretleri hakkında 1/541 numaralı kanun tasarısının 1. maddesinin ³¹² görüşülmesi sırasında söz alan Naci Paşa, subay öğretmenlerin her ders için 1 lira teklif edilmesini çok düşük bulduğunu bu ücretin hiç olmazsa saat başı olmazsa bile ders başı 4 lira olması gerektiğini beyan ettiği şu konuşmayı yapmıştır; ³¹³

“Efendim, mekteplerde askeri dersleri verecek olan muallim zabıt efendilere takdir olunacak ücretin pek az tutulmamasını rica ederim. Maarif Vekili Beyefendinin izahatından benzeniz öyle anlamıştım ki verecekleri her ders saati için, her ders için 4 lira hesabıyla tutarı ne olursa kendilerine tesviye edilecektir ki bu oldukça muvafık bir rakam idi. Fakat bundan daha dun bir meblâğ hatıra gelirse zannederim ki muvafık olmaz. Esasen mektep muallimi olan zevatın fazla ders saatleri için aldıkları iki lira veyahut daha az bir ücret bunlar için mikyas ittihaz edilsin teklifi zannederim ki doğru bir teklif olmaz.

Bir vazife sahibi kendisine takdir edilmiş olan mukannen saatler dâhilinde gördüğü vazifeden fazla vazife görürse ona ücret vermek çok muvafık olmakla beraber, kendi vazifesi dâhilinde, kendi sahası dâhilindedir. Onun da ücret almasına benzenizce bütçeniz müsaitse hiç bir mâni yoktur ve verilmelidir. Kendi vazifesini - bir

³¹² **Madde 1.** Maarif vekâletine merbut lise ve muallim mekteplerile diğerk vekâletlere merbut bu derecedeki mekteplerde askerlik dersleri veren zabıt muallimlere haftada gösterdikleri her ders saati için ayda maktuan dört lira ücret verilir.

³¹³ TBMM Z.C., D.4, C. 15, s. 204, 205.

kaç saat daha fazla - görmekte olan bir muallim de esasen kendi vazifesiyle meşgul olmuştur.

Fakat vazifesinden fazla kendisine ayrıca bir vazife tevdi edilmiş olan bir zabite takdir edilecek ücretin biraz farklı olması da çok haklı olur zannediyorum. Her ders saati, demesek bile her ders için dört lira teklif edilen ücretin bu suretle kabul edilmesini ve ay nihayetinde kendilerine bu hesap ile para verilmesini rica ederim....

Efendim, haftada bir ders verildiği takdirde o dersin bir lira itibar edilmesi ve ayda dört ders itibarile dört lira verilmesi çok az tekliftir. Esasen bu derecede küçük mebaliğ zannederim ki muallimler için doğru bir kıymet değildir. Maksadım bütçeden kendi hayalimde fazla ihsanlar teklif etmek değildir efendim. Fakat o tarzı teklif cidden azdır. Zabıt muallimler hem nazarî ders verirler, hem de iktizasında amelî olarak arazide efendilerle çalışırlar ve onları çalıştırlar, zihnen de bedenlen de meşgul olurlar. Bu iştigallerine karşı kendilerinin ders saatlerine yalnız bir lira takdir edilmesi ve bu bir lira için münakaşa edilmesini münasip görürseniz, efendim kendimce doğru değildir tarzında teyit olunacaktır. Bendeniz bu vazifeleri yapmış olan zabıt arkadaşlarla vaktiyle irtibatlarda bulundum. Bu gibi işlere en gayretli en çalışkan ve vazifesini noktası noktasına ifa etmekle tanınmış olanlar gönderilir. Cümleten müsellemdir ki muallimlik çok mühimdir, buraya her rast gelen gönderilmez, Zabıtlerce de böyledir. Binaenaleyh esasen müsteit olan ve kendi vazifesini, ayrıca muallimlik yapacak ve bunun için de ayrıca hazırlanacak, çalışacak olan zabıtlere biraz daha semih davranılmasının ve ilk anladığımız gibi kendilerinin her saatine dört lira takdir buyurulmasını adalet ve hakkaniyete muvafık görmekteyim. Adalet ve hakkaniyet namına bunu arzettim. Kabulünü rica ederim.”

Naci Paşa, konuşmasında da belirttiği üzere ders başı 4 lira ücret verilmesi hakkında şu teklifte bulunmuştur;

Yüksek Reisliğe

Zabit muallimlere her ders için 4 lira hesabıle ücret verilmesini arz ve teklif ederim.

Celibereket Naci

Naci Paşa'nın bu teklifi mecliste oylanmış ve reddedilmiştir³¹⁴.

---

³¹⁴ TBMM Z.C., D.4, C. 15, s. 206.

SONUÇ

Cebelibereket (Osmaniye) Akdeniz'in doğu kesiminde ve Amanosların batı eteğinde şehirle aynı adı taşıyan ovanın düzlük kesiminde kurulu bir şehirdir. Yavuz'un Mısır Seferi'ne kadar Memlüklerin uç beyi gibi hareket eden Ramazanoğulları tarafından idare edilmiştir. Osmanlıya katılımından sonra 1600'lü yıllara kadar Ramazanoğulları Beyliği tarafından bölgenin idaresi devam etmiştir.

Mısır Meselesi zamanında Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa tarafından idare edilen şehir, 1840 yılında yeniden Osmanlı denetimine girmiştir. Fırka-1 Islahiye döneminde Hacı Osman Köyü merkez olmak üzere yeni bir kaza kurulmuş; kaza, Adana ve Payas sancaklarına bağlı idareden sonra 1908 yılında Cebelibereket sancağının merkezi haline gelmiştir.

Cebelibereket şehri, sancak statüsünde 1. TBMM döneminde 3 milletvekili ile temsil edilmiştir. 1924 Anayasasıyla Bahçe, Dört Yol, Hassa, Islahiye ve Ceyhan kazaları kendisine bağlı müstakil bir vilayet durumuna gelmiştir.

1923, 1927 ve 1931 seçimlerinde müstakil bir vilayet olarak TBMM'ye milletvekili gönderen Cebelibereket vilayeti, 20 Mayıs 1933 Tarih ve 2197 Sayılı Kanun uyarınca ilga edilmiştir. Vilayete bağlı Osmaniye, Bahçe, Dört Yol ve Ceyhan ilçeleri Adana'ya Islahiye ise Gaziantep'e bağlanmıştır.

1923 Seçimlerinde Cebelibereket vilayeti TBMM'de 2 milletvekili ile temsil edilmiştir. Bunlar; Avni Paşa ve İhsan Bey'dir. Avni Paşa, 2. Yasama döneminde 2 konuşma yapmış ve 5 takrir (önerge) ve kanun teklifi vermiştir. Çeşitli konularda 9 temenni takriri ve ilgili bakanlıklara 3 sual takriri (soru önergesi) vermiştir. Teklifleri içerisinde en dikkat çeken Sultan Vahdettin'in yurtdışına kaçması sonrasında Türkiye'de kalan malvarlığına el konulması hakkında olmuştur. Diğer milletvekili İhsan Bey ise 11 konuşma yapmıştır. Konuşmaları daha ziyade askerlikle alakalı kanunlar hakkında ve Milli Mücadele dönemi olayları ile ilgili olmuştur. İhsan Bey'in, Milli Mücadele'nin ilk şehitlerinden olan İshak Sukuti'nin ailesine vatani hizmet tertibinden maaş bağlanması hakkında 1 kanun teklifi olmuştur. İhsan Bey ayrıca 1924-1925 yıllarında görev yapan Fethi (Okyar) Bey Hükümeti ve 1925-1927 yılları arasındaki 3. İnönü Hükümeti'nde Bahriye Vekili olarak görev yapmıştır.

III. TBMM’de 1927 seçimlerine göre Ali Rıza Bey, Avni Paşa ve İhsan Bey milletvekili olarak seçilmişlerdir. Avni Paşa’nın vefatı üzerine yerine Sabri Bey, Yavuz-Havuz Davası olarak da bilinen cumhuriyet tarihinin ilk Yüce Divan davasında suçlu bulunması üzerine milletvekilliği düşürülen İhsan Bey’in yerine ise Naci Paşa Cebelibereket milletvekili olarak TBMM’de görev yapmışlardır. III. TBMM döneminde Cebelibereket vilayeti toplamda 5 milletvekili ile temsil edilmiştir.

Dönem içerisinde Ali Rıza Bey’in zimmetine para geçirdiği iddiasıyla Bitlis milletvekili İlyas Sami Bey ile birlikte dokunulmazlıklarının kaldırılması için TBMM’ye başvurulduğu tespit edilmiştir. Avni Paşa ile ilgili ise zimmetinde kayıtlı tütünün yasadışı yollardan satarak menfaat elde ettiği hakkında dokunulmazlığının kaldırılması için TBMM’ye gönderilen Başvekâlet Tezkeresi tespit edilmiştir. Böylece 1927 seçimleri üzerine seçilen 3 milletvekilinin tamamı hakkında dokunulmazlıklarının kaldırılması için dosya hazırlandığı tespit edilmiştir.

İhsan Bey’in milletvekilliğinin düşürülmesinden sonra 1928 yılında yapılan ara seçimlerde Naci Paşa milletvekili olarak seçilmiştir. Meclis’te milletvekili olarak göreve başlayan Naci Paşa’nın mezarlıklar hakkında 1 konuşması ve 1 takririnin olduğu tespit edilmiştir.

Avni Paşa’nın vefatı sonrasında yerine milletvekili seçilen Sabri Bey’in ise hayvan hırsızlığı hakkında 1 konuşması ve Orman Kanunu görüşülürken 1 takriri tespit edilmiştir.

IV. TBMM’de 1931 seçimlerine göre Cebelibereket’ten Hasan Basri Bey, İbrahim Bey ve Naci Paşa milletvekili olarak seçilmişlerdir.

Milletvekillerinden Hasan Basri Bey; hayvan hırsızlığının önlenmesi ve bazı mallardan alınacak vergiler hususunda 2 adet kanun teklifi vermiştir. Ayrıca Payas İskelesi’nin tamiri ve 2 yıllık köy okullarında 5 yıllık eğitim verilmesi hususunda Hükümet’e temenni takrirleri vermiştir. İbrahim Bey; çeşitli konularda 3 konuşma yapmıştır. Naci Paşa’nın ise 3 teklifte bulunduğu ve 2 konuşma yaptığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

ARŞİVLER

- TBMM ARŞİVİ

Avni Paşa'nın Tercüme-i Hal Belgesi, TBMM Arşivi, Devre 3, Sicil No: 366.

İhsan Bey'in Tercüme-i Hal Belgesi, TBMM Arşivi, Devre 2, Sicil No: 88.

Ali Rıza Bey'in Tercüme-i Hal Belgesi, TBMM Arşivi, Devre 3, Sicil No: 216.

Naci Paşa'nın Tercüme-i Hal Belgesi, TBMM Arşivi, Devre 3, Sicil No: 678.

Sabri Bey'in Tercüme-i Hal Belgesi, TBMM Arşivi, Devre 3, Sicil No: 610.

Hasan Basri Bey'in Tercüme-i Hal Belgesi, TBMM Arşivi, Devre 4, Sicil No: 786.

İbrahim Bey'in Tercüme-i Hal Belgesi, TBMM Arşivi, Devre 4, Sicil No: 787.

Avni Paşa'nın Seçim Mazbatası, TBMM Arşivi, Devre 2, Sicil No: 366.

İhsan Bey'in Seçim Mazbatası, TBMM Arşivi, Devre 2, Sicil No: 88.

Ali Rıza Bey'in Seçim Mazbatası, TBMM Arşivi, Devre 3, Sicil No: 216.

Avni Paşa'nın Seçim Mazbatası, TBMM Arşivi, Devre 3, Sicil No: 366.

İhsan Bey'in Seçim Mazbatası, TBMM Arşivi, Devre 3, Sicil No: 88.,

Sabri Bey'in Seçim Mazbatası, TBMM Arşivi, Devre 3, Sicil No: 610.

Naci Paşa'nın Seçim Mazbatası, TBMM Arşivi, Devre 3, Sicil No: 678.

Hasan Basri Bey'in Seçim Mazbatası, TBMM Arşivi, Devre 4, Sicil No: 786.

İbrahim Bey'in Seçim Mazbatası, TBMM Arşivi, Devre 4, Sicil No: 787.

Naci Paşa'nın Seçim Mazbatası, TBMM Arşivi, Devre 4, Sicil No: 678.

- MİLLİ SAVUNMA BAKANLIĞI ARŞİVİ

İhsan Bey'in Askeri Safahat Belgesi, Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Sicil No: 1316-38.

Abdullatif Naci Eldeniz'in Askeri Safahat Belgesi, Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Sicil No: 1309-17

- GAZETE ARŞİVİ

Yeni Adana Gazetesi

Türk Sözü Gazetesi

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

B.C.A. Fon No: 030.10.00 Yer No: 6.31.10

B.C.A. Fon No: 030.10.00 Yer No: 6.31.9

B.C.A. Fon No: 030.10.00 Yer No: 6.35.35

B.C.A. Fon No: 030.10.00 Yer No: 3.14.13

B.C.A. Fon No: 030.10.00 Yer No: 9.51.41

B.C.A. Fon No: 030.10.00 Yer No: 74.487.2

B.C.A. Fon No: 030.18.12 Yer No: 112.68.4

B.C.A. Fon No: 30.10.00. Yer No: 8.48.6

B.C.A. Fon No: 30.10.00. Yer No: 74.488.1

B.C.A. Fon No: 30.10.00. Yer No: 74.488.10

B.C.A. Fon No: 30.10.00 Yer No: 8.48.19

B.C.A. Fon No: 30.10.00 Yer No: 8.48.14

B.C.A. Fon No: 30.10.00 Yer No: 76.503.6

KİTAP VE MAKALELER

Ahmet Demirel, *Birinci Meclis 'te Muhalefet İkinci Grup*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

Ahmet Demirel, *İlk Meclis'in Vekilleri Milli Mücadele Döneminde Seçimler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

Ahmet Demirel, *Tek Parti'nin Yükselişi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Cemal Avcı, *III. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Yapısı ve Faaliyetleri (1927-1931)*, ATAM Yayınları, Ankara, 2000.

Çetin Yetkin, *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi (1930-1945)*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1983.

Ergun Özbudun, *Türkiye'de Parti ve Seçim Sistemi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.

Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IV. Dönem 1931-1935, C. I*, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1996.

Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IV. Dönem 1931-1935, C. I*, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1996.

Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923, C. I*, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.

Hakkı Uyar, *100 Soruda CHP Tarihçesi*, AnkaHa Yayınları, Ankara, 2012.

Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Yayınları, İstanbul, 2012.

İhsan Eryavuz, *Kara Defter*, Yay. Haz. Kamil Maman, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014.

İhsan Güneş, *Birinci Dönem TBMM'nin Düşünce Yapısı (1908-1923)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2009.

İrfan, Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, *Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C. 1, TBMM Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013.

İsmail Akbal, “Milli Mücadele Dönemi II (1920-1923)”, *Osmanlı'dan İkibinli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi İç ve Dış Politika*, Ed. Adem Çaylak, Cihat Göktepe vd., Savaş Yayınevi, Ankara, 2009.

Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM II. Dönem 1923-1927*, C. I, III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1994.

Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM III. Dönem 1927-1931*, C. I, III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1994.

Kenan Olgun, “Türkiye’de Cumhuriyetin İlanından 1950’ye Kadar Genel Seçim Uygulamaları”, *ATAM Dergisi*, C. XXVIII, S. 82, Ankara, 2012.

Kerem Ozan Girgin, *Türkiye Seçim Tarihi*, Sokak Kitapları Yayıncılık, İstanbul, 2013.

Mahmut Goloğlu, *Devrimler ve Tepkiler (1924-1930)*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1974.

Mehmet Kabasakal, *Türkiye’de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908-1960)*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1991.

Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, *Tarih Vakfı Yurt Yayınları*, İstanbul, 2005.

Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, ATAM Yayınları, Ankara, 2003.

Ömür Sezgin, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Siyasal Rejim Sorunu*, Birey ve Toplum Yayıncılık, Ankara, 1984.

Rıdvan Akın, *TBMM Devleti (1920-1923) Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkleri ve İdare*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Semih Yalçın, “Mütareke Döneminde Mustafa Kemal Paşa’nın İstanbul’daki Faaliyetleri (30 Ekim 1918-16 Mayıs 1919)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.17, S.28, Ankara, 1995.

Serpil Sürmeli, “Konya Delibaş Mehmed İsyanı Sırasında İsyancılara Esir Düşen Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi Muhabiri Ensari Bülend Bey’in Hatıraları”, *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi*, C. 1, S. 1, Erzurum, 2012.

Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2011.

TBMM Albümü, 1920-2010 1. Cilt 1920-1950, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010.

Tuncay Dursun, *Tek Parti Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi Büyük Kurultayları*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.

Yarar, Hülya, Mustafa Delialioğlu, *Cepheden Meclise*, Milli Savunma Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.

Yavuz Aslan, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Kuruluşu, Evreleri, Yetki ve Sorumluluğu (23 Nisan 1920-30 Ekim 1923)*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2001.

LİSANÜSTÜ TEZLER

Ali Vehbi Teke, *Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde I-V. Dönem Adana Milletvekilleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, A.Ü. TİTE, Ankara, 2009.

Ayşegül Demirden Yüzgeç, *Birinci Büyük Millet Meclisi'nin Yapısı ve Faaliyetleri, (1920-1923)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2006.

Bülent Özgül, *Seçim ve Seçim Sistemleri, Türkiye'deki Seçim Sistemi Uygulamaları ve Bir Model Önerisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2002.

Cengiz Şavkılı, *Atatürk Döneminde Parlamento Faaliyetleri (1920-1938)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, A.Ü. TİTE, Ankara, 2011.

Fevzi Kaçer, *Devrimin Kurucu İktidarı: İkinci Meclis (1923-1927)*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2010.

Hayrullah Cengiz, *II. Dönem TBMM Seçimleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1996.

Mehmet Emin Dinç, *İkinci Büyük Millet Meclisi Dönemi Türk Siyasi Hayatı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1992.

Mehmet Yüksel, *Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Araştırılması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2008.

Nilgün İnce, *Dördüncü Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi Türk Siyasi Hayatı (1931-1934)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1993.

Tekin İdem, *Adana (Seyhan) Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri (1920-1960)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, 2015.

WEB ADRESLERİ

Fahri Çeliker, “Atatürk’ün Yaşamından Almanya Seyahati”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S. 12, C. IV, Ankara, Temmuz, 1988, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-12/ataturkun-yasamindan-almanya-seyahati>, 03.04.2019.

http://www.kho.edu.tr/hakkinda/harbiyeli_ataturk/ogretmenleri.html, 03.04.2019

Mehmetefendioğlu, Ahmet, Cemal Necip Gürel, “Yavuz Havuz Davası”, Tarih Okulu Dergisi, S. 19, Eylül 2014, s. 236, <http://www.johschool.com/DergiTamDetay.aspx?ID=527>, 22.03.2019.

Nusret Baycan, “Büyük Taarruz'da Komuta Kademelerinde Görev Alanlarla Üst Düzeydeki Karargah Subayları”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S. 26, C. IX, Ankara, Mart, 1993.

Seyfi Yıldırım, “Osmanlı'dan Cumhuriyete Bir Bürokrat Ve Siyasetçi: Mehmet Sabri Toprak (1878–1938)” Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S. 71, C. XXIV, Ankara, Temmuz, 2008, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-71/osmanlidan-cumhuriyete-bir-burokrat-ve-siyasetci-mehmet-sabri-toprak-1878-1938>, 03.05.2019.

EKLER

EK 1: II. Yasama Dönemi Cebelibereket Milletvekilleri

سید مصطفیٰ انجمنه لیدر توفیق نوری ایضاً جلی رتبه سنجی مکتوبی اجده و عویذ بن افندی
 مکتوبه عقیده کی ابو مصطفیٰ اوئی سید هفت عوید خبر ده لیدی توفیق موفقه اصول وقتنه
 اولین توفیقاً هفت عوید: علمایک اوزاره ریت جیده: تقدیر تقدیر | مکتوبه
 کاتب اولی توفیق
 امسال دعوی بدار مکتوبه جواد ایضاً ۲۹/۶/۱۴
 مکتوبه مکتوبه مکتوبه
 مکتوبه مکتوبه مکتوبه

EK 4: İhsan Bey'in Seçim Mazbatası

Handwritten election record (mazbata) for İhsan Bey. The document includes a table with columns for various administrative categories and a large section of handwritten text with multiple red official seals (mühürler) and signatures.

Category	Value
...	...
...	...
...	...
...	...
...	...

Handwritten text below the table includes:

- Various signatures and names.
- Red circular official seals (mühürler).
- Text describing the election process and administrative details.

سید مصطفیٰ انجمنه لہذا فی حقہ نوبتاً لیکر جسے کہتے ہیں مہتری احباب و عوام بہت افسوس
 بہتر ہے عقیدہ کی جو مضبوطی اور حقیقت جو سچا ہے لہذا فی حقہ نوبتاً لیکر جسے کہتے ہیں مہتری
 اور لہذا فی حقہ نوبتاً لیکر جسے کہتے ہیں مہتری

صاحب
 اور
 مہتری

احباب و عوام بہت افسوس
 مہتری

مہتری
 مہتری

مہتری

TBMM Arşivi, Devre 2, Sicil No: 88.

EK 5: III. Yasama Dönemi Cebelibereket Milletvekilleri

EK 6: Ali Rıza Bey'in Tercüme-i Hal Belgesi

216

تورکیه بویوک ملت مجلسنه اوچنچی دورهده اعضا انتخاب اولنان ذوات کرامه مخصوص مختصر ترجمه حال ورقه سی

انتخاب دائره سی	سبیل برکت	اترلی
اسمی	عی رضا بیگ	علی رتبه لری
عائله اسمی	اراجیم بیگ زاده	مسلك و مشغولیتی
دایستان و آناستک اسمی	بدره ایلی راجیم بیگ زاده	اولی اولوب اولادینی رقه چوچوغی بولدینی
دوغدی بی بی	سینوب	تقابین اول صوگ اموری
اوطوردنی بی بی	آنقره	مأمور دکانه انتخاب اول صوگ وضیعی
دوغدی بیگ تاریخی	۱۸۹۷	انتخاب مضطلمه سنک تاریخی
تحصیل	کتب عربیه و فارسی	فاخر ای ایلیم بیوت انتخاب اولدینی
بیله یکی دیلار	تورکی	مضطلمه سنک مجلس هیئت عمومی سنجه تصدیق تاریخی [۲]
نهاد خاصه اولدینی	سبیل لورم	جلسه الحاق تاریخی

مختصر ترجمه حال

کتب عربیه و فارسی بیله یکی دیلار
۱۸۹۷ سنجه تورکیه بویوک ملت مجلسینه
تورکیه بویوک ملت مجلسینه
تورکیه بویوک ملت مجلسینه
تورکیه بویوک ملت مجلسینه
تورکیه بویوک ملت مجلسینه
تورکیه بویوک ملت مجلسینه
تورکیه بویوک ملت مجلسینه
تورکیه بویوک ملت مجلسینه
تورکیه بویوک ملت مجلسینه
تورکیه بویوک ملت مجلسینه

[۲] بو خاله مجلس هیئت تحریریه سنجه املا اولنه مقدر.

EK 7: Ali Rıza Bey'in Seçim Mazbatası

شماره
۸

مجلس شورای ملی
دائرة انتخابیه
تصنيف انتخاباتی

نام و نام خانوادگی	فرد		خانواده		مجموع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
محمد علی...	۱	۱۰۰٪	۱	۱۰۰٪	۲	۱۰۰٪
...	۰	۰٪	۰	۰٪	۰	۰٪
...	۰	۰٪	۰	۰٪	۰	۰٪
...	۰	۰٪	۰	۰٪	۰	۰٪

تعداد کل: ...

درصد کل: ...

تاریخ: ...

محل: ...

امضاء: ...

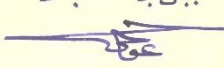
مهر: ...

EK 8: Avni Paşa'nın Tercüme-i Hal Belgesi

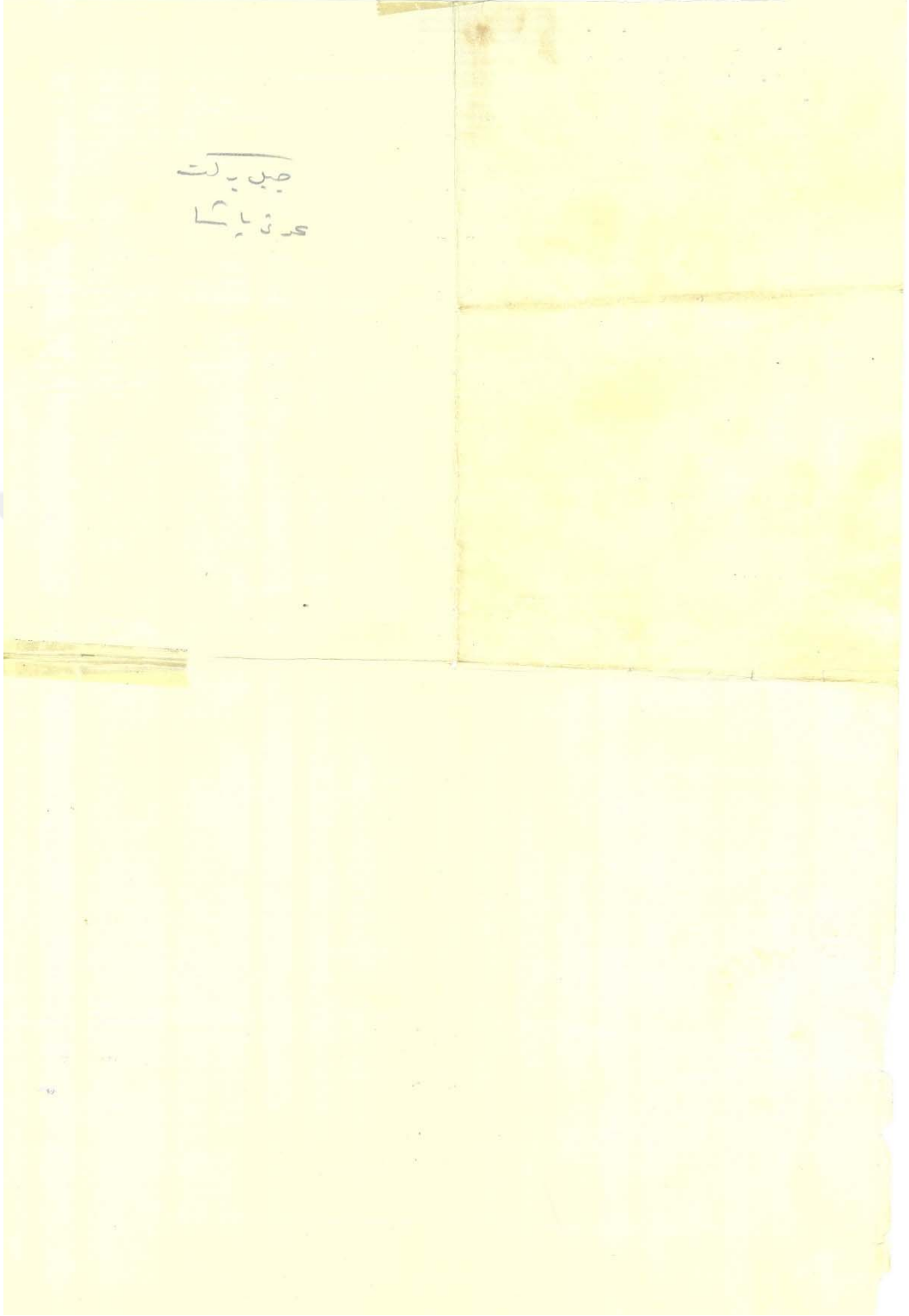
تورکيه بويوك ملت مجلسنه اوچنچي دورده اعضا انتخاب اولنان ذوات کرامه مخصوص مختصر ترجمه حال ورفهسي

انتخاب دائرهسي	جبل برکت	اثرلی	محرر کلام ، حرکات عکریه و سکا انجیا تفصیلاً عاقله اولدی . (دین ، روم ، پندار ، آرنادور) ح و تامله کیمه خلایق دوست قشور .
اسمی	عوی یاسا	علمی رتبه لری	عدم احتیاط برلوسیم .
عائله اسمی		ملک و مشغولیتی	بقا عدم و زانرا عاقله جینی
پادشاه و آناستک اسمی	مصطفی ، نجیب	اولی اولوب اولادی و ق چ چو چونی بولدی	شاهم : ایک قیز و ایک ارمان بیگم بر عقیقه ایک عقیقه
دوغدیشی بر	ناسر	تخلین اول سوک ماوریتی	انجا دورده جید برکت بیگم برین دورده حارفا بیگم ، حارفا بیگم قشور بقا عاقله و قشور بیگم
اوطوردیشی بر	آطنه [آنزده حجه بایم]	ماوردکسه آخاید اول سوک و شعبتی	بالوده سوک اولون بایگم
دوغدیشک تاریخی	۱۰ سرباولم ۱۲۹۲	انتخاب مضطه سناک تاریخی	سناقا
تحصیلی	پاشای حریه سنن ۱۲ کاورده	فاجرای ایلده عوت انتخاب اولدی	
بیله ایکی دیلار	انفاج ، حریه ، آرنادورجه و حریه رومی	مضطه سناک مجلس هیئت عمومی سناجه تصدیق تاریخی [۱]	دورده قشور بایم ۱۲۹۲
تهده اختصاصی اولدی		شبهه ایجابی تاریخی	

مختصر ترجمه حال

بالوده که سرودان زوجه مال افاده به فاضله (۱۷ سرباولم ۱۲۹۲)
جبل برکت بیگم

[۱] بو حاله مجلس هیئت تحریریه سناجه املا اولنه مقدر .

EK 10: İhsan Bey'in Seçim Mazbatası

مردود
۶۸

میرکبه ولدلیق
رابطه ایتمک
قصداً تفتیش

نام و رکن سندی	فهرست و شرح	تاریخ	محل	ملاحظات	تاریخ	محل	ملاحظات
اصوات بلایه	اصوات بلایه	۱۳۰۸	اصوات بلایه	اصوات بلایه	اصوات بلایه	اصوات بلایه	اصوات بلایه
مردود	مردود	۱۳۰۸	مردود	مردود	مردود	مردود	مردود
علی سلطان	علی سلطان	۱۳۰۸	علی سلطان	علی سلطان	علی سلطان	علی سلطان	علی سلطان

تاریخ: ۱۳۰۸

محل: اصوات بلایه

ملاحظات: اصوات بلایه

تاریخ: ۱۳۰۸

محل: اصوات بلایه

ملاحظات: اصوات بلایه

EK 11: Mehmet Sabri Bey'in Tercüme-i Hal Belgesi

تورکيه بويوک ملت مجلسته اوچنچي دورده اعضا انتخاب اولان ذوات کرامه مخصوص مختصر ترجمه حال ورقه سی

انتخاب دائره سی	مفتی روجی	انزلی	برضه
اسمی	محمد صری	علی رتبه لری	برضه
عائله اسمی	نصیحی زاده	مسلک و مشغولیتی	۹۱۵ تاریخچه - ۹۰۸ تاجیکستان ایدنه بکنده .
پایستک و آناستک اسمی	قیرشهری نصیحی مریه مریم محمد زاده	اولی اولوب اولادینی و تاجیک چوچونی بولدی	۹۱۵ -
دوغدنی بر	قصیه	تقایدن اول سوک ماموری	میلاد دمنون در چچیس
اولوردنی بر	عصفه بی بی مریم طایف	مأموردکانه اتحاد اول سوک وضعیتی	
دوغدنیگ تاریخی	۱۹۹۶ ۱۸۷۷	انتخاب مضطه سنک تاریخی	۹۰۷
تحصیل	دارالفنون و مضطه سنک مازده	فاجرای ایدمجوت انتخاب اولادینی	۸۹۱
بیلدیگی دیلار	تاریخ	مضطه سنک مجلس هیئت عمومی سنجه تصدیق تاریخی [۱]	
نوده اختصاص اولدینی		مجلسه الحاق تاریخی	۹۱۵ تاریخچه و ۹۰۸ تاجیکستان ایدنه بکنده .

مختصر ترجمه حال

۱ - سن ۹۱۵ تاریخچه میلاد دمنون تقاضای زهره خانم نامی اولدم .
 ۲ - سن ۹۰۸ تاریخچه . . . . .
 ۳ - سن ۹۰۷ تاریخچه . . . . .
 ۴ - سن ۹۰۶ تاریخچه . . . . .
 ۵ - سن ۹۰۵ تاریخچه . . . . .
 ۶ - سن ۹۰۴ تاریخچه . . . . .
 ۷ - سن ۹۰۳ تاریخچه . . . . .
 ۸ - سن ۹۰۲ تاریخچه . . . . .
 ۹ - سن ۹۰۱ تاریخچه . . . . .
 ۱۰ - سن ۹۰۰ تاریخچه . . . . .
 ۱۱ - سن ۸۹۹ تاریخچه . . . . .
 ۱۲ - سن ۸۹۸ تاریخچه . . . . .
 ۱۳ - سن ۸۹۷ تاریخچه . . . . .
 ۱۴ - سن ۸۹۶ تاریخچه . . . . .
 ۱۵ - سن ۸۹۵ تاریخچه . . . . .
 ۱۶ - سن ۸۹۴ تاریخچه . . . . .
 ۱۷ - سن ۸۹۳ تاریخچه . . . . .
 ۱۸ - سن ۸۹۲ تاریخچه . . . . .
 ۱۹ - سن ۸۹۱ تاریخچه . . . . .
 ۲۰ - سن ۸۹۰ تاریخچه . . . . .

[۱] بو خاله مجلس هیئت تحریریه سنجه املا اولنه قدر .

EK 12: Mehmet Sabri Bey'in Seçim Mazbatası

شماره ثبت انتخابات: ...
 تاریخ: ...
 مکان: ...

ملاحظات	تاریخ ثبت نام	تعداد آرا	مرد	زن	کلی	مرد	زن	کلی	مرد	زن	کلی	مرد	زن	کلی	مرد	زن	کلی	مرد	زن	کلی	
<p>تعداد کل آرا: ... مرد: ... زن: ...</p>	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...

این برگه را به آرا دهنده ها تحویل بدهید و در این برگه آرا خود را بنویسند. (این متن تکرار شده است)

مختارین: ...
 رئیس: ...
 ...

EK 13: Naci Paşa'nın Tercüme-i Hal Belgesi

یه اوسته ایولنده مکتبه حربه آرای قونانده و روسی ناطرلفه لقیمه اییلم .
 حربیمین ماننده نایف ۱۹۱۵ - نومز ۱۹۱۷ اوچی اردو دیو قطنه مقتدیم سولاس ایزخانه ، مدولیه وینه سولاس بولونم .
 بعد استابولده عجم دیو قطنه مقتدیم لقیمه اییلم .
 ۱۹۲۱ یاننده آنقره ییلم و نایف عسکر مقتدیم لقیمه اییلم . ۱۹۲۲ ماننده نایف عجم دیو قطنه مقتدیم عسکره قونانده
 قونیه کیلم . ۱۹۲۳ مایه عجمه سن ۷ . فرقه قونانده لقیمه اییلم و بو مانویله ۲۲ آغوش ۱۹۲۳ ده باشکایانه
 شولیه دیلمه اشتراک ایتم .
 ماره ۱۹۲۴ فروره انطون ایله یه نایف عسکر مقتدیم کیلم . بو سنه لر ایت یاره وکیلنه کونول مقتدیم لقیما قومیون یاننده
 کیلم . ۱۹۲۴ حذیره - ترمه نایف ۶ کتیک بره قونانده فرانسه ، انگلزه ، ایتالیانه ، ایالات اردولرین ترقیه و تشویق سیاهنه مانور
 بولم . ترمه نایف ۱۹۲۷ فروردین قونانده قونیه ده بولونم . بو قونانده انطون اییاری (شمال ۱۹۲۵ - حذیره)
 ۱۹۲۴ مانویله : ۱۹۲۸ نومز ۱۹۲۷ فروردین قونانده قونیه ده بولونم . بو قونانده انطون اییاری (شمال ۱۹۲۵ - حذیره)
 قونانده سفر اپوزک دیارلر منطقه لرین شیخ سعید حرانی یایم و شیخ حیدر ایله همی شیخ شمس الدین تکیلی ایتم .
 (رقده نایف ، قلامه عثمانیه ، قلامه جمعه جالده یاسا .)
 ۱۹۲۷ ترمه نایف آفتاب سانه عجمه وزارت مشاورلغه تسیب و تقصیر بولونم ؛ مقاوله اولنمده کیمه مردم . مایه ۱۹۲۸ آفتاب سانه
 قونانده عجمه نایف قونانده قونیه ده بولونم . وضعیت و مقاوله نایف تکیلی آفتاب سانه مانویله عجمه نایف
 ایتم .
 آغوش - ترمه نایف ۱۹۲۸ استابولده ایلام دیوارده حرب اعصافق موقه بولونم .
 ترمه نایف عجمه فرقه سی معوت ناموزی اعلاسه اییلمده کیم ، علی اصول اردو ده ترمه نایف و تقاضی آلم . جیل برکت
 معوت انتخاب اولونم .
 ۱۹۲۸ ترمه نایف قونانده مکتبه مجلس خدمت کیلم .

۱۹۲۸ یاننده حرب مدالیسی
 حرب عجمه مدالیسی
 قونانده عجمه نایف مدالیسی
 قونانده عجمه نایف مدالیسی
 قونانده عجمه نایف مدالیسی
 قونانده عجمه نایف مدالیسی
 قونانده عجمه نایف مدالیسی
 قونانده عجمه نایف مدالیسی
 قونانده عجمه نایف مدالیسی
 قونانده عجمه نایف مدالیسی
 قونانده عجمه نایف مدالیسی

آغوش ، مانویله ۱۹۲۸ جیل برکت معوت
 مقتدیم فرقیه

EK 15: IV. Yasama Dönemi Cebelibereket Milletvekilleri

EK 16: Hasan Basri Bey'in Tercüme-i Hal Belgesi

T. B. M. M. Âzayı kiramına mahsus muhtasar tercüme-i hal varakası			
İntihap dairesi	<i>Ebeli beket</i>	Eserleri	<i>Yoktur</i>
İsmi	<i>Hasan Harri</i>	İlmî rütbeleri	"
Aile ismi	<i>Kıslıoğulları</i>	Meslek ve mesguliyeti	<i>demirci ustası</i>
Babasının ve annesinin ismi	<i>Ahmet ef. Esma H.</i>	Evli olup olmadığı ve kaç çocuğu bulunduğu	<i>iki kızım ve Evlidir. altı çocuğüm var</i>
Doğduğu yer	<i>Maras</i>	İntihaptan evvel son memuriyeti	<i>Mamure 2 inci Yol dairesi ustası bu.</i>
Oturuğu yer	<i>Osmaniye</i>	Momur, değilse intihaptan evvel son vaziyeti	"
Doğduğu tarih	<i>315</i>	İntihap mazbatasının tarihi	
Tahsili	<i>Yeni türke okur yazar</i>	Kay. rey ile mebus intihap olduğuna	<i>314 Reyle</i>
Bildiği diller	<i>Türke</i>	Mazbatasının Meclis Heyeti Umumiyesine tasdik tarihi [ ]	
Nede ihtisas olduğu	<i>Demirci ustası ve ziraat</i>	Meclise iltihak tarihi	<i>4/5/1931</i>
* Muhtasar tercüme-i hal			
<p><i>315 tarihinde marasta tevelliit ettim. Yirmi bir sene evvel validemle birlikte osmaniye geldim. on beş yaşına kadar ziraatle uğraştım. bilâhère demircilik sanâtını öğrendim harbi umurunda mahkûkat makâliyâtında çalıştım. mücadeleli müddette Yunan harbına iştirak ettim. En sonra Şeh. Said isyanında aşkare alınarak harabâte iştirak ettim. bilâhère mamure 2 inci yol dairesinde demircilik, köprücülük, terziceilik usta başlığı ile şimdige kadar çalıştım.</i></p>			

EK 20: Naci Paşa'nın Tercüme-i Hal Belgesi

T. B. M. M. Âzayı kiramına mahsus muhtasar tercüme-i hal varakası

İntihap dairesi	<i>Şebeliberkeh</i>	Esler	<i>Endaki, Emni edha, japon - Rüşbaki, Yerki ve idare.</i>
İsmi	<i>Naci, Halil oğlu</i>	İlmi rütbeleri	
Aile ismi	<i>Zaim oğulları</i>	Meslek ve meşgulyeti	
Babasının ve Anasının ismi	<i>meşhur Halil Paşa (An. Sultanın oğlu) Mahmut Fakih ve Evran Hanım</i>	Evlü olup olmadığı ve kaç çocuğu bulunduğu	<i>Evlüyim. Bir kız çocuğum var.</i>
Doğduğu yer	<i>Manastır</i>	İntihaptan evvel son memuriyeti	<i>S. Kolordu Kumandanı.</i>
Otturduğu yer	<i>İstanbul (İmdi Askeri)</i>	Memur değilse intihaptan evvel son vaziyeti	
Doğduğunun tarihi	<i>9. 1291 / 22. 10. 1875</i>	İntihap mazbatasının tarihi	<i>1918</i>
Tahsili	<i>Marmaris, Filide, Askeri Tıp, Askeri Tıp, İstanbul, Harbiye (Pangallı)</i>	Kaç rey ile me'lus intihap olduğuna	
Bildiği diller	<i>Türkçe, almanca, fransızca.</i>	Mazbatasının Meclis Heyeti umumiyesine tasdik tarihi	
Nede ihtisası olduğu		Meclis ilthak tarihi	<i>1. 11. 1918</i>

TBMM TERCÜME İ HAL

MAHTASAR

1893-97 almanya ordusunda zabıtlıklık bulundum (mülâzım ve kısıntı mülahazası).
1897 jurnan harbinde bulundum..
1897-1908 mektebi harbiyede muavin ve muallimlik.
1908-1909 6. alay kumandanı.
1909-10 İkinci harbiye umumiyeye zube 1 (Tahim ve Tebige).
1910-11 Baylerbeyinde ihtiyat zabitan mektebi müderrisi.
1912 Maddeye endaki mektebi kumandanı.
1912-13 Balkan harpleri (Kasargâhi umumî - Zeygari).
1913-14 mektebi harbiye alay kumandanı ve derazgârı.
1915-18 Umumî harp. (3. trüv depo kışağı müfettişi, umumî depokışağı müfettişi
Ankarada mekâtibi askerîye müfettişi, hatba ilâzetin umumî depo kışağı müfettişi
1922 7. ferka kumandanı. (Afyon - İzmir harekâtı ve istiklal madalyası, kurmay) 1923
Fevral mekâtibi askerîye müfettişi.
1923-24 Tıp ve makînelî tıflet müfettişi ve kalınname komisyonu üyesi.
1924 Fransa İngiltere, Fildiye, Malga okullarında tıflet ve tıfletli soyakalı.
1924-1927 Komrada J. Kolordu kumandanı (Bu safakta kolordu sefer berliğine Dıyari bekler
muvafıkında şeh. Said ve şeh. Cemal'ini kendisi (Şehal. harp) 1925).
1927 Afganistan harbiye gazetesi müfettişi (gizlenim, 1918 istifa ettim.)
1928 Şebeliberkeh mebusluğuna intihabimle askerlikten kurtulmuş ve kumandanı oldum.
Şebeliberkeh mebusu
mütakatt ferik
Naci

[*] Bu hane Meclis heyeti tabiriyince imla olacaktır.

T. B. M. M. Äzayı kiramına mahsus muhtasar tercümei hal varakası

15

Intihap daireisi	<i>Cebelibereket</i>	Eserler	<i>Endaht, fenni ushha, fapora, Rusiyalı, serk us idare</i>
İsmi	<i>Hasan P.</i>	İhmi rütubeleri	
Aile ismi	<i>Hasan oğulları</i>	Meslek ve meşgüleyeti	
Babasının ve ana- sının ismi	<i>Halil P. Fatime H.</i>	Evli olup olmadığı ve kaç çocuğu bulunduğu	<i>Evlü bir kızı var</i>
Doğuluğu yer	<i>Tranastır</i>	Intihaptan evvel son me- muriyeti	
Oturuluğu yer	<i>Islanbul, Osmansa</i>	Mamur değilse intihaptan evvel son vaziyeti	<i>Melius</i>
Doğuluğu tarih	<i>1891-1895</i>	Intihap mazbatasının tarihi	
Tahsili	<i>Harbiye</i>	Kaç rey ile mebus intihap olunduğu	
Bildiği diller	<i>Osmanlıca, Fransızca</i>	Mazbatasın Meclis Heye- ti ümumiyesince tasdik ta- rihi [1]	
Nede ihtisası ol- duğu		Meclise iltihak tarihi	
TBMM ARŞİVİ Muhtasar tercümei hal			
1893-97 Almanya ordusunda zabıtlıkta bulundu. (Mülazım ve birinci mülazım.)			
1897-Yunan harbinde bulundu.			
1897-1906 mektebi harbiyede muavin ve muallimlik.			
1908-1909 6 alay komandanı.			
1909- IQ Erkânı harbiyesi umumiyeye şube I (Tahim ve terbiye).			
1910- II Beylerbeyinde ihtiyat zabitan mektebi müdürü.			
1912- Haltepe endahat mektebi komandanı.			
1912-İsbalkah harpleri (karargâhı umumî - seriyaver).			
1913-14 mektebi harbiye alay komandanı ve ders nazarı.			
1915 18 umumî harp (3. ordu depo kışaat müfettiği umumî ders kışaatı müfettiği.			
1921 Ankara da mekâtibi askeriye müfettiği, badehu ilâveten umum depo kışaatı müfettiği.			
1922 7 farka komandanı (Afyon, İsmir, harekati ve istiklâl medalyası, kırmızı)			
1923 tekrar mekâtibi askeriye müfettiği.			
1923 24 Piyade ve makineli silah müfettiği ve talimname komisyonu reisi.			
1924 Fransa, İngiltere, Polonya, İtalya ordularında teşvik ve tatabbî seyaheti.			
1924-1927 Konya'da 5 kolordu komandanı (Bu sıfatla kolordu seferberliğiyle Diyarba- kir muntakasında gelsait ve şeh genceşeddin teşkil (Şubat-Haziran 1925).			
1927 Afganistan harbiye nezareti müşavirliği (gidemedim, 1928 istifa ettim).			
1928 Cebelibereket Mebusluğuna intihabınla askerlikten tercin ve tekadümü aldım.			
Cebelibereket Mebusu Mütekatit Ferik Hasan			

[1] Bu hane Meclis heyeti tahririyesince imtâ edilecektir.

Adres

Ankarada:

Harifte:

EK 23: Sahipsiz ve Bakımsız Çocuklar İçin Ne Gibi Tedbirler Alındığına Dair Naci Paşa'nın Soru Önergesi.

Türkiye Cumhuriyeti		Başvekâlet		Dosya İşaretleri		
Muamelat Müdürlüğü				54		
Ş: 2				5100		
Gözen	Tarhi	<p style="text-align: center;">Dahilge Vekâletine</p> <p>Sahipsiz kalan bakımsız çocuklara içtimali teşkilatını hakkında ne gibi tedbir alındığına ve sairine dair Cebelibereket M. d. n. Naci Paşa tarafından ve min Vekâleti Celilekenden şifahi sual takririnin B. d. n. Riyasetinden 20.5.29 tarihli ve 8/10/29 tezkere ile gönderilen suruti lefzini idim bilindü efendim.</p> <p style="text-align: right;">B. d. n. yaz. k. M. s.</p>				
Evrakın	Nümerosu					
Musevrit	Cemal					
Tescit tarihi	29.5.29					
Muavin						
Mabeyviz	Cemal					
Tebviz tarihi	29.5					
Mutabele edenler	6					
Sadire Nüme - rosu	Umumi 2248 Hususi					
Merbutau	1					
Sevk tarihi	30-5-					
Mukayyidin İmzası	Karim					
6 -		020	10	5	106	5

EK 24: İhracat Limanı Olan Payas İskelesinin Tamir Bedeline Dair Hasan Basri'nin Önergesi.

T. C.
İktisat Vekâleti

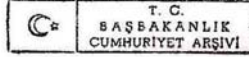
U. M.
Ş.
6936 U. N.
135 H. N.

Baş Vekâleti Celîyle

31844
363

lef. 1

H: "Payas" iskelesinin tamir masarifi H.

İntihap dairesindeki tetkikatı münasebetile Portakal mahsulümüzün ihracatını teshil hususunda (Payas) iskelesinin (1500) lira sarf edilerek tamiri lüzumu hakkında Cebelibereket Meb'usu H. Basri bey tarafından makâmı devletlerine takdim olunup Vekâletimize havale buyurulan teklif tetkik olundu. Bu mevzu daha evvelce Vekâletimizce tetkikata tabi tutularak o civarda ihracat iskelesi olan (Dörtüol) da iskele inşası için Mersin Liman şirketi nezdinde teğebbüsat icra kılınmış ve böyle bir malî teğebbüsat girişmeği meclisi idare kendi selâhiyeti dahilinde görmediği için keyfiyetin hey'eti umumiyeye havalesile ittihaz edilecek kararın Vekâletimize bildirileceği beyan olduğundan bu hususta alınacak neticenin ayrıca iş'arına müsaeret edileceği arzolumur Efendim.

İktisat Vekili

W. Y. Y.

Takdim

Beraf

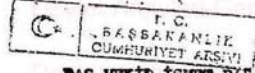
18.XI.931

030	10			S	48	44
-----	----	--	--	---	----	----

- 3 -

18.XI.931 6075 1

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

BAŞ VEKİL İSMET PAŞA HAZRETLERİNE.

İntihap dairelerimi gezerken Hattı Hücut üzerinde bulunan ve başlıca .
Ticaret (Dört yolda) olduğu gibi Portakaldan ibaret olan Payası ziyaret ettim.
Buradaki bir kaç günlük tetkikat ve meşhûdatım neticesini ve Hâkım arzularını.
Berveci zir arz eylerim.

1 - Payasta Kaza zamanında yapılmış bir işleme vardır. bu işleme zamanlar kıs-
men Harap olmuş bir haldedir. geçen Sene bazı bethavahan tarafından bilhassa .
İskenderunda bulunan Dört yollu Ermenilerle Arapların ve vapor acantalarının Pa-
yas işleminin Çok harap olduğu gibi Vaporların barınacak bir halde iyi bir .
Vaziyeti olmadığı purepağında edilerek Rusların Dört yoldan Alagıkları Portakal
arı İskenderûn körfezinden almalarını ve bu yüzden Dört yol ve payas tüccarları-
nın bir çok zararlarını sebep olmuş ve dahilde kalması icabeden On binlerce Li-
ranın da Ermeni ve Arap Kemsiyoncularının eline geçmiştir.

2 - 930 Senesi Ruslara Dört yoldan ve Payastan İskenderun Tarikile verilen Port-
kallar yine İskenderunda bulunan Ermeni Hammak ve Kemsiyoncuları Sandıklara Şiş-
Sekkak ve her hangi bir suretle Sandıklar derunundaki Portakalların kısa bir za-
manda gürmesini teşkil eden her türlü fenalığı yapmak suretile âzım zararlar .
Vukua getirmişlerdir.

3 - Rus Ticaret Mimesilliginin bir tetkik seyahatında 930 Senesinde İskenderun-
dan memnun kalmadıklarından 931 Senesi için alınacak Portakalların mutlaka Türk
Limanlarından alacaklarını Payas İskelesinin Tamiri suretile diğer yerlere ter-
cih edeceklerini buradaki Halka söylemişlerdir.

4 - Rusların 931 Senesi Portakal mahsulunu mutlaka Türk Limanlarından alacakla-
rı beyanata karşusunda en munasip bir liman olarak bendeniz Payası gördüm. ve .
Buradaki işlemin tamiri ise 1500 Lira gibi ufak bir mebleğâ ihtiyâç arzette-
kte olduğumu tesbit ettirdim. Şayet bu mebleğ kâfi gelmezse Payas köy ihtiyar .
Hey'eti Payas köy sandığı mütebakisini derûnde ve taahhut etmektedir. İşlemler-
inin tamiri için verilecek (1500)Liraya mukabil işleme varidatını karşılık gös-
termektedirler.

030	10			
-----	----	--	--	--

5 - Bu işleme mahfuziyeti itibarile Mersin Limanına binlerce faulasile faiktir.
Zira her hangi bir Vapor işlemeye 150 mero mesafeye kadar yaklaşabilecektir.

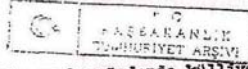
6- Türkiyeden İskenderiyeye külliyetli miktarda nakledilen Hayvanat bu Payas .
işleminin tamir edilmemesinden ve Mersin Limanının uzaklığı hesabıla bizzarâ-
İskenderun tarikile Franset olarak Mısıra ve Yunanıstana ve Enebi Vaporlarile .

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

2

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Geçirilmekte ve bu yüzdende külliyetli bir mebleğ yine Ermenilere verilmekte
ir bu iş gelenin Taniri hem Şark Vilayetlerimiz Ticaretini teşkil için mühim
bir teşilat yapacağı gibi bir çok hırsızlıkların önüne de geçileceği kanaati
na vasil oldum.

Portakal idrâk mevsimi yaklaşmakta olduğuna nazaran yukarıda arzolunan (15000
Liralik mebleğin Dörtüel Ziraat Bankasından Köy ihtiyar Hey'eti namına verilm
esi için icap edenlere emir buyurulmasını arz ederim muhtem efendim Hazretleri

22/8/931

DÖRTYÖLDÜ ÇERKİZBERKEK
MEB-4080

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

İspiral v. Kâküne

B

Mühim mübatahası vardır.

26.3.931 y

İsmail

T. 31/10/31

T. M. B. B. ye
1-10-31Deniz ticaret müdürlüğüne tahdim
H. T. 1111 2. 11. 11
Cicaret u. m.
3/10/19316
258

010 10 0 0 8 48 14

1931

27-63 4441

ÖZGEÇMİŞ**KİŞİSEL BİLGİLER**

Adı Soyadı: Mehmet ALTUN

Uyruğu: T.C

Doğum Yeri ve Tarihi: Başova 08 /01 /1981

Telefon:0505 575 73777

Faks:

E-mail: altun072@hotmail.com

EĞİTİM

Derece	Adı, İlçe, İl	Bitirme Yılı
Lise:	Batman Sağlık Meslek Lisesi	1999
Üniversite:	Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi, İşletme	2005
	Atatürk Üniversitesi ,Sosyal Hizmetler	2013
	Batman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü	2014
Yüksek Lisans:	Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	2013

Sağlık Kurumları İşletmeciliği Y L (Tezsiz)

Doktora:

İŞ DENEYİMLERİ UZMANLIK ALANI: Batman Bölge Hastanesi İdari Mali İşler
Müdür Yardımcısı

YABANCI DİLLER:

BELİRTMEK İSTEDİĞİNİZ DİĞER ÖZELLİKLER YAYINLAR

2-4. DÖNEM CEBELİBEREKET MİLLETVEKİLLERİ VE MECLİS FAALİYETLERİ

Yazar Mehmet Altun

Gönderim Tarihi: 26-Nis-2019 03:36PM (UTC+0300)

Gönderim Numarası: 1119624479

Dosya adı: CEBEL_BEREKET_M_LLETVEK_LLER.docx (78.17K)

Kelime sayısı: 15368

Karakter sayısı: 115395

2-4. DÖNEM CEBELİBEREKET MİLLETVEKİLLERİ VE MECLİS FAALİYETLERİ

ORIJINALLIK RAPORU

%**20**

BENZERLİK ENDEKSİ

%**19**

İNTERNET
KAYNAKLARI

%**9**

YAYINLAR

%

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	dergipark.gov.tr İnternet Kaynağı	% 7
2	www.johschool.com İnternet Kaynağı	% 2
3	acikarsiv.ankara.edu.tr İnternet Kaynağı	% 1
4	dergipark.ulakbim.gov.tr İnternet Kaynağı	% 1
5	www.tbmm.gov.tr İnternet Kaynağı	% 1
6	www.kanunum.com İnternet Kaynağı	% 1
7	e-dergi.atauni.edu.tr İnternet Kaynağı	% 1
8	pulveposta.files.wordpress.com İnternet Kaynağı	<% 1